

# **LUOTTAMUKSEN PULA-AIKA**

Tarina kunnanjohtajan luottamuspulasta ja sen seurauksista

**Pekka Matveiff**

Johtamisen pro gradu -tutkielma

Kevät 2009

Matkailun ja liiketoiminnan tiedekunta

Lapin yliopisto

## TIIVISTELMÄ

### Lapin yliopisto – Matkailun ja liiketoiminnan tiedekunta

Työn nimi: Luottamuksen Pula-Aika. Tarina kunnanjohtajan luottamuspulasta ja sen seurauksista.

Koulutusohjelma/oppiaine: Johtamisen koulutusohjelma/johtaminen

Työn laji: Pro gradu –työ

Sivumäärä: 84 sivua

Tekijä: Pekka Matvejeff

Kevät 2009

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi.

Yli viisikymmentä kunnanjohtajaa on irtisanottu tai lähtenyt tehtävistään luottamuspulan takia vuosien 1993-2006 välisenä aikana. Kunnanjohtajien irtisanomispäätöksistä toteutuneet valitukset, hallinto-oikeusmenettelyt sekä luottamuspula- ja irtisanomistapausten ympärille muodostuneet rikosoikeudelliset prosessit ja mediamyllerrys kertovat kuntien johtamisongelmasta ja vallankäytön ristiriitaisuuksista.

Luottamuksen Pula-Aika on tutkimus, joka käsittelee luottamuspulan perusteella erotetun kunnanjohtajan tapausta paikkakuntalaisten haastatteluista ja johtajan omakohtaisista kokemuksista kootun tarinan avulla. Irtisanomisprosessi alkoi, kun kunnanjohtaja kahden vuoden viranhoidon jälkeen kertoi julkisuuteen ongelmista, joita hän oli työssään kohdannut. Luottamuksen Pula-Aika on tarina siitä, kuinka voi käydä, kun epäluottamus saa vallan.

Nykyaikainen päätöksenteon tutkimus on osoittanut taipumukset suosia omaa sosiaalista ryhmää. Kysymyksessä voi olla esimerkiksi ammatillisesti, koulutuksellisesti, harrastuksellisesti, poliittisesti tai muista syistä syntynyt tai muodostunut ryhmä. Kun päätöksentekoon liittyviä virheriskejä ei tunnusteta eikä tunnusteta, tilannetta hahmotetaan ja tarinoita höystetään erilaisilla peittämisen ja korostamisen keinoilla oman ryhmän tai ryhmän edustajan eduksi. Näin syntynyt ”todellisuus” on päätöksenteon pohjana. Kunnallispolitiikassa puolueen valta-asema voi aiheuttaa tällaisen ilmiön. Kuntajohtamista ei ole aikaisemmin tutkittu päätösilluusioteorioiden näkökulmasta.

Tutkimuksesta käy ilmi, ettei kuntalain tarkoittama luottamuspula kunnanjohtajien irtisanomistapauksissa aina perustu oikeuskäsittelyssä esitettyihin virallisiin syihin. Huhupuheiden ja tarinoiden avulla rakennetaan toinen ”todellisuus” – viitekehys, jolla saadaan aikaiseksi siirtymä jotain asiaa tai ilmiötä selittäviin ”virallisiin” syihin. Media on väline tässä prosessissa. Suomalaiset instituutiot ja niiden järjestelmät mahdollistavat systeemin hyväksikäytön tällaisissa tilanteissa. Ne hyväksyvät tarinat ”tosiksi”, jotka taas muokkaavat uutta todellisuutta.

Tutkimuksen mukaan kysymys ei aina edes ole luottamuspulasta, vaan ”totuuksien” taistelusta. ”Totuus” on sidottu näkökulmaan emmekä koskaan pääse absoluuttisen totuuden lähteille. Kysymys on uskottavuudesta ryhmien, yhteisöjen, median ja päätöksentekijöiden edessä. Laintulkitsija, päättävä tai valtaa pitävä taho valitsee, kenen tarina on uskottavin. He määrittelevät, mikä on tarkoituksenmukaisin ”totuus” sillä hetkellä ja siinä tilanteessa.

Avainsanat: luottamuspula, kuntajohtaminen, päätösilluusio, ”totuuksien” taistelu.

## SISÄLLYSLUETTELO

<b>Tiivistelmä</b>	2
<b>1. Johdanto</b>	4
1.1. Prologi	4
1.2. Johdatus tutkimukseen	6
<b>2. Luottamuspula kunnan johtamisessa</b>	8
2.1. Ojalan ja Torkkelin tutkimukset	9
2.2. Harisalon ja Stenvallin tutkimus	12
2.3. Muita tutkimuksia	13
<b>3. Tutkimuksen metodologia ja toteutus</b>	15
3.1. Narratiivinen haastattelu	16
3.2. Tutkijan asema narratiivisessa katsannossa	18
3.3. Analyysi ja näkökulmat	19
<b>4. Luottamuksen Pula-Aika</b>	21
4.1. Ilomantsi on Karjalan A	21
4.2. Ja tarina alkaa...	24
4.3. Johtamiskulttuuri	25
4.4. Ajojahdin alkusoittoa	29
4.5. Vyörytys jatkuu	37
4.6. Viranhaltijoiden peloista, mediasta ja muustakin	50
<b>5. Luottamuksen Pula-Ajan analyysi</b>	57
5.1. ”Viralliset” ja ”todelliset” syyt	57
5.2. ”Virallinen” ja sosiaalinen media	59
5.3. Pelolla johtaminen	62
5.4. Päätösilluusiot	65
<b>6. Yhteenveto ja johtopäätöksiä</b>	72
6.1. Vallitseva kulttuuri ja luottamuksen ilmapiiri	72
6.2. Huhut, illuusiot, ”todellisuudet” ja luottamus	73
6.3. Luottamus, luottamus ja luottamus	74
<b>7. Epilogi</b>	78
<b>Lähdeluettelo</b>	82

# 1. JOHDANTO

## 1.1. Prologi

”Tuhannet koillis-Perussa sijaitsevan Ilaven kaupungin asukkaat sieppasivat ja lynkkasivat kaupunginjohtajansa julkisten varojen väärinkäyttöepäilyjen vuoksi, kertoi poliisi. Epäilyjen kohteena oli myös kolme muuta kaupungin virkamiestä. Ilaven asukkaat ovat jo viikkoja syyttäneet kaupunginjohtaja Cirilo Fernando Robles Cayomamania julkisten varojen kavaltamisesta. Kaupunkiin johtava päätie on ollut suljettuna jo pitkään ja paikallisviestimet varoittivat viime viikolla, että kaupunki on kuin ruutitynnyri. Poliisin edustajan mukaan Robles Cayomamani vietiin eilen väkisin kaupungintalolta, marssitettiin katujen halki ja hirtettiin katulamppuun. Kolme virkamiestä saatiin kuitenkin pelastettua raivostuneiden ihmisten käsistä.” (STT-AFP-Reuters; Ilta-Sanomat, 27.4.2004).

Samaan aikaan Ilomantsi –niminen kunta itäisessä Suomessa Pohjois-Karjalassa oli myös kuin ruutitynnyri: ”Ilomantsissa käydään johtajuudesta täyttä sotaa” otsikoi Helsingin Sanomat uutisensa 6.5.2004. Toimittajan mukaan ”soppa alkoi kiehua”, kun kunnanjohtaja kertoi julkisesti kyllästyneensä kunnallispoliitikkojen keskinäiseen valtataisteluun ja pyysi työrauhaa itselleen ja muille virkamiehille. Toimittaja päätti juttunsa toteamalla, että loppusota käydään todennäköisesti paikassa, jossa kaikki joutuvat perustelemaan väitteensä käsi raamatulla.

Kaikki alkoi siitä, kun kunnanjohtaja kahden vuoden viranhoidon jälkeen kertoi julkisuuteen niistä ongelmista, joita oli työssään kohdannut. Jo seuraavana aamuna hän oli hurjistuneiden paikallispoliitikkojen hampaissa. Melkein heti ulostulon jälkeen vallan kammareissa päätettiin irtisanomisesta. Muutamassa viikossa kunnanjohtaja oli eri instituutioiden (kunta, poliisi, syyttäjälaitos, hallinto-oikeus) prosesseissa, syynissä ja käsittelyssä. Median myötävaikutuksella syntyi tarinoita, joiden avulla kunnanjohtajasta tehtiin jo etukäteen syyllinen erilaisiin kuviteltuihin väärinkäytöksiin.

Lähes samalla hetkellä, kun perulaiset hirttivät kaupunginjohtajansa lyhtypylvääseen, Ilomantsin kunnan tarkastuslautakunta julkaisi kunnan verkkosivuilla 30-kohtaisen syytöslistan, johon oli kirjattu erilaisia kunnanjohtajan oletettuja laiminlyöntejä. Lautakunnan puheenjohtaja kuvaili syytöslistan julkaisua vastatoimeksi sille, että kunnanjohtaja oli arvostellut julkisuudessa luottamushenkilöitä (Karjalainen, 29.4.2004). Vain viikko ehti kulua tuosta tapahtumasta, kun maakuntalehden etusivulla kerrottiin, että kunnanjohtajaa epäillään yhden työtodistuksen väärentämisestä hänen hakiessaan kunnanjohtajaksi Ilomantsiin.

Helsingin Sanomien toimittajan ennustus toteutui. Kahden vuoden kunnanjohtajuutta seurasi laajamittainen tutkinta ja neljä vuotta kestänyt oikeudellinen prosessi. Kun asiat oli selvitelty käsi raamatulla, käräjäoikeus ja hovioikeus vapauttivat ex-kunnanjohtajan kaikista syytteistä. Korkein oikeus ei myöntänyt valituslupaa kunnalle (Korkein oikeus, dnro R2007/822, 20.2.2008).

Kiistaa käsiteltiin paljon mediassa ja näkemyksiä esitettiin puolesta ja vastaan. Hallinto-oikeus päätti, että irtisanominen oli laillinen (Kuopion hallinto-oikeus, dnro 01538/04/2207, 22.4.2005). Myös korkein hallinto-oikeus katsoi, että ”tällainen julkinen esiintyminen ei kuulu virkamiehen ilmaisuvapauteen.” (Korkein hallinto-oikeus, dnro 1489/3/05, 20.2.2006). Kunnanjohtaja pyysi kunnanvaltuuston asettamalta valiokunnalta, hallinto-oikeudelta ja korkeimmalta hallinto-oikeudelta prosessin aikana, että hänen todistajiaan jutussa kuultaisiin, mutta pyyntöihin ei suostuttu.

Vaikka ilomantsilaiset eivät hirttäneetkään kunnanjohtajaansa, kertovat samanaikaiset tapahtumat Etelä-Amerikassa ja Pohjois-Euroopassa konkreettisesti siitä, mitä voi tapahtua, kun ihmisryhmä raivon vallassa irtaantuu todellisuudesta ja asenteidensa ohjaamana ryhtyy toimenpiteisiin ryhmän ulkopuolista uhkaa vastaan. Tapaukset ovat myös esimerkkejä yhteisön sisällä syntyneen epäluottamuksen seurauksista ja ilmenemismuodoista. Tietyissä tilanteissa ja ilman luottamusta valta haetaan ja sitä käytetään keinoja kaihtamatta, vilpillisesti ja jopa väkivalloin.

## 1.2. Johdatus tutkimukseen

Hyvin toimiva johtajuus on kunnan kannalta keskeinen menestystekijä. Kun kunnan kokonaistilanne on vaikea, käynnistyy helposti toimintaprosessi, jossa haetaan syyllisiä. Kunnanjohtaja on usein syntipukki silloin, kun kunta on ahtaalla. (Karjalainen, 17.4.2004). Erityisesti maaseutukuntien kunnanjohtajien todellisuus on haasteellinen. Poliittisen painostuksen alla joutuu toteuttamaan eri ryhmittymien triviaalejakin vaatimuksia. Mikäli kaikki ei suju poliittisten klikkien toiveiden mukaisesti, pannaan kunnanjohtaja helposti ”lankulle”. Joskus kunnanjohtajan käyttäytyminen kirkonkylän marketin kalatiskillä saattaa olla pontimena luottamuspulan syntymiselle. ”Jos kunnanjohtajan pärsä ja sanomiset ei miellytä, potkuilla on helppo uhata. Ajojahdit käynnistyvätkin yleensä nopeasti.” (Maaseudun Tulevaisuus, 21.4.2004).

Vuonna 1993 toteutuneessa lakimuutoksessa kunnanjohtajan irtisanomissuoja poistettiin lähes kokonaan. Pyrkimykset vahvistaa kunnanjohtajien työsuhdeturvaa lakimuutoksen jälkeen eivät ole olleet tuloksekkaita. Vuonna 2006 kuntien kaikkiaan 431 kunnanjohtajasta vain 121:llä on voimassa oleva johtajasopimus. Näistä suurimmassa osassa ei ole ns. erorahapykälää ja kunnanjohtajat katsovatkin, ettei johtajasopimuksilla ole käytännön johtamisessa merkitystä (Kuntalehti, 14/2006, 13).

Yli viisikymmentä kunnanjohtajaa on irtisanottu tai lähtenyt tehtävistään luottamuspulan takia vuosien 1993-2006 välisenä aikana (Niemelä 2003, Torkkeli 2006). Ainakin 25 näistä tapauksista on toteutunut 2000-luvulla (Torkkeli, 2006, 7). Tarkkaa lukumäärää on vaikea laskea, sillä kaikkia tapauksia ei ole käsitelty oikeuslaitoksessa ja osa tapauksista ei koskaan pääse julkisuuteen tehtyjen keskinäisten sopimusten takia.

Kunnanjohtajien irtisanomispäätöksistä toteutuneet valitukset, hallinto-oikeusmenettelyt sekä luottamuspula- ja irtisanomistapausten ympärille muodostuneet rikosoikeudelliset prosessit ja mediamyllerrys kertovat kuntien johtamisongelmista ja vallankäytön ristiriitaisuuksista. Resursseja kohdentuu pitkäksi venyvien riitojen käsittelyyn osapuolten välillä ja oikeusjärjestelmämme eri instituutioissa. Kyseisiä irtisanomistapauksia koskeva tutkimus on myös havainnut, kuinka moninainen on

tarinoiden ja todellisuuksien vyyhti, joka niiden yhteyteen on muodostunut (Ojala, 1995; Niemelä, 2003; Lauraeus, 2003; Luotio, 2006).

Vuoden 2004 tietojen perusteella 150 kunnanjohtajaa oli 55-65 -vuotiaita (Kuntaliitto, 2008, 32). Monissa kunnissa on edessä johtajasukupolvenvaihdos ja ne tarvitsevat pian uutta verta johtajistoonsa. Alkanut ja edelleen jatkuva kuntien yhdistymisprosessi hoitaa osittain ongelmaa, kun vuoden 2009 alussa tarvitaan 67 kunnanjohtajaa vähemmän kuin aikaisemmin. Silti kuntiin tarvitaan korkeasti koulutettuja, kielitaitoisia, idearikkaita ja karismaattisia johtajia. Haaste on kova, kun tutkii luottamuspulan perusteella irtisanottujen johtajien tarinoita ja tilastoja rinnakkain.

Käsissänne on organisaatio- ja liikkeenjohtotutkimuksen kenttään kuuluva tapaustutkimus luottamuspulan syntymisen syistä ja vaikutuksesta päätöksentekoon. Tutkimuksen kohteena oleva tapaus on Ilomantsin kunnanjohtajan vuonna 2004 toteutunut irtisanominen. Tapaukseen liittyvänä kohdeilmionä tutkitaan epäluottamuksen syntymisprosessia ja luottamuspulan perusteella tehtävien päätösten virheriskejä ja vaikutuksia.

Tutkimuksen kohteena olevaa ilmiötä tarkastellaan ja pyritään ymmärtämään Itä-Suomessa, Pohjois-Karjalassa sijaitsevan Ilomantsin kunnan johtamiskulttuurin kontekstissa. Tutkimuksen ulkopuolelle rajataan pääosa irtisanomisprosessiin liittyvästä oikeudellisesta käsittelystä sen laajuuden takia. Kysymys on erityisesti kuntasektorin johtamiseen liittyvän yhteiskunnallisen ilmiön tutkimisesta, mutta näkökulmaa voi soveltaa myös muihin johtamisen osa-alueisiin.

Asioita selvitetään tarinoiden kautta. Kertomukset ja tarinat ovat tietämisen muoto, jolla pyritään ymmärtämään todellisuutta. Todellisuus muodostuu sosiaalisessa vuorovaikutuksessa syntyneistä tarinoista, joiden avulla ”jaetaan ja tehdään ymmärrettäväksi kokemuksia, luodaan luottamusta ja ylläpidetään ryhmiä.” (Hyvärinen ja Löyttyniemi, 2005, 189). Tarinat sisältävät tulkintoja, joilla jäsennetään kokemuksia ja rakennetaan todellisuutta. Ihmisen elämää voidaan kuvata sarjana koettuja ja kerrottuja tarinoita. Samalla logiikalla yksittäisestä tapahtumasta tai ilmiöstä voi olla monta tarinaa ja yhtä monta todellisuutta, jotka muokkaavat sitä ympäristöä, jossa tarinoiden kertojat, kuulijat ja tulkitsijat elävät.

Tarinoiden valossa näyttääkin siltä, ettei kunnanjohtajia kohdella aina ihmisinä, eikä heitä tunnu suojelevan edes eläinsuojelulaki (Maaseudun Tulevaisuus, 21.4.2004). Poliitiikan ”rakkikoirat” käyvät usein vastuuttomasti ja tunteettomasti kunnanjohtajan kimppuun mediaa hyväksi käyttäen. Moni kunnanjohtaja on uupunut kesken kaiken ja hakeutunut muualle töihin. Pahimmillaan huono kohtelu on johtanut pysyvään työkyvyttömyyteen, jopa ennenaikaiseen kuolemaan (Polvi, 2008).

Tutkimuksen aihe on erityisen ajankohtainen meneillään olevan kuntarakenneuudistuksen ja globaalien taloustilanteiden takia. Kuntakentällä ollaan syystä huolissaan, koska hakijat kunnanjohtajien virkoihin ovat vähentyneet. Yhteiskunnan kannalta puhutaan myös erittäin tärkeästä työstä pelkäämään sen vuoksi, että suuri osa verovaroista käytetään kunnissa. Poliittisen johdon ja viranhaltijajohdon työnjako on sekava. Se on myös usein syynä ristiriitoihin, jotka syövät kunnanjohtajan nauttimaan luottamusta. Vauhdittamalla kuntarakenteen muutosta selvennetään näkymiä ja uramahdollisuuksia kuntien johtotehtävissä (Helsingin Sanomat, 6.2.2009).

## **2. LUOTTAMUSPULA KUNNAN JOHTAMISESSA**

Kuntien nykyisestä johtamis- ja hallintojärjestelmästä, vallan ja johtamisen suhteesta sekä kunnanjohtajuuden ongelmista on runsaasti tieteellistä tutkimusta ja kirjallisuutta. Tässä tutkimuksessa johtaminen nähdään laajana käsitteenä, jolloin se voidaan määritellä kunnan tehtävien haltuun ottamiseksi (Kuntaliitto, 2008, 7). Laajaa näkökulmaa johtamiseen voidaan perustella myös tutkimuksen yhteiskunnallisten ja taloudellisten ulottuvuuksien takia.

Kunnanjohtajien luottamuspulatapausta ja niihin liittyviä irtisanomisia käsitellään laajemmin tutkimuksessa ”Miksi kunnanjohtaja saa kenkää?” (Ojala, 1995). Tutkimuksessa on mukana kymmenen ensimmäistä kunnanjohtajien luottamuspulatapausta vuoden 1993 lakimuutoksen jälkeen. Torkkelin tekemä selvitys – Kriisejä kuntien johdossa (2006) – käsittelee kunnanjohtajiin 2000-luvulla kohdistuneet 25 luottamuspulatapausta. Ojalan tutkimuksen ja Torkkelin selvityksen

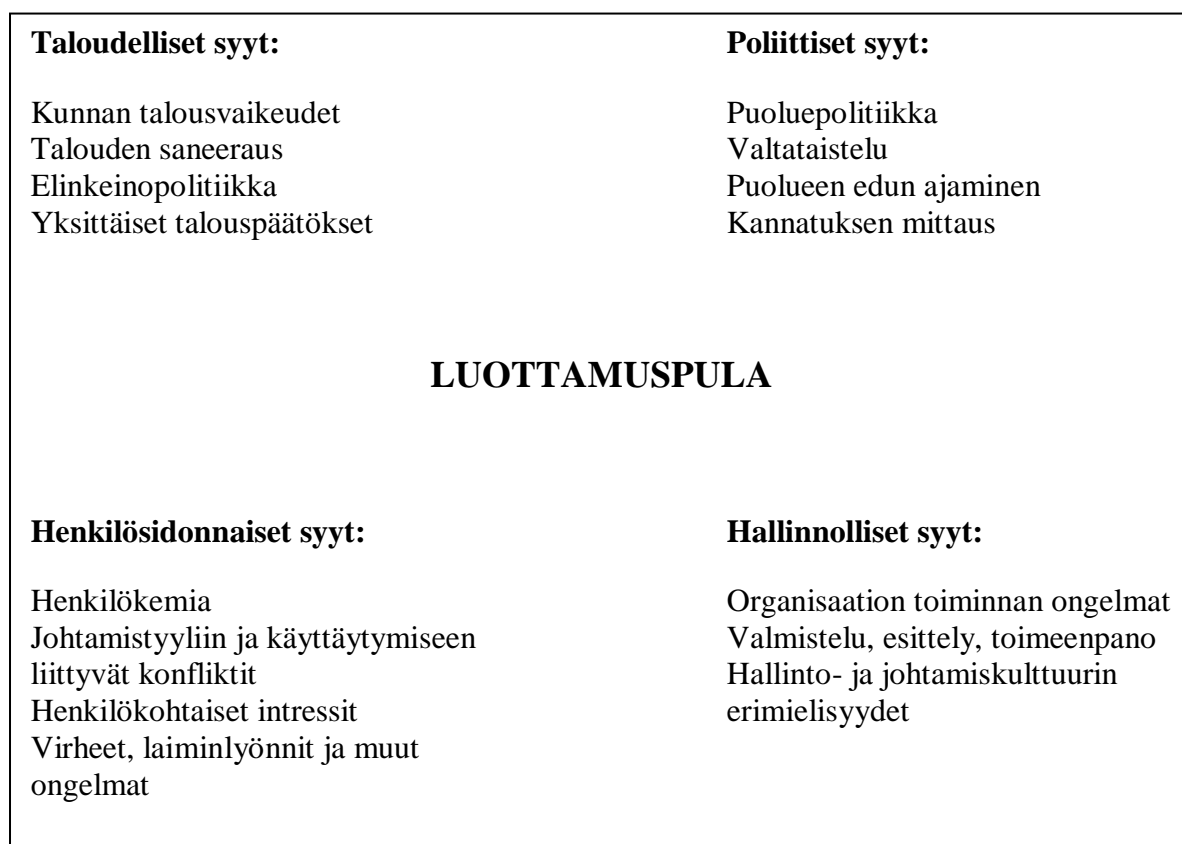


piirissä on 70 % kaikista vuonna 2006 tiedossa olleista kunnanjohtajien luottamuspulatapauksista.

Risto Harisalo ja Jari Stenvall tutkivat luottamusta ja epäluottamusta ilmiönä (Harisalo ja Stenvall, 2002). Tutkimuksen mukaan luottamus on ”vallan valtaa”. Keskeisimpiä luottamuksen heikentäjiä ovat ”oman edun häikäilemätön edistäminen, julkinen mustamaalaaminen, tiedollinen manipulointi, populismi, lehmänkaupat, sopimusten tietoinen rikkominen, piilovaikuttaminen ja heikko, ulkoisille vaikutuksille altis poliittinen johto.” (Harisalo ja Stenvall, 2002, 8).

## 2.1. Ojalan ja Torkkelin tutkimukset

Ojala (1995) analysoi luottamuspulatapaukset asiakirjamateriaalin, lehdistössä käytyjen keskustelujen sekä asianosaisten kunnanjohtajien kanssa tehtyjen haastattelujen perusteella. Hän havainnollistaa luottamuspuolan taustasyitä seuraavasti:



Kuvio 1: Luottamuspuola taustavaikuttimiseen (Ojala, 1995, 125).

Tämän jälkeen Ojala (1995) tarkastelee syyryhmäjoittelun valossa kaikkia kymmentä luottamuspulatapausta. Keskeisiksi syyryhmiksi nousevat taloudelliset (6 tapausta 10:stä) ja henkilösidonnaiset syyt (7/10). Hallinnollisia tai poliittisia syitä pidetään ratkaisevina luottamuspuolan syinä kahdessa tapauksessa kymmenestä. Henkilösidonnaiset syyt ovat keskeisin syyryhmä luottamuspuolan synnyssä ja niiden liittyessä kunnanjohtajaan, johtavat yleensä kunnanjohtajan erottamiseen.

Ojala määrittelee tapausesimerkkien avulla tyypillisen luottamuspuolakunnan, joka on alle 3000 asukkaan yhden valtuustoluokan määräänemmistöinen maaseutukunta. Ongelmaksi tällaisissa kunnissa muodostuu se, että yhteen valtuustoluokkaan perustuva koalitio tuottaa varsin jähmeitä rakenteita kunnan hallintoon (Ojala, 1995, 139). Yhteistyökyky ja yhteistyösuhteen toimivuus ovat keskeisiä tekijöitä kunnan johtamisessa. Yhteistyösuhteen rikkoutuminen johtaa luottamuspuolan syntyyn, jonka seurauksena paineet juuri kunnanjohtajan irtisanomiseksi kasvavat. Yhteistyösuhteiden rikkoutumisessa keskeistä on se, ettei siitä yleensä pystytä osoittamaan konkreettisia virheitä esimerkiksi valmisteluun tai muuhun kunnanjohtajan virkatoimintaan liittyen (Ojala, 1995, 143).

Tutkimuksen mukaan näyttää siltä, että laki sallii varsin yleisluontoiset luottamuspuolan perustelut kunnanjohtajan irtisanomiseksi. Lainvoiman saaneista tapauksista ei niiden omintakeisuuden vuoksi voi tehdä yleisiä johtopäätöksiä. Ojala pitää kuitenkin perusteltuna vuoden 1993 lainmuutosta, jolla helpotetaan kunnanjohtajan irtisanomista, koska aikaisemmin kunnanjohtaja oli lähes erottamaton. Hänen mielestä kysymys on kuitenkin myös siitä, millä perusteilla kunnanjohtaja voidaan irtisanoa (Ojala, 1995, 148).

Torkkeli (2006) käy selvityksessään läpi 2000-luvun kriisi- ja luottamuspuolatapaukset, joissa esitetään kunnanjohtajan erottamista tai toisiin tehtäviin siirtämistä. Aineistona käytetään pääosin Kuntalehden sähköistä arkistoa ja kunnanvaltuustojen pöytäkirjoja. Täydentävää materiaalia selvitykseen saadaan työ- ja vahingonkorvausoikeudellisiin kiistoihin erikoistuneelta juristilta, joka on puolustanut kyseisiä kunnanjohtajia.

Luottamuspuolan syyt jaotellaan julkisuudessa olleiden taustasyiden perusteella seuraavasti:

Yleinen luottamuspuola	44% (12 tapausta 25:stä)
Rikkeet, rikosepäilyt	19% (5/25)
Johtamiseen liittyvät ongelmat	19% (5/25)
Ilmapiiiri eri toimijoiden välillä	11% (3/25)
Muu syy	7% (2/25)

Luottamuspuolatapausten seuraukset kunnanjohtajan kannalta toteutuvat seuraavasti:

Irtisanottu	12,5% (3/25)
Irtisanoutunut	50% (12/25)
Rauennut	37,5% (9/25)

Rauenneiden luottamuspuolatapausten syyt hahmottuvat kyselyssä näin:

Valtuuston luottamuslause	33% (3/9)
Tilapäistä valiokuntaa ei asetettu	33% (3/9)
Kunnanjohtajan eläke	22% (2/9)
Hallinto-oikeus kumosi irtisanomisen	11% (1/9)

Torkkeli ei analysoi luottamuspuolatapauksia pidemmälle, eikä pyrikään siihen, koska kysymyksessä on Suomen Kuntaliiton tilaama selvitys eikä tutkimustyö.

Sekä Ojala, että Torkkeli painottavat, että heidän tuloksensa pohjautuvat julkisiin asiakirjoihin ja julkisuudessa olleisiin tapauksiin. Kaikki tapaukset ja asiat eivät tule tai pääse julkisuuteen. Ojala jaottelee tutkimuksessaan luottamuspuolan syitä myös ”virallisiin” ja ”todellisiin” syihin. Kunnanjohtajien haastattelut raottavat näitä todellisia syitä (Ojala, 1995, 71-116).

Ojalan (1995) tutkimuksen teorettinen viitekehys perustuu institutionaalisen johtajuuden tarkastelemiseen kunnallishallinnossa. Pääpaino tutkimuksessa on suomalaisen kunnallishallinnon kehityksen ja muodollisen perustan esittämisessä ja

tarkastelu tehdään hallinnollis-oikeudellisesta traditiosta käsin (Ojala, 1995, 15). Tutkimuksen empiirinen osio tarkastelee kymmenen esimerkkikunnan luottamuspulatautapauksia. Luottamuspulan taustasyyt (”todelliset syyt”) havainnollistetaan nelikenttäisellä kehikolla (kuvio 1).

Torkkelin selvitys esittelee luottamuspulatautapauksia erilaisina jakaumina, kun taas Ojalan tutkimus on laadullinen tutkimus. Torkkelin selvitys ei tuo esille luottamuspulan ”todellisia syitä”. Selvityksessä puhutaan yleisesti luottamuspulasta ja julkisesti lausuttu luottamuspulan syy on usein erilainen kuin todelliset ongelmat (Torkkeli, 2006, 3).

## **2.2. Harisalon ja Stenvallin tutkimus**

Harisalo ja Stenvall (2002) haastattelevat viittätoista suomalaisen kunnan hallituksen puheenjohtajaa ja kunnanjohtajaa tutkiessaan kuinka luottamus ja epäluottamus ilmenevät kunnanhallituksen päätöksenteossa ja kuinka luottamusta tai epäluottamusta ylläpidetään. Tutkijoiden mukaan luottamus ilmenee sisäisenä ja ulkoisena luottamuksena. Ulkoinen luottamus ilmenee kuntalaisten, kansalaisjärjestöjen ja muiden poliittisten voimien luottamukseen kunnanhallitusta kohtaan. Sisäinen luottamus on hallituksessa työskentelevien yksittäisten poliitikkojen ja heidän edustamiensa puolueiden välistä luottamusta.

Tutkimuksen johtopäätös on, että luottamuksella ja epäluottamuksella on valtaa ja valtasuhteita syvällisempi merkitys toimijoiden välisissä suhteissa. Luottamus on ”vallan valtaa”, jota ilman apua haetaan ”vilpistä, pakosta ja väkivallasta”. Toinen merkittävä johtopäätös on, että kunnanhallitus voi ylläpitää sisäistä tai ulkoista luottamustaan huolimatta yksittäisten toimijoiden välisestä epäluottamuksesta (Harisalo ja Stenvall, 2002, 137). Yksilöillä on keskeinen merkitys koko hallinnon ja politiikan luottamuksen syntymisessä. Yksilöt ja ryhmät voivat myös tietoisesti tai tiedostamattaan heikentää luottamusta. Sekä riskinotto että rationaalinen harkinta ohjaavat päätöksentekijää näissä tilanteissa (Harisalo ja Stenvall, 2002, 138).

Puheenjohtajiston valitsemalla toimintatavalla on keskeinen vaikutus sisäisen ja ulkoisen luottamuksen syntymisessä kunnanhallituksissa ja -valtuustoissa. Kunnan

edun ajaminen puolueen tai yksittäisen toimijan edun sijasta edistää luottamuksen ilmapiiriä. Tietojen tarkoituksellinen vuotaminen ja vastuun välttely ovat tyypillisiä yksittäisten toimijoiden aiheuttaman epäluottamuksen lähteitä (Harisalo ja Stenvall, 2002, 138).

Tutkimustulosten perusteella ulkoisen ja sisäisen luottamuksen murenemiseen johtavat toimenpiteet ovat puolueiden tietoisia valintoja, jotka hyvin tehokkaasti hävittävät suurella vaivalla rakennettua luottamuspääomaa. Kokonaisuutena poliittiset päättäjät haluavat kuitenkin vahvistaa luottamusta kunnanhallituksen päätöksenteossa. ”Luottamus on hallituksen toimivuuden kivijalka.” (Harisalo ja Stenvall, 2002, 7).

### **2.3. Muita tutkimuksia**

Kuntaliiton tuottamat raportit ja kunnanjohtajien erottamisiin ja uhkailuihin keskittyneet tutkimukset (mm. Luotio, 2006; Niemelä, 2003) kertovat, että kuntien viranhaltijat joutuvat uhkailun kohteeksi selvästi luottamushenkilöjohtajia useammin. Kunta on julkisista organisaatioista lähimpänä kansalaista ja siksi aggressiot kohdistuvat helposti kuntaan ja sen viranhaltijoihin. Avoimiin kunnanjohtajan virkoihin on viime vuosina ollut entistä vähemmän hakijoita. Vetovoiman heikkenemisen syinä ovat kuntien talouden kiristyminen ja kunnan johtamiskulttuuri sekä siihen yhdistyvät poliittiset paineet. Kunnassa päättäjien toimenkuvaan kuuluu myös puukon väistely ja haisevien postilähetysten vastaanotto. Tampereen yliopiston tutkimuksessa haastatelluista kuntapäättäjistä lähes puolet (48 %) kertoi, että joko vastaaja itse tai hänen läheisensä on joskus joutunut uhkailun tai väkivallan kohteeksi (Luotio, 2006). Nyrkki on viuhunut työhuoneessa, lankkua on tarjottu ja tappouhkauksia tullut.

Risto Niemelän (2003) kunnallispolitiikan tutkielmassa haastatellut kunnanjohtajat listasivat luottamushenkilöiden ja poliittisen eliitin viisi tärkeintä motiivia kunnanjohtajan erottamiselle:

- kunnanjohtajan vaihtaminen luottamushenkilöille ja poliittiselle eliitille sopivaksi

- kunnanjohtajan asiantuntevuus ja itsetunnon ylivertauus suhteessa luottamushenkilöihin
- kunnanjohtajan henkinen alistaminen, fyysinen ja taloudellinen nujertaminen
- nepotismin (sukulaisten suosimisen) estäminen
- kunnanjohtajan käyttäminen välikappaleena keskinäisessä poliittisessa vallantavoittelussa

(Niemelä, 2003, 116)

Niemelän (2003) tutkimuksessa esille tuoma nepotismia pidetään yhteiskunnallisesti hankalana asiana. Kansalaisten oikeus poliittiseen toimintaan ja kunnallisen johtamisjärjestelmän toimivuus ovat vastakkain. Sukulaisten suosimisen ongelmia ja erilaisia sidonnaisuussuhteita kunnan hallinnossa käsittelevä väitöskirja (Leväsvirta, 2000) on nimennyt kunnan palveluksessa olevat kunnanhallituksen jäsenet ”kaksoisagenteiksi”. Kysymyksessä on merkittävä vaikuttajaryhmä, joka toimii enemmän luottamushenkilön kuin viranhaltijan tavoin. Osa ”kaksoisagenteista” voi olla taloudellisessa vastuussa omasta yksiköstään ja samanaikaisesti päättää valtuustossa ja kunnanhallituksessa oman yksikkönsä rahoituksesta. Rooliristiriidat ovat mahdollisia ja työnantajarooli voi hämärtyä (Leväsvirta, 2000).

Suomalaiset perushyveet rehellisyys, avoimuus ja oikeudenmukaisuus rakentavat luottamusta, petetyt lupaukset taas syövät sitä, sanoo Nina Laine, joka väitteli hiljattain luottamuksesta työpaikoilla. Uutta tutkimuksessa on se, että aikaisemmin tärkeimpänä luottamusta rakentavana asiana on pidetty tietoa ja Laineen mukaan siinä korostuu tunne, moraalit ja oppiminen. Siksi johtajan on tiedettävä, miten luottamusta rakennetaan. Luottamusta rakentaa työntekijöiden kokemus siitä, että heitä on kohdeltu kunnioittavasti. Pelko sen sijaan syö luottamusta, sanoo Laine. Perinteinen poliittisten ryhmien tapa sopia jo etukäteen päätettävistä asioista tai jopa päättää niistä etukäteen synnyttää väitöskirjan mukaan epäluottamusta ja pettymyksen tunteita. Oikeudenmukainen kohtelu taas synnyttää luottamusta (Laine, 2008).

### 3. TUTKIMUKSEN METODOLOGIA JA TOTEUTUS

Tutkimusongelma on peräisin todellisesta elämästä. Kunnanjohtajan työ on monella tavalla mielenkiintoista ja palkitsevaa. Virkaan valinnan jälkeen kunnanjohtajat asetetaan kuitenkin ihmisten silmissä ja mielissä jalustalle, jota kateus ja poliittiset toimijat yrittävät keikuttaa. Kaatoyritykset ovat usein raakoja ja niiden perusvoimana on epäluottamuksen synnyttäminen (Polvi, 2008). Tutkimuksen tekijän mielenkiinto luottamuspulan syntymekanismeihin heräsi, kun hänet irtisanottiin Ilomantsin kunnanjohtajan virasta luottamuspulan perusteella vuonna 2004 (Ilomantsin kunnanvaltuuston päätös, 5.7.2004, § 32). Huolimatta siitä, että yhteistyön tulokset näyttivät Ilomantsin kunnan, kuntalaisten, maakunnan ja muiden sidosryhmien näkökulmasta positiivisilta ja hyviltä, epäluottamus sai vallan. Tutkijan omakohtaiset kokemukset epäluottamuksen syntymiseen tai synnyttämiseen käytettävistä toimintatavoista antoivat aiheen tutkia ilmiötä syvemmältä.

Keskeinen analyyttinen tavoite tapaustutkimuksessa on tutkia aineistoa sen ainutkertaisuudessaan ja konteksti huomioon ottaen. Tutkimuksessa kysytään erityisesti *kuinka*, *miten* ja *miksi* kysymyksiä. Tutkimus lähtee liikkeelle analysoitavasta tapauksesta eikä ulkopuolisista yleistävistä teorioista. Parhaimmillaan tällä metodilla voidaan tuottaa uusia käsitteellistämisen tapoja, jotka auttavat ilmiön syvällisemmässä ymmärtämisessä. Kun kysymyksessä on tapaustutkimus, sitä on mahdollista lähestyä siten, että kahden tai useamman tieteenalan näkökulmia voidaan yhdistellä tai tarkastella samanaikaisesti. Näin on mahdollista käyttää hyväksi myös niiden alojen aiempien tutkimusten tuloksia ja tutkittavaa tapausta on mahdollista arvioida seurauksena laajemmista ilmiöistä (Eskola ja Suoranta, 2001).

Klassinen, intensiivinen tapaustutkimus on laadullista tutkimusta parhaimmillaan (Eriksson ja Kovalainen, 2008, 119). Tavoitteena on ymmärtää tutkittavaa ilmiötä ”sisäلتäpäin” ja rakentaa lukijan ymmärtämystä tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden tarinoiden avulla. Tässä tutkimuksessa hyödynnetään seitsemää tarinaa, joiden avulla tapahtumat sijoitetaan paikalliseen kulttuuriin ja sosiaaliseen kontekstiin. Haastateltavien näkemykset ja kokemukset toimivat johtamisen kulttuurin

ymmärtämisvälineenä. Vaikka kysymyksessä on paikallinen, henkilökohtainen ja subjektiivinen tieto, huomio kohdistetaan kertomuksiin merkitysten tuottajana.

Tutkimuksen keskeinen kysymys (**pääongelma**) on selvittää, kuinka tarinoita, jotka perustuvat uskomuksiin, luuloihin, huhupuheisiin tai median luomaan kuvaan käytetään luottamuspulan syntymisen perusteena ja johtamisen välineenä.

Pääongelman lisäksi selvitetään, mikä merkitys perättömillä tiedoilla on päätöksenteon virheriskitekijöinä (**osaongelma**) ja millainen on niiden vaikutus. Samalla arvioidaan toimintaympäristön ja vallitsevan kulttuurin merkitystä päätöksenteon virheriskitekijöinä.

### **3.1. Narratiivinen haastattelu**

Varsinainen tutkimuksen empiria muodostuu seitsemästä tarinasta: kahden luottamushenkilön; yhden viranhaltijan ja kahden kuntalaisen haastatteluista sekä irtisanotun kunnanjohtajan kokemuksesta. Seitsemäntenä tarinana on median tapauksesta luoma kokonaisuus. Kaksi viranhaltija-haastateltavaa kieltäytyi haastattelusta. He perustelivat kieltäytymistään pelolla. He eivät uskaltaneet kertoa omaa tarinaansa tutkittavasta ilmiöstä, koska pelkäsivät sen julkiseksi tulemisen aiheuttavan heille hankaluuksia työssä. Vaikka heille kerrottiin, ettei heidän henkilöllisyytensä paljastu tutkimuksessa, he eivät halunneet osallistua haastatteluun. Heidän kieltäytymisensä on myös tutkimusmateriaalia, jota analysoidaan osana tätä tutkimusta.

Haastateltavien valinnassa on kiinnitetty huomiota siihen, että he ovat halukkaita kertomaan tarinansa, mutta eivät toisaalta tunne oloansa epämukavaksi kertoessaan näkemyksistään. Haastateltaviksi on valittu henkilöitä, joilla uskotaan olevan erilaisia kokemuksia tutkittavana olevasta ilmiöstä. Haastattelut toteutuivat avoimina, kerronnallisina haastatteluina (narratiivinen haastattelu), jolloin keskustelun aihepiiri oli etukäteen tiedossa, mutta teema-alueita ei erityisesti käyty läpi haastateltavien kanssa. Kertomiselle annetaan tietoisesti tilaa. Haastatteluista yksi on toteutettu vuonna 2006 ja kaikki muut kesällä 2008. Kaikki haastattelut on nauhoitettu MD-



äänityslaitteella ja ne vaihtelevat kestoiltaan tunnista kahteen tuntiin. Litteroituna tarinoista muodostuu noin 60 sivua tekstiä.

Narratiivinen lähestymistapa tarkoittaa, että tarina on keskeinen ihmiselämän tapahtumien merkityksien tuottamisen ja välittämisen muoto. Empiirinen aineisto on tällöin kertomuksien muodossa. Narratiiviselle tutkimusotteelle on siis tunnusomaista, että ihmiset ovat tarinankertojia. Tarinoita jakamalla ymmärrämme paremmin toisiamme ja erilaisia ilmiöitä. Tarina määritellään fiktiiviseksi kertomukseksi, joka kuvaa sarjan tapahtumia. Tarina etenee kronologisesti, sillä on alku ja loppu ja siinä voi olla mukana sekä faktaa että fiktiota (Eriksson ja Kovalainen, 2008, 212).

Narratiivilla tarkoitetaan tarinan kuvaamista tietyssä kontekstissa tietylle kuulijakunnalle. Tämän tutkimuksen tarinat ovat henkilökohtaisia narratiiveja (personal narratives), jotka perustuvat haastateltavien omakohtaisiin kokemuksiin tutkittavasta ilmiöstä tai sen osista ja episodeista, jossa he olivat joko suoraan tai välillisesti osallisina (Eriksson ja Kovalainen, 2008, 213). Kerronnallisen haastattelun olosuhteet ovat mahdollisimman luontevat ja toteutus vapaa ilman erityistä ennalta määriteltyä haastattelumetodia. Haastateltavat tunsivat etukäteen tutkittavan ilmiön ja olivat suoraan tai välillisesti osallisina siinä, joten se antaa myös tilaa vapaalle kerronnalle. Haastattelupyynnön yhteydessä haastateltavat saivat tiivistelmän tutkimuksesta ja sen tavoitteista.

Haastatteluaineiston avulla kuvataan luottamuspuolan syntymekanismeja ja päätöksentekoon vaikuttavia näkökulmia. Vastausta haetaan myös siihen, onko tarkoituksenmukaisuus- ja tarvesidonnaisuusnäkökulmilla vaikutusta johtamiseen. Haastattelujen analysointi tuo vastauksen tutkimuksen pääongelmaan: kuinka uskomukset, luulot, huhupuheet tai median luoma kuva vaikuttavat päätöksentekoon ja johtamiseen. Tarinoita tarkastellaan johtamisen ja päätöksenteon teorioiden ja aikaisempien tutkimusten valossa. Teorioista ja tutkimuksista haetaan selitystä tapaustutkimuksen kohteena olevalle ilmiölle.

Narratiivisessa haastattelussa ”tuotetaan tarinaa”. Tässä mielessä tutkija toimii ikään kuin tarinan ”tuottajana”, aktivaattorina. Koska tutkijan henkilökohtainen kokemus on tutkittavan ilmiön keskiössä, on luontevaa, että hän osallistuu keskusteluun

haastateltavien kertoessa omaa tarinaansa (Eriksson ja Kovalainen, 2008, 216). Tarinoista luodaan uusi kertomus – yksi kokonaisuus, jonka avulla tuodaan esille tarinoita yhdistävät keskeiset teemat.

### **3.2. Tutkijan asema narratiivisessa katsannossa**

Narratiivinen lähestymistapa antaa tutkijalle mahdollisuuden kertoa oman tarinansa ja olla siten osana tutkimusta. Henkilökohtainen kokemus (personal narrative) on tutkittavan ilmiön keskipisteenä ja mahdollistaa pääsemisen ”syvälle” tutkittavaan ilmiöön. Tässä tutkimuksessa esillä olevan ilmiön tutkiminen voi olla myös askel kohti yleistämistä, mikä ei kuitenkaan ole itsetarkoitus (Metsämuuronen, 2003, 171). Tapaustutkimus onkin nähtävä yksittäisestä tapauksesta oppimiseksi.

Totuus ei ole absoluuttinen, vaan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa syntynyt tulos. Ihmisen tietäminen on suhteessa toisten tekemiin tulkintoihin ja sosiaalisiin sopimuksiin. Nämä sopimukset vaihtelevat kulttuurista toiseen, kulttuurien sisällä ja historiallis-ajallisesti (Wittgenstein, 1981). Tämän tutkimuksen yhtenä pontimina ovat huomiot ja kokemukset siitä, kuinka näkökulma, tarkoituksenmukaisuus ja yhteisön tarpeet muokkaavat ”totuutta”. Tutkimus on siis voimakkaasti totta – se kuvaa sitä todellisuutta, missä tarinankertojat ovat eläneet ja miten he omaa todellisuuttaan tulkitsevat. Tapaustutkimuksen avulla on mahdollista tuoda esille sosiaalisten totuuksien monimutkaisuus (Metsämuuronen, 2003, 170). Narratiivinen näkökulma nostaa tapahtuneesta esille puolia, joita esimerkiksi määrällisellä tutkimuksella ei voi tavoittaa – yksilöllisiä kokemuksia.

Sosiaalinen konstruktioismi ei ainoastaan kuvaa maailmaa, vaan järjestää, uusintaa ja muuntaa – merkityksellistää – sitä sosiaalista todellisuutta, jossa elämme (Gergen 1999). Sosiaaliset prosessit kuten kielen käyttö ja ihmisten väliset suhteet ovat tärkeitä merkityksien rakentumisprosessissa. Tietoa löydetään myös ihmisten välisistä suhteista kun he hahmottavat ympäröivää todellisuutta. Vaikka haastateltavat kertovat oman henkilökohtaisen kokemuksensa tutkittavasta ilmiöstä, analysoidaan niitä myös yhteisöllisestä näkökulmasta. Yksilölliset kokemukset toteutuvat tietyssä sosiaalisessa ja kulttuurisessa yhteisössä, joka antaa niille omia merkityksiään. Esimerkiksi median rooli on huomattava tällaisten merkityksien luomisessa. Yksilöllinen kokemus siis

merkityksellistyy siinä sosiaalisessa todellisuudessa, missä ihminen kulloinkin toimii (Katila ja Meriläinen, 2006, 144).

Tämän tutkimuksen haastatteluissa tutkija rakentaa tarinaa yhdessä haastateltavien kanssa. Tuo suhde siis osaltaan määrittää kontekstia, jossa tarina ja sen merkitykset syntyvät (Eriksson ja Kovalainen, 2008, 215). Tutkijan asema antaa tutkimukselle myös etnografisia piirteitä. Etnografia sanana tarkoittaa ihmisistä kirjoittamista (Metsämuuronen, 2003, 171). Etnografian ja narratiivisen tutkimusotteen yhdistämisellä saavutetaan merkittävää lisäarvoa erityisesti tutkimuksissa, joissa reflektoidaan omia (tutkijan) kokemuksia osana tutkimusta (Eriksson ja Kovalainen, 2008, 213).

### **3.3. Analyysi ja näkökulmat**

Pääongelmaa lähestytään narratiivisen analyysin keinoin. Tutkija järjestää ja tulkitsee empiiristä aineistoa, joka koostuu yhdestä tai useammasta tarinasta (Eriksson ja Kovalainen, 2008, 217). Analyysin painopiste on siinä *mitä kerrotaan*, tarinoiden sisällössä ja niiden merkityksissä (analysis of meaning). Haastatteluiden sisällöistä haetaan niitä yhdistäviä teemoja. Seitsemästä tarinasta muodostuu kokonaisuus – uusi tarina, jonka juoni sidotaan yhteen yksittäisiä tarinoita yhdistävien teemojen avulla (Eriksson ja Kovalainen, 2008, 219).

Haastateltavien näkemykset ja kokemukset toimivat ilmiöiden ja johtamisen kulttuurin ymmärtämisvälineenä. Vaikka kysymyksessä on paikallinen, henkilökohtainen ja subjektiivinen tieto, huomio kohdistuu kertomuksiin merkitysten tuottajana. Tarinankertojia ja mediaa yhdistävä tekijä on se, että he kaikki elivät ja kokivat Ilomantsin kunnan johtamisen eri käänneet ja kriisit yhdessä tai erikseen omista positioistaan käsin. Tarinat ovat siis tietyllä tavalla yksittäisiä poikkeamia tai näkökulmia varsinaisen ydintarinan juonesta (Hyvärinen ja Löyttyniemi, 2005, 192-193).

Narratiivista otetta vahvistaa runsas lehtiartikkeleiden määrä viiteaineistona. Samalla havainnollistetaan myös median roolia merkitysten tuottajana. Laaja medialähteiden referointi kertoo siitä, että kysymyksessä on ajankohtainen yhteiskunnallinen ilmiö,

josta on käynnissä vilkas keskustelu. Analyysin näkökulmasta keskeisin tavoite on osoittaa, kuinka fiktiiviset tarinat, perättömät jutut, johtamisen perinteet ja paikallinen kulttuuri muokkaavat päätöksiä ja niiden perusteluja.

Tutkijan asema Ilomantsin ex-kunnanjohtajana ja tutkittavan ilmiön ytimessä mahdollistaa sen syvältä luotaamisen, mutta samasta syystä tutkimusta voi myös kritisoida. Haastateltavat eivät esiinny tutkimuksessa omilla nimillään, vaikka kukaan heistä ei ole suoranaisesti vaatinut henkilöllisyytensä salaamista. Ilomantsi on kuitenkin tyypillinen reuna-alueen kunta, jossa kaikki tuntevat toisensa tai ainakin seuraavat tarkkaan vallanpitäjien toimintaa. Siksi on päädytty tutkimusaineiston esittämiseen tarinan muodossa. Haastattelujen avulla saatujen tarinoiden pohjalta rakennetun uuden tarinan henkilöhahmot ovat keksittyjä ja eri haastateltavilta saatuja tietoja on voitu yhdistellä yhden henkilöhahmon sanomaksi. Asiayhteys kuitenkin pysyy koko ajan samana. Haastattelujen suorilla lainauksilla ja runsaalla mediareferoinnilla vahvistetaan tutkimuksen uskottavuutta. Anonymiteetin suojelemiseksi kaikki murreilmaisut ja sanankäänteet on muokattu kirjakielelle, ettei niitä voida yhdistää haastateltuihin henkilöihin.

Ex-kunnanjohtajan päähenkilön lisäksi tarinassa esiintyy viisi muuta henkilöä. Vieno Viranhaltija, Leevi Luottamushenkilö ja Vihtori Valtuutettu edustavat nimiensä mukaisesti kunnan viranhaltijan ja luottamushenkilöiden näkökulmia. Kaarina Kuntalainen katsoo asioita eläkeläisen perspektiivistä. Toinen kuntalainen edustaa paikkakunnan akateemisesti koulutettua väestönosaa. Hänen haastattelunsa on konstruoitu tarinassa Tietäjän hahmoon, joka käy jo kunnanjohtajan viranhoidon alkukuukausina varoittlemassa sudenkuopista ja miinoista, joihin Euroopan Unionin itäisimmän kolkan historiallisilla sotatantereilla saattaa astua.

## 4. LUOTTAMUKSEN PULA-AIKA

Tarina kunnanjohtajan luottamuspulan syntymisestä ja sen seurauksista

### 4.1. Ilomantsi on Karjalan A

Tutkimuksen kohteena olevaa ilmiötä tarkastellaan ja pyritään ymmärtämään Itä-Suomessa, Pohjois-Karjalassa sijaitsevan Ilomantsin kunnan johtamiskulttuurin kontekstissa. Siksi on perusteltua kertoa Ilomantsin historiasta ja vallitsevaan kulttuuriin pitkällä aikavälillä vaikuttaneista asioista ja ilmiöistä. Katsaus Ilomantsin historiaan pohjautuu pääasiassa kunnan tilaaman kaksiosaisen historiateoksen kuvauksiin ja tietoihin (Björn, 1991 ja 2006).

Juice Leskinen osallistui vuonna 1981 Euroviisukarsintoihin kirjoittamallaan kappaleella ”Ilomantsi”. Kappale ei sanottavammin menestynyt, mutta väitetään, että palkinnoksi Juice sai ainakin Hartwall Oy:n lahjoittaman olutkorin, kun hän kehotti yhtiön edustajia seuraamaan kisaa ja kuuntelemaan erityisesti kohtaa, jossa hän laulaa ”...Ilomantsi on Karjalan A, sitä kyllä kannattaa mainostaa...” (<http://www.sunpoint.net/~olzu/1/yhtyeet/slam.htm>). Juice kuvasi lauluissaan osuvasti useita paikkakuntia eikä erehtynyt Ilomantsinkaan kohdalla (<http://www.youtube.com/watch?v=laCgOcnmLR8>).

Ilomantsi on Pohjois-Karjalan vanhin pitäjä. Nimen synnystä on useita tarinoita. Yksi tarina kertoo Laatokan rannalta tulleesta Iija Mantsisesta. Tarinaa vahvistaa Ilomantsin ortodoksinen kirkko, joka on profeetta Eliaalle (Iljalle) pyhitetty. Uusin selitys nimen synnystä on saamenkielentutkija Ante Aikion tekemä. Hänen mukaansa Ilomantsi on saamea ja merkitsee ”ylimmäinen”. Nimimainintoja Ilomantsin pitäjästä esiintyy erilaisissa lähteissä 1500-luvulta alkaen (Björn, 2006, 13).

”Ylimmäinen” Ilomantsi onkin erilainen. Ilomantsi ja ilomantsilaisuus näyttäytyvät sen historiassa usein ristiriitaisuuksina. Piispa Gustaf Johansson arvioi ilomantsilaisia vuonna 1897: ”Karjalassa on se huono tapa, että ollaan epärehellisiä, jota kansa ei usein pahana pidä. Suuri epäkohta on myös puuttuva uutteruus.” (Björn, 2006, 14).

Ilomantsin ortodoksisen seurakunnan kirkkoherra Serafim Fiilin (1935-1938) esitti samansuuntaisen näkemyksen noin neljäkymmentä vuotta myöhemmin: ”Työteliäisyys ei ole ilomantsilaisten vahvimpia puolia samoin kuin säästäväisyys, mutta yksinkertaisia on paljon varsinkin rajaseudun asukkaiden keskuudessa.” (Björn, 2006, 14).

Ilomantsilaisten sanotaan olevan myös herkkiä loukkaantumaan. Historiankirjoittaja toteaa 2000-luvulla ilomantsilaisista näin:

”...missä kaksi ilomantsilaista tapaa, niin yhteishenki on hyvää, vaan kolmas kun tulee joukkoon, on kyseessä jo ilmiriita. Mutta jo seuraavassa hetkessä nämä kolme ovat rintarinnan vastustamassa jotain neljättä...ainakin jos tuo tuli on ulkopuolinen.” (Björn, 2006, 14).

Ilomantsi ei ole historiansa aikana ollut tasaveroinen osa muuta valtakuntaa. Stolbovan rauhan (1617) jälkeisessä tilanteessa aluetta hallittiin voittomaana, jonka hallinto ja oikeudet erosivat varsinaisesta emämaan Ruotsin alueesta. Ilomantsilaiset eivät saaneet lähettää edustajiaan säätyvaltiopäiville eikä heitä huolitettu armeijaan. Ortodoksista uskoa tunnustavat pakenivat vierasta valloittajaa Venäjälle ja heidän tilalleen muutti lännestä luterilaista väestöä, pääasiassa savolaisia. Ilomantsin ortodoksit saivat täydet kansalaisoikeudet vasta vuonna 1827 (Björn, 2006, 15). Ilomantsin pitäjä oli hallinnon kannalta ongelmallinen alue. Sitä pidettiin kaukaisena alueena, josta keskushallinto oli valmis luopumaan. Venäjän keisarinna Katariina II ei ollut kiinnostunut liittämään Ilomantsin alueita Venäjään ruotsalaisten kanssa käydyissä maanvaihtoneuvotteluissa 1700-luvun lopulla (Björn, 2006, 15).

Kunta eli eristäytyneenä elämäänsä myös itsenäisessä Suomessa. Syrjäinen asema mahdollisti oman elämäntavan ja siihen liittyvät arvot. Toinen maailmansota murjoi Ilomantsia perusteellisesti ja kolmasosa kunnan alueesta luovutettiin Neuvostoliitolle. Jälleenrakentaminen kesti vuosia. Työtä, toimeentuloa ja sosiaalista hyvinvointia saatiin laajoilla metsähakkuilla ja vesivoiman hyödyntämisellä. Samalla paikallinen määräysvalta myös väheni. Kansainvälinen kilpailukyky vaati metsänkäytön tehostamista ja koneellistaminen aiheutti työttömyyttä. Yhä useampi ilomantsilainen lähti työn perässä etelään, mikä näkyi myöhemmin väestö- ja ikärakenteen rajuina

muutoksina, kouluikäisten lasten vähenemisenä, kasvavana rakenteellisena työttömyytenä ja toisaalta työvoimapulana. 2000-luvulla yli 65-vuotiaiden osuus Ilomantsin väestöstä oli jo neljännes (Björn, 2006, 15; 29-32).

Yhteiskunnallista kehitystä ei osattu Ilomantsissa ennakoida. Kunnan johdon ja luottamushenkilöiden usko maa- ja metsätalouteen oli vahva vielä 1970-luvulla. Ennusteiden erot vuonna 2000 toteutuneisiin lukuihin olivat melkoiset. Maa- ja metsätalouden arvioitiin 1970-luvun ennusteissa työllistävän vielä 2000-luvulla 38 % ammatissa toimivasta väestöstä. Toteutunut luku vuonna 2000 oli 13 %. Vastaavasti kaupan ja palveluiden arvioitiin työllistävän 40 % väestöstä. Muutos on ollut raju ja ennakoimaton, kun vuonna 2000 palvelut tarjosivatkin työtä noin 65 % työllisistä ilomantsilaisista (Björn, 2006, 32).

Ilomantsi on Suomen reuna-alueetta, jossa valtakunnallinen talous- ja sosiaalipoliittikka tuntuu voimakkaasti. Ilomantsilaiset ovat joutuneet alistumaan ”etelästä annettuihin määräyksiin”. Vuosisatoja syrjäytetyiksi itsensä kokeneet ilomantsilaiset joutuvat edelleenkin taistelemaan olemassaolostaan ja yrittävät tehdä olonsa näkyväksi. Voidaan perustellusti sanoa, että historia on toistanut itseään. Ilomantsin myrskyisä yli viisisataavuotinen historia on jättänyt jälkensä myös kunnan hallintoon ja johtamistapoihin (Björn, 2006, 16).

Ilomantsi on valtakunnallisesti tunnettu rajuista sisäisistä poliittisista riidoista. Vihollinen tai syyllinen löytyy helposti muualta kuin omalta paikkakunnalta tai peilistä, useimmiten Helsingistä. Noin sata ihmistä jättää Ilomantsin joka vuosi, eikä muuttotappiolle ainakaan tilastoista katsomalla näy loppua. Paikallisen kunnallispoliitikon näkemys ei lisää yhtään toivoa: ”Mitä syrjäisempi kunta, sitä varmemmin valtio on häätämässä viimeisiä työpaikkojaan aluekeskuksiin. Ja mitä korkeammin koulutettu ihminen, sitä vähemmän on toivoa elämästä muualla kuin metropoleissa.” (Helsingin Sanomat 7.10.2008).

## 4.2. Ja tarina alkaa...

Talvella 2002 helsinkiläisen liikkeenjohdon konsultin puhelin soi tiuhaan. Useat soittajat Ilomantsista ja Pohjois-Karjalasta pyysivät häntä syntymäkotikuntansa kunnanjohtajaksi. Ajatus kunnanjohtajuudesta kuulosti aluksi pätkähullulta idealta eikä varmaankaan olisi pälkähtänyt hänen päähänsä ilman noita yhteydenottoja. Kun kunnanvaltuuston puheenjohtaja ilmaisi hankkeelle varauksettoman tukensa ja ilmoitti kunnanhallituksen olevan yksimielisesti valinnan takana, ”kotiseutuprojekti” sai alkunsa.

Ilomantsin kunnallispoliitikot halusivat tietoisesti valita yritystaustaisen kunnanjohtajan, jonka päätavoitteena oli saada aikaiseksi uusia työpaikkoja. Tuleva kunnanjohtaja ilmoitti jo haastatteluissa, ettei ole mikään toimintoja ylläpitävä johtaja ja siksi hänelle haluttiin antaa riittävästi toimintatilaa. Työnjako johtavien viranhaltijoiden kanssa sovittiin heti alussa siten, että kunnanjohtaja keskittyi työllistämishankkeiden eteenpäinviemiseen ja muu johtoryhmä piti yllä arjen rutiineja.

Alkuaika menikin kuherruskuukausien merkeissä. Lehdistöissä kerrottiin laveasti uuden johtajan tulosta Ilomantsiin. Kunnan luottamushenkilöjohto paistatteli mielellään julkisuudessa ja korosti, kuinka tietoisesti he olivat valinneet yritystaustaisen kunnanjohtajan (Pogostan Sanomat, 2.5.2002). Leevi Luottamushenkilö ja Vihtori Valtuutettu olivat mukana huumassa. Kaarina Kuntalainen oli ystäviensä kanssa innoissaan. Nyt alkaisivat uudet tuulet puhaltaa Ilomantsissa. Myös Suomen ortodoksisen kirkon lehti Aamun Koitto julkaisi lokakuussa 2002 ilmestyneessä numerossaan laajan artikkelin valtuuston puheenjohtajan ja kunnanjohtajan käsityksistä ortodoksisuudesta, ekumeniasta ja seurakuntien yhteistyöstä kunnan kanssa (Aamun Koitto, 19/2002). Talouselämä-lehti noteerasi myös valinnan (Talouselämä, 24/2002). Ilomantsin imago alkoi rakentua uudella tavalla. Kunta uusi mainostoimiston avustamana visuaalisen ilmeensä, hankkeet etenivät suotuisasti ja Ilomantsi sai paljon positiivista julkisuutta.

Kunnanvaltuusto määritteli tulevan toiminnan strategiset painopisteet ja vahvisti vuoteen 2010 saakka ulottuvan Ilomantsin vision. Yritys- ja elinkeinotoiminnan painopisteiksi määriteltiin bioenergian kehittäminen, kaivannaisteollisuus ja matkailu.



Lisäksi kunnanjohtajan tehtävänä oli hakea korvaavaa tuotantoa sairaalatarvikkeita valmistaneelta Mölnlyckeltä tyhjäksi jääneeseen tehdashalliin sekä kehittää yliopistoyhteistyötä ja siinä erityisesti Joensuun yliopiston Mekrijärven tutkimusasemaa Ilomantsissa.

Yhteistyön tuloksia alkoi syntyä siten, että toukokuussa 2003 kunta allekirjoitti Vapo Oy:n kanssa sopimukset, joiden tuloksena Ilomantsissa vihittiin 9.1.2006 käyttöön noin 17 miljoonan euron arvoinen biovoimala ja pellettitehtaan laajennusinvestointi. Rakennusaikana Vapon investointi työllisti yli sata henkeä. Pampalon tuolloin noin 18 miljoonan euron arvoisen kultakaivosinvestoinnin ensimmäinen vaihe sai rahoituspäätöksensä kauppa- ja teollisuusministeriöstä lokakuussa 2004. Mekrijärven tutkimuskeskuksen laboratorioinvestoinnin hankerahoitus myönnettiin lokakuussa 2004. Kaikkiaan hankkeisiin saatiin noin 5,7 miljoonaa euroa julkista rahoitusta. Kahden vuoden aikana ehti siis tapahtua paljon. Useisiin asioihin vain tartuttiin ja hoidettiin ne loppuun. Kun tavoitteet ja toimeksianto ovat selvät, kaikki on helppoa – ei siinä sen kummallisemmasta ollut kysymys.

### **4.3. Johtamiskulttuuri**

Leevi Luottamushenkilö ja Vihtori Valtuutettu olivat toisaalta innoissaan ja toisaalta hyvin mietteliäitä uudesta kunnanjohtajasta. Heitä askarrutti kovasti se, mitä tapahtuu, kun yritysmaailman toimintatavat ja ilomantsilainen kunnallispolitiikka kohtaavat. Aikaisemminkaan ei kaikkien kunnanjohtajien kanssa oltu tultu toimeen oikein mallikkaasti. Ilomantsissa ei kunnanjohtajan valinnasta tehty kuitenkaan poliittista kysymystä oikeastaan kuin ensimmäisen kohdalla. Toinen valittiin yksimielisesti ja kolme seuraavaa eivät olleet poliittisia valintoja. Nykyinen kunnanjohtaja on taas selkeä poliittinen valinta.

Ilomantsia oli hallinnut pitkään vahva luottamushenkilöjohto ja viranhaltijat olivat usein sen talutusnuorassa. Luottamushenkilöt olivat jatkuvasti johtamassa myös operatiivisella puolella, mikä olisi pitänyt jättää viranhaltijoiden vastuulle. Kolminapainen johtamismalli valtuuston, kunnanhallituksen ja viranhaltijajohdon välillä ei toiminut kunnolla. Vihtorin mielestä työnantajan rooli tuntui olevan ainakin osalla luottamushenkilöitä hieman kateissa: ”Kyllä kun sitä mieltii, niin näkihän sen,

miten pienillä eväillä monet toimivat luottamustehtävissä. Eihän sitä voinut kuitenkaan ääneen sanoa.”

Uusi mahtipontinen kunnantalo valmistui kirkonkylän keskustaana vuonna 1985. Vanhan kunnantalon aikaan ilomantsilaisilla luottamushenkilöillä oli talon yläkerrassa majoitushuone. Koska kaikilla valtuutetuilla ei ollut autoja ja matkat olivat pitkiä, niin he saivat yöpyä siellä. Huoneessa oli kerrossängyt kahta puolta, pitkä pöytä, herätyskello ja keittiö. Keittiön komerossa säilytettiin viinapulloja. ”Osa valtuutetuista kävi kaapilla pitkin päivää nappailemassa pullostansa. Jos siinä välissä sattui viranhaltija tulemaan vastaan, niin häneltäkin saatettiin kysyä, ottaisiko hän ryypyn.” Uuden kunnantalon yläkerrassa on saunaosasto, mutta viinakaappia sieltä ei enää löytynyt.

Vieno Viranhaltijan mielestä Ilomantsissa oli pitkään kunnanjohtajana hyvin varovainen mies. Ehkä juuri sen takia hän selvisikin niin pitkään. ”Hän ei ollut kovin aloitteellinen, jätti sen mieluummin luottamushenkilöille ja teki kiltisti aina sen, mitä piti tehdä. Hän hoiti tehtävänsä moitteettomasti ja oli hauska seuramies, mutta vältti riskitilanteita. Sillä hän varmaan selvisikin. Onneksi silloin ei ollut vielä kovin suuri tarve riskinottoon.”

Yksi entinen Ilomantsin kunnanjohtaja oli ehdokkaana eduskuntavaaleissakin. Hänen erottamistaan perusteltiin sillä, että hän oli tuottanut vahinkoa myymällä käytöstä poistetut autonrenkaat ilman kunnanhallituksen lupaa ja ajattanut kunnan kustannuksella hiekkakuorman väärään paikkaan. Rahallisesti oli kysymys mitättömästä summasta, eikä siinä rytäkässä kukaan muistanut, mitä lisäarvoa ja hyvää hän oli kunnalle tuottanut. Voimakasotteinen valtuuston puheenjohtaja veti orkesteria, joka oli päätöksensä tehnyt ja se runnottiin voimalla läpi. Leevin mielestä se oli paha virhe. Kysymyksessä oli kuitenkin henkilö, jolla oli näkemystä. Perimmäisiä syitä voi vain arvailla, mutta joku muu kuin autonrenkaat tai hiekkakuorma oli varmasti kyseessä. Kateutta varmaankin, totesi Leevi.

Vaikeuksia tulee usein kuntalaistenkin taholta sekä luottamushenkilöille että viranhaltijoille. Tappouhkauksia on tullut Ilomantsissa viranhaltijajohdon lisäksi kunnanhallituksen ja valtuuston puheenjohtajille. Kaikista uhkailuista ei saa oikein

selvääkään, kun ihmiset soittavat juovuspäissään. He eivät tietenkään tule koskaan juttelemaan selvin päin. Kouluasiat saavat joskus aivan mielettömät puitteet. Eräät kyläläiset lukitsivat ketjuilla kyläkoulunsa ovet ja marssivat joukolla koulutoimenjohtajan huoneeseen. Leevi pohti, että on hyvin haasteellista tehdä muiden ihmisten elämää koskettavia vaikeita ratkaisuja. Kaikki ei ole aina myönteistä ja sitä eivät kuntalaiset useinkaan ymmärrä. ”Sitten osa luottamushenkilöistä menee ruokkimaan kuntalaisten katkeruutta ja vihaa. Tulilinjalla ovat silloin johtavat luottamushenkilöt ja erityisesti kunnanjohtaja.”

Vieno ei koskaan oikein ymmärtänyt puoluepolitiikkaa. Se näyttäytyi usein hänelle siten, että asioista riideltiin helposti. Hän päätti, että tekisi vain omaa työtänsä – tehköt toiset mitä hyvänsä. Vieno saikin olla useimmiten rauhassa ja keskittyä työhönsä. Yhden kunnanjohtajan aikaan tuntui, että koko ajan oli joku tutkintajuttu vireillä. Kunnanjohtajalla oli sellainen tapa, että hän kävi oikeutta ehkä turhankin helposti. Joskus viranhaltijoiden aika meni sitten siihen, että aina piti olla valmistelemassa jotain selitystä ja muut työt sai melkein unohtaa. Leevin ja Vihtorin mukaan osa viranhaltijoista taas valmisteli tuohon aikaan päivät pitkät vastineita syytettyjen penkillä olleille luottamushenkilöille oikeuden käsittelyä varten.

Vihtorin mielestä valtuuston puheenjohtajat ovat tyypillisiä poliitikkoja, jotka lupaavat enemmän kuin kykenevät tekemään. He eivät halua rikkoa niitä yhteyksiä, jotka ovat tärkeitä heidän vaaleissansa. ”Kunnanjohtaja ei ole ainoa, joka tällaisesta asiasta joutuu kärsimään.” Kunnallispoliitikko uhraa aina viranhaltijan, kun alkaa vaikuttaa siltä, ettei hän saa enää riittävää kannatusta vaaleissa, mikäli vaihtoehtona on seistä viranhaltijan kanssa sovituksen takana. Vienokin pelkäsi yhtä valtuuston puheenjohtajaa, kun hän oli niin kovaääninen ja pahasanainen. Hän pelasti kerran erään juopuneen viranhaltijan kyseisen puheenjohtajan kynsistä ja sai vastineeksi hirttotuomion.

Huolimatta hirttotuomiostaan ei Vienolla ollut luottamushenkilöiden kanssa sanottavammin ongelmia. Hän kuitenkin pelkäsi joutuvansa ”sotaan” heidän kanssaan. Hän näki, kuinka valtuutetut ”sotivat” toistensa kanssa ja näki sen hyvin läheltä. ”Ne sotivat toistensa kanssa ja tietysti kunnanjohtajan kanssa. Minä luulen, että kaikki viranhaltijat ovat mielin kielin välttääkseen hankaluuksia. On luottamushenkilöiden

joukossa kivojakin ihmisiä, jotka ovat mukavia, hoitavat asioita pehmeästi eivätkä hyökkää päälle.”

Leevin mukaan kunnanjohtajan tehtävä on äärettömän vaikea. Sen vaikeus on siinä, ettei siitä selviä sillä, että hoitaa erittäin hyvin asiat ja toimii suunnitellusti ja kunnan edun mukaisesti. ”Kysymys on erityisesti siitä, pärjääkö vaikeasti käsiteltävien luottamushenkilöiden kanssa. Samanlaista on koko Pohjois-Karjalassa. Tämä on aika tyypillinen maaseutukuntakysymys ja ongelmat ovat vain pahentuneet, kun väki on vähentynyt. Kun avarakatseiset luottamushenkilöt ovat jääneet pois, jää jäljelle pilkunviilaajat. Siksi kunnanjohtajalla ja muillakin valmistelevilla virkamiehillä on niin vaikeaa.”

### ***Puolueiden valta-asemasta ja vallankäytöstä***

Luottamushenkilöiden asenteisiin vaikuttaa paljon se, etteivät omat rahat tai omaisuus ole pelissä. Kunnan oman henkilökunnan osallistuminen vallankäyttöön luottamushenkilöinä aiheuttaa myös hankaluuksia. Joissain kunnissa iso osa luottamustehtävistä voidaan täyttää kunnan palkkalistoilta. Vihtorin mukaan usein syynä on myös se, ettei ole muita tarjolla: ”Se on jo aika dominoivaa ja silloin katsotaan enemmän sitä omaa napaa. Miten minun oman työpaikan käy. Tai miten minun siskon tai serkun, kun niitä sukulaisia vilisee siellä virastossa. Onhan meilläkin Ilomantsissa kytkös kunnanhallituksen ja työntekijäportaon välillä lähes jokaisella kunnanhallituksen jäsenellä.”

Vaikka sidonnaisuudet vaikuttavat nykyään vähemmän kuin ennen, ne tulevat kuitenkin aika ajoin esiin. ”Olen usein siellä pöydän ääressä miettinyt sitä, että tuonkin puheenvuorossa esitetyn ajatuksen tausta on joku muu kuin kunnan etu. Se näyttää kuitenkin sen asianomaisen ihmisen kannalta hyvältä. Pakkohan demokratian on kuitenkin toimia, mutta jossain määrin se on häiritsevää.” Leevi ja Vihtori kertoivat, kuinka sidonnaisuus on ollut Ilomantsissakin aivan totaalista: ”Kyllähän täällä on ollut dynastioita, demarien ylivaltaa ja nyt taas keskustan. Tällä hetkellä ei pysty aivan yhtä räikeästi suosimaan jotain tai valitsemaan johonkin työpaikkaan.”

Keskustapuolueella oli vuosina 2002-2004 kunnanhallituksessa yksinkertainen enemmistö. Keskustan valtuustoryhmä näytti jakautuneen ainakin kahtia. Osa ryhmästä oli usein kampittamassa valtuuston puheenjohtajaa, joka tunnettiin kunnanjohtajan koulukaverina ja heitä pidettiin yleisesti hyvinä ystävinä. Demariryhmä näytti myös jakautuneelta. Ryhmässä oli toimijoita joiden kerrottiin olleen mukana aikaisemmin ainakin yhden kunnanjohtajan irtisanomisprosessissa ja savustamassa ulos toista. Leevin mukaan ”yhden puolueen valta-asemaan on kyllästytty aikaisemminkin Ilomantsissa. Monta kertaa on ollut vaikeuksia, kun sama puolue otti sekä valtuuston että hallituksen puheenjohtajuuden. Joskus ei edes neuvoteltu muiden kanssa, vaan otettiin kaikki. Se on paha, jos yhdellä puolueella on kaikki valta. Silloin yksi kunnallisjärjestö sanelee kaikki.”

#### **4.4. Ajojahdin alkusoittoa**

Paikallispoliitikot kävivät julkisuudessa kiivasta keskustelua Ilomantsin asioista. Joidenkin mielestä pieni valtaklikki päättää kaikista asioista suljettujen ovien takana eikä kunnallisdemokratia toimi Ilomantsissa. Juuri eduskuntaan valittu valtuuston puheenjohtaja käytti voimakkaan puheenvuoron elokuun 2003 valtuuston kokouksessa työrauhan puolesta ja sen palauttamiseksi viranhaltijoille. Ulkopuoliselle tarkkailijalle ei jäänyt epäselväksi poliitikkojen eripura kunnan asioiden hoidossa. Ilomantsilaiset tuntuivat kuitenkin olevan tottuneita poliitikkojensa keskinäiseen nokitteluun ja kunnanhallitus eteni normaalisti suunnitelmiensa kanssa. Lehtien yleisönosastokirjoituksissa luottamushenkilöt nimittelivät toisiansa muun muassa ”loan heittäjiksi”, ”jahtaajiksi”, ”salaisten päätösten ohjailijoiksi”, ”diktaattoreiksi”, ”jyrääjiksi”, ”pelkureiksi”, ”laiskureiksi”, ja ”vastarannan kiiskiksi.” (esimerkiksi Pogostan Sanomat 30.1.2003; Karjalainen, 20.6.2003; Pogostan Sanomat 13.8.2003; Karjalainen 29.8.2003, 3.9.2003, 5.9.2003; Pogostan Sanomat, 27.11.2003).

Maakuntalehden mukaan ”Kunnassa kuohuu” (Karjalainen, 18.6.2003). Lehdessä haastatellun kunnanvaltuutetun mukaan pahin pesäke on Ilomantsin kunnanhallitus, jonka toiminnassa on paljonkin huomauttamista. ”Tietty klikki runnoo asiat läpi, muut saavat ihmetellä missä mennään.” (Karjalainen 18.6.2003). Eräs kuntalainen esitti mielipidekirjoituksessaan, että ”paikallista diktatuuria harrastava työpari ja kaverit kansanedustaja, kunnanvaltuuston puheenjohtaja ja kunnanjohtaja olisi saatava

erilleen kunnan päätöksenteosta.” (Karjalainen, 29.8.2003). Myöhemmin yksi valtuutetuista kirjoitti mielipiteenään, kuinka ”heikko ja ruotuun peloteltu kunnanhallitus on alistunut valtuuston puheenjohtajan paimentaman kunnanjohtajan vaatimuksiin.” (Karjalainen, 3.9.2003). Kunnanhallituksen puheenjohtajisto yritti näyttää ”loan heittäjille” kaapin paikan selvittämällä, kuinka sillä on hommat hanskassa eikä kukaan ohjaile sen toimintaa (Karjalainen, 5.9.2003). Maakuntalehden ja paikallislehden kirjoitukset loivat julkisuudessa asetelmaa, jossa väitettiin kunnanjohtajan ja valtuuston puheenjohtajan sanelevan kunnanhallituksen päätökset ja toisaalla kunnanhallitus antaisi piut paut kuntademokratialle taktikoimalla lautakuntien päätöksiä uusiksi, mikäli ne eivät noudattaneet sen tahtoa. Sapelien kalistelu tapahtui vain kourallisen valtuutettuja välillä. Yleinen mielipide lähti kuitenkin rakentumaan näiden kirjoitusten perusteella.

Kunnanhallituksen päätöksillään evästämä kunnanjohtaja kävi ahkerasti Helsingissä neuvottelemassa työllistämishankkeista. Tapaamislistalla oli ministeriöitä, yhtiöiden edustajia, eduskunta, valtioneuvoston kanslia ja monia muita tärkeitä sidosryhmiä. Hän hyöri myös maakunnassa kiihtyvään tahtiin tavoitteena saada kunnan hankkeita maakunnan kärkihankkeiden listalle ja sitä kautta erilaisten rahoitusten piiriin. Ensimmäinen kunnanjohtajan virkamatka liittyi Pampalon kultakaivoksen valtion rahoitukseen. Perinteen mukaisesti matkaan lähti runsaslukuinen delegaatio kunnan luottamushenkilöitä. Ryhmä ahtautui muun muassa valtioneuvoston kanslian kokoushuoneeseen esittelemään hanketta ja sen rahoituskokonaisuutta. Jälkeenpäin kanslian edustaja pyysi kunnanjohtajaa tulemaan seuraavan kerran ”hieman pienemmällä porukalla”. Tämän jälkeen kunnanjohtaja toteuttikin neuvottelumatkansa ilman delegaatioita. Käytäntöä helpotti suuresti se, että kansanedustajaksi vuoden 2003 eduskuntavaaleissa valittu kunnanvaltuuston puheenjohtaja oli pääsääntöisesti Helsingissä ja pystyi tarvittaessa osallistumaan kaikkiin kunnanjohtajan neuvotteluihin. Kunnanjohtaja hoiti usein Helsingin matkojensa yhteydessä kolmea luottamustehtäväänsä, joihin hänellä oli kunnanhallituksen päätöksellään vahvistama lupa. Hän pyrki myös suunnittelemaan ajankäyttönsä siten, että pystyi viettämään aikaa läheistensä kanssa viikonloppuisin Helsingissä.

Vaikka kunnanhallitus sai säännöllisesti raportit kunnanjohtajansa matkoista ja tekemisistä, eivät kaikki tuntuneet hyväksyvän hänen itsenäistä työskentelytapaansa.

Neuvotteluissa edistettiin kuitenkin hyvin ja kunnan hankkeita saatiin maakunnalliselle agendalle. Positiivisesta palautteesta ja hyvistä tuloksista huolimatta yleisönosastokirjoituksilla maakuntalehdessä ja paikallislehdessä luotiin kuvaa siitä, että valtaa olisi valumassa yksiin käsiin, mikä lisäsi pelkoa valta-asemien muutoksen vaikutuksista:

”Kunnanjohtaja ja [valtuuston puheenjohtaja] ovat yhdessä jyränneet hankkeen päätökseen polkien demokratian ja lainsäädännön velvoitteet lattianrakoon... Maailmanhistoria on täynnä esimerkkejä siitä, mihin on jouduttu, kun demokraattisesti valitut edustajat ovat jättäneet valtansa käyttämättä ja antaneet huomaamattaan, pelkuruuttaan tai laiskuuttaan diktatuurin syntyä.” (Karjalainen, 3.9.2003).

Puoluepolitiikalla ja puolueiden paikallisjärjestöjen sisäisellä tilanteella näytti olevan myös vaikutusta asioiden käsittelyyn siten, että kunnanjohtaja joutui jatkuvasti paikallispoliitikkojen keskinäisen valtataistelun välikappaleeksi. Se ilmeni käytännössä vaatimuksina kunnanhallitukselle tehtävien esitysten sisällöistä. Erityisesti Vapo Oy:n biovoimalahankkeessa sekä demarien että keskustapuolueen sisällä tapahtui hajoaminen eri leireihin. Molempien puolueiden sisällä painostettiin kunnanjohtajaa tekemään tietynlaisia esityksiä biovoimalahankkeesta. Suuria tunnekuohuja ja poliittista vääntöä aiheuttivat investointikonaisuuteen kuuluvan kunnallisen energiayhtiön omistusjärjestelyt. Vihtori oli mukana useissa neuvotteluissa. ”Minä muistan kokouksissa niitä puheenvuoroja, jotka olivat loukkaavia ja aiheettomia ja valheellisia. Tämä Vapon hankekin oli ihan selvää pässinlihaa, mutta sitä jarrutettiin ja väännettiin vaikka mitä. Siinä minä huomasin, että kunnanjohtaja oli tiukoilla. Sitten ne vihjailivat, että olisi lahjottu ja aivan suoraan, että Vapo olisi lahjonut. Minusta se oli härskiä, että henkilöistä, jotka tekivät pyyteetöntä työtä, niin yleisessä palaverissa kunnan auditoriossa väitetään, että ne ovat Vapon kätyreitä ja ne on lahjottu. Ei ihme, jos siinä alkaa väsyä.”

### ***Tammikuussa 2004 alkaa tapahtua***

Tammikuussa 2004 alkoi tapahtumien sarja, joka johti kunnanjohtajan irtisanomiseen ja sen jälkeen vielä neljä vuotta jatkuneeseen oikeudelliseen prosessiin.

Kunnanhallituksen puheenjohtajisto esitti muutoksia kunnanjohtajan viikoittaiseen ajankäyttöön siten, että maanantait ja perjantait pitäisi työskennellä ”varsinaisella työpaikalla” kunnanvirastolla. Kunnanjohtajan yksin toteuttamia neuvotteluja haluttiin rajoittaa ja mukaan ”toivottiin luottamusmiesvahvistusta silloin kun se olisi mahdollista ja hyödyllistä”. Asiaa perusteltiin sillä, että kunnan kanta tulee ”monipuolisemmin esille kahden ihmisen esittämänä”. Puheenjohtajistoa häiritsi myös kunnanjohtajan tapa hoitaa luottamustehtäviään Helsingin matkojensa yhteydessä. Kunnanjohtajaa muistutettiin ”kunnan hierarkiajärjestyksestä” toteamalla, että hänen on raportoitava ensisijaisesti kunnanhallituksen puheenjohtajistolle kunnan tärkeistä asioista. Samalla teroitettiin, että ”kunnanhallituksen puheenjohtaja on kunnanjohtajan esimies”. Tapaamisesta tehdyssä muistiossa toivottiin kunnanjohtajan perheen muuttamista Ilomantsiin heti. Puheenjohtajiston mukaan kuntalaiset ovat kritisineet paljon sitä, että ”Ilomantsia johdetaan Helsingistä käsin” (kaikki kappaleen lainaukset: Ilomantsin kunnanvaltuuston päätös, 5.7.2004, § 32, liite 13/04). Kunnanhallituksen puheenjohtajisto näytti olevan äärettömän mustasukkainen kunnanjohtajan ja valtuuston puheenjohtajan hyvin sujuvasta yhteistyöstä.

Kunnanjohtaja ilmoitti puheenjohtajistolle, ettei pysty hoitamaan virkatehtäviään kuntalain määritelmän mukaisesti, mikäli he rajoittavat hänen toimintaansa esitetyllä tavalla. Tapaamisesta laadittua muistiota esitettiin yhteisesti allekirjoitettavaksi, mutta kunnanjohtaja kieltäytyi siitä ja pyysi puheenjohtajistoa käsittelemään asian julkisena ja virallisesti kunnanhallituksessa, jolloin se olisi koko kunnanhallituksen siunaama päätös. Hallintojohtajaa ei kunnanjohtajan pyynnöistä huolimatta hyväksytty mukaan käytyihin palavereihin.

Huhtikuussa 2004 toteutui tapaaminen koko kunnanhallituksen kanssa. Päivää ennen tapaamista valtuuston puheenjohtaja kertoi kunnanjohtajalle kunnanhallituksen laatimasta uudesta muistiosta ja sen sisällöstä. Samalla he keskustelivat viranhaltijoiden työskentelyolosuhteisiin liittyvistä asioista. Muistiota aiottiin käsitellä seuraavan päivän kokouksessa. Kunnanjohtaja ilmoitti valtuuston puheenjohtajalle, että työrauha-asiat on saatava järjestykseen. Hän ilmoitti eroavansa, mikäli muistioita tuodaan tammikuiseen tapaan taas hänen eteensä. Hän kertoi myös tulevansa asian kanssa julkisuuteen. Valtuuston puheenjohtaja vähätteli ongelmaa ja hänen mielestään ei ollut mitään syytä paisutella asiaa. Kunnanhallituksen epävirallisessa kokouksessa



15.4.2004 kunnanjohtaja ilmoitti toimivansa hänelle esitetyn muistion edellyttämällä tavalla, mikäli kunnanhallitus tekee asiassa viralliset päätökset. Kokouksen jälkeen kunnanjohtaja antoi seuraavansisältöisen lehdistötiedotteen julkisuuteen:

### **”LEHDISTÖTIEDOTE 15.4.2004**

Ilomantsin kunnanjohtajan...kotiseutuprojekti on päättymässä.

Ilomantsin kunnassa on kesäkuun 2002 jälkeen tapahtunut paljon. Silloin kunta määritteli tahtotilansa...johdolla heti alkajaisiksi uudelleen ja...aloitti työskentelyn valituilla strategisilla painopistealueilla. Nyt tilanne on tämä:

- Ilomantsin historian suurin yksittäinen investointi on tosiasia Vapon yhteensä 16 miljoonan euron investoinnin ja 30 uuden työpaikan myötä. Tämän investoinnin avulla Ilomantsilla on mahdollisuus nousta valtakunnallisesti merkittäväksi bioenergian kehittäjäksi. Päätös investoinnista on tehty toukokuussa 2003 ja rakennustyöt alkavat kesän 2004 aikana.
- Ilomantsilla on ensimmäistä kertaa sen historiassa kaksi maakunnallista kärkihanketta: Pampalon kultakaivoshanke, 18 M€ sekä Joensuun yliopiston Mekrijärven tutkimusaseman laajennusinvestointi, 1,6 M€, joilla on molemmilla mahdollisuus realisoitua vuoden 2004 aikana.
- Yliopistoyhteistyötä Joensuun yliopiston kanssa on tiivistetty perustamalla yhteinen virka Mekrijärven tutkimuskeskukseen yhdessä Pohjois-Karjalan ympäristökeskuksen kanssa. Uuden viran haltija on aloittanut työssään huhtikuussa 2004.
- Ilomantsin Möhkön Ruukkimuseossa toteutuu vuosien 2003-2006 välisenä aikana noin 500 000 euron investoinnit yhteistyössä museoviraston kanssa. Lisäksi säätiölle on saatu päätoiminen, ympärivuotinen museonjohtaja.
- Kunnan sähköiset sivut (internet) on uusittu kesällä 2003 ja samalla kunta on saanut uuden visuaalisen ilmeensä.
- Ilomantsin keskuskoulun peruskorjausinvestointi on saatu opetusministeriön hankelistalle vuodelle 2006-2007.
- Ilomantsin vanhusten palvelutalon laajennusinvestointi on alkanut tänä vuonna.
- Kunnanjohtajan...aikana Ilomantsin kunta on tehnyt ainoastaan ylijäämäisiä tilinpäätöksiä.

Listaa voisi vielä jatkaa.

”Voin lähteä hyvällä omallatunnolla vaikka heti. Tulokset puhukoot puolestaan. Toki voisinkin jatkaa työtäni kotiseutuni hyväksi pidempäänkin, mutta olen päättänyt, etten aio sotkeutua lillukanvarsiin ja ryhtyä paikallisen pikkupolitikoinnin pelinappulaksi”, ... toteaa.

”Näiden parin vuoden aikana minua on yritetty saada allekirjoittamaan salaisia muistioita, kiristetty, uhkailtu ja yritetty lahjoakin, mutta kaikki tietävät, miten siinä käy, jos virkamies sellaiseen peliin ryhtyy. Politikoinnin taso on

Ilomantsissa tällä hetkellä surkuhupaisaa. Enää en tiedä, pitäisikö itkeä vai nauraa.

Saatuani tänään taas uuden muistion eteeni kunnanhallituksen puheenjohtajan ...toimesta ja kunnanvaltuuston puheenjohtajan...hyväksynnällä aion vakavasti harkita eroamista Ilomantsin kunnanjohtajan tehtävistä. Työrauhasta ei ole tietoaakaan. Tulin tänne tekemään töitä kotiseutuni eteen, enkä hyppimään Ilomantsin kunnallispoliitikkojen keskinäisen nahinoinnin ja valtataistelun pelinappulana. Jos edeltäjäni ovat siihen suostuneet, niin minä en aio, sillä se on täysin järjetöntä voimavarojen tuhlausta ja vähiten siitä hyötyvät veronmaksajat”, sanoo...”Ei Ilomantsilla ole tällä hetkellä tällaiseen joutavan päiväiseen varaa.”

Tiedustelut: kunnanjohtaja...p. 0400-526 385” (Ilomantsin kunnanvaltuusto, 5.7.2004, § 32, liite 13/04).

Kunnanjohtajan puhelin soi aikaisin seuraavana aamuna. Valtuuston puheenjohtaja oli täysin sydämistynyt ulostulosta, vaikka oli tiennyt siitä etukäteen. Aamupäivän aikana muutamat kunnanhallituksen jäsenet moittivat kunnanjohtajaa siitä, kuinka hän on ”saattanut tehdä tällä tavalla valtuuston puheenjohtajalle”. He eivät tuntuneet oikein ymmärtävän, että valtuuston puheenjohtaja oli ollut tietoinen työrauhaongelmista ja ulostulosta. Kunnanjohtaja ilmoitti tilanteesta myös Itä-Suomen työsuojelupiiriin. Hän ilmaisi työsuojeluviranomaisille huolestuneisuutensa työyhteisön työskentelymahdollisuuksista ja pyysi heidän apuaan tilanteen ratkaisemiseksi.

Karjalaisen etusivun otsikot olivat raflaavia: ”Minua on kiristetty, uhkailtu ja yritetty lahjoa” (Karjalainen, 16.4.2004). Alaotsikkona etusivulla oli ”Ilomantsin kunnanjohtaja harkitsee eroa” ja sen jälkeen vielä alaotsikkona ”...kokee joutuneensa epäinhimillisen painostuksen kohteeksi.” (Karjalainen, 16.4.2004).

Maakuntalehti haastatteli seuraavana päivänä luottamushenkilöitä ja kuntalaisia: ”Luottamusmiehet eivät sulata...syytöksiä” (Karjalainen, 17.4.2004). Kuntalaiset kertoivat lehtihaastatteluissa olleensa yllättyneitä kunnanjohtajan eroaikeista. Päätoimittaja vaati kunnanjohtajalle työrauhaa kolumnissaan. Hän viittasi myös edellisen kunnanjohtajan lähtöön: ”... lähtöä vauhditti tuolloin kunnallispolitiikan pyöritys, jossa kunnanjohtajan asema oli välillä vaikea.” (Karjalainen, 17.4.2004). Lehti oli haastatellut myös Kuntaliiton asiantuntijaa uutisessa, joka oli otsikoitu: ”Kun kunta ahtaalla, kunnanjohtaja helppo syntipukki.” (Karjalainen, 17.4.2004).

Vihtori oli läsnä heti kunnanjohtajan ulostulon jälkeen kokoontuneessa poliittisessa ryhmäkokouksessa. ”Meitä oli ryhmässä aika monta, jotka vastustivat kunnanjohtajan erottamista, kun esitetyt perusteet olivat sellaisia, ettei niistä oikein saanut selvää.” Kokouksessa esitetyt vaatimukset ja uhkaukset aiheuttivat kuitenkin sen, että suurin osa valtuutetuista taipui yksimielisen ratkaisun tekemiseen. ”Oli erouhkauksia ja painostusta, että hallituksen puheenjohtaja ja valtuuston puheenjohtaja eroaa ja tässä ei nauti luottamusta jos näin menetellään. Minä en usko, että mitään sellaista olisi tapahtunut, mutta kyllä monet sanoivat, että sen takia, kun näin edellytetään niin siksi toimivat näin.” Ryhmäkokouksessa esille tuotujen asioiden todenperäisyyttä oli Vihtorin mielestä mahdotonta arvioida. ”En minä edes uskonut, että kunnanjohtaja olisi henkilökohtaisesti sellaista sanonut. Valtuuston puheenjohtajahan oli täysin poissa tolaltaan. Se oli tavattoman epätarkkaa sen totuuden kanssa, enkä minä pystynyt sitä kunnolla seuraamaan. Kaikki meni niin pitkästi sivussa asiasta.”

Ei ollut mikään ihme, että tuollaisen ryhmäkokouksen jälkeen seuraavan kunnanhallituksen kokouksen ilmapiiri oli hyvin ahdistava. Tilaisuutta voisi luonnehtia kunnanjohtajan uhkailu- ja puhuttelutilaisuudeksi. Hänelle esitettiin selvityspyyntö ulostulonsa takia. Karjalaisen otsikko kokousta seuraavana päivänä oli: ”Ilomantsin kunnanjohtajalta halutaan selityksiä” (Karjalainen, 20.4.2004). Keskustapuoluelainen Karjalan Maa käsitteli asiaa pääkirjoituksessaan: ”Umpikuja Ilomantsissa” (Karjalan Maa, 20.4.2004). Lehden mielestä kysymyksessä ei ole mikään pieni asia, sillä ”jo osa tähän mennessä julkisuudessa sanotusta on sellaista, josta eittämättä napsahtaisi käräjäoikeudessa rangaistus kunnianloukkauksesta tai herjauksesta.” Syntipukki ja oikeuden tuomio olivat siis lehdellä jo selvillä, koska sen mielestä kunnanjohtajan kohdalla ”on ollut kyse joko haluttomuudesta tai kyvyttömyydestä omaksua tavanomaista kunnanjohtajan työroolia.” Pääkirjoitus päättyi toteamukseen: ”Sanottuja ei saa takaisin, mahdollisuuksia luottamuksen palauttamiseen tuskin on. Jäljellä olevat vaihtoehdot kohdistuvat vain siihen, millaisen menettelyn kautta Ilomantsin kunnanjohtajan paikka tulee avoimeksi.” (Karjalan Maa, 20.4.2004).

Tarkastuslautakunnan puheenjohtaja pisti vielä paremmaksi esittämällä yllättävän uuden selvityspyynnön. Kunnanjohtajalle toimitettuun listaan oli merkitty ranskalaisilla viivoilla otsikoita asioista, joista kertomaan oli valjastettu Iltalehti. Asiat

uutisoitiin jo ennen selvityspyynnön esittämistä saman päivän aamuna ilmestyneessä Iltalehdessä: ”Ilomantsin kunnanjohtajaa epäillään laajoista taloudellisista väärinkäytöksistä ja valtuuksien ylittamisestä.” (Iltalehti, 20.4.2004). Kuntaliiton lakimies ohjeisti kunnanjohtajaa, ettei hän vastaisi tarkastuslautakunnalle vielä mitään, vaan edellyttäisi kirjallista erittelyä ja konkreettista yksilöintiä selvitettävistä asioista. Myös kunnan tilintarkastaja kehotti samaan yksilöityyn vaatimukseen. Ilomantsin Yrittäjien puheenjohtaja taas kannusti kunnanjohtajaa asiassaan. Hän ilmoitti ryhtyvänsä seuraavissa vaaleissa kunnallisvaaliehdokkaaksi ja kertoi halustaan muuttaa nykyisiä luottamushenkilöiden toimintamalleja.

Seuraavalla viikolla kunnanjohtaja antoi kunnanhallitukselle pyydetyn selvityksen. Hän esitti ulkopuolisen, puolueettoman selvityshenkilön nimittämistä ongelmia ratkaisemaan (Ilomantsin kunnanhallitus, 26.4.2004, § 131). Kunnanhallituksen puheenjohtaja oli kuitenkin toista mieltä. Hän antoi jo päivää ennen ko. kokousta haastattelun maakuntalehdelle ja ilmoitti ettei ”sopuratkaisulle ole enää sijaa Ilomantsissa.” (Karjalainen, 25.4.2004). Puheenjohtajan mukaan ”sovun löytyminen on jo aivan poissuljettu ratkaisu...meillä on tässä kuljettavana enää yksi tie.” (Karjalainen, 25.4.2004). Päätökset näyttivät olevan selviä ilman selvityksiäkin.

Kunnanhallituksen puheenjohtajan käsitys kunnan johtamisesta, työajoista ja työnteosta paljastui lehtihaastatteluissa ja jälkepäin oikeuden istunnossa. Hän esitti ajatuksia, että kunnanjohtajan tulisi tehdä töitä ainoastaan virka-aikana, mutta samanaikaisesti kuitenkin viikonloppuisin ja 24 tuntia vuorokaudessa (Joensuun käräjäoikeus, 29.11.2005, Ilomantsin kunnanhallituksen jäsenen kertomus; Karjalainen, 30.6.2004). Hän piti itseään kunnanjohtajan esimiehenä vaikka se on kuntalain mukaan kunnanhallitus. Leevi oli puheenjohtajan ajatuksista ja toiminnasta ihmeissään: ”Kunnanhallituksen puheenjohtaja tunaroi pahanlaisesti tullessaan julkisuuteen sanomaan, että hän on esimies, joka päättää. Kunnalliselämässä luottamushenkilöt eivät ole saaneet kokemusta julkisuudesta niin vahinkojakin tulee. Vähänkään kunnalliselämää tuntevat ihmiset tajuaa heti, että eihän sitä näin voi mennä sanomaan. Yhden aikaisemman Ilomantsin kunnanjohtajan jutussa median jatkuva päälle tuleminen oli myös hirveän kiusallista. Kunnanhallituksessakin on hyvä sopia, kuka sanoo ja mitä julkisuuteen.”

Leevin ja Vihtorinkin mielestä osalla luottamushenkilöitä on usein pallo täysin hukassa. ”Jos on isompia asioita, niin ne sovitaan etukäteen. Sitten kun tullaan kokouksiin, niin asiat on oikeastaan ratkaistu, koska ne muutamat ovat sen jo tehneet. Joku voi olla vastaan ja sitten siellä on ne muutamat jotka ei osaa määritellä kantaansa ja menevät muun porukan mukana. Vahvat tyypit ovat päättäneet kaiken.” Joskus esittelijää, kuten kunnanjohtajaa ei ole informoitu asioista. Eteen voi tulla myös tilanteita, että esittelijä tuokin pöytään sellaisen asian jota ei ole ehditty etukäteen sopia. Tai sitten päätettävästä asiasta voi olla olemassa käsitys, mutta sitä ei ole kerrottu, koska sen lopputulos voi olla sellainen, joka ei vastaa esittelijän kantaa. Joskus voi siis käydä niin, että vaikka esittelijä esittelee asian kunnan edun näkökulmasta, niin poliittinen ratkaisu ei välttämättä ole kunnan edun mukainen.

#### **4.5. Vyörytys jatkuu**

Huhtikuun lopussa pidetyssä tarkastuslautakunnan kokouksessa kunnanjohtaja ilmoitti Kuntaliiton lakimiehen ja tilintarkastajan ohjeistamana, ettei hän pysty vastaamaan lautakunnan ranskalaisilla viivoilla listatuista asioista nouseviin kysymyksiin, mikäli niiden perusteita ja taustatietoja ei yksilöidä kirjallisesti. Tarkastuslautakunnan mielestä kunnanjohtaja kieltäytyi vastaamasta heidän kysymyksiinsä.

Seuraavana päivänä tarkastuslautakunta piti lehdistötilaisuuden kunnantalolla ja julkisti kunnan verkkosivuilla kokonaisuudessaan vuoden 2003 arviointikertomuksen. Kunnanjohtajakin sai nyt muiden mukana ensimmäisen kerran lukea arviointikertomuksen sisällön. Sen olennainen osa oli 30-kohtainen syytöslista erilaisista kunnanjohtajan viranhoitoon liittyvistä oletetuista epäselvyyksistä ja epäilyistä. Moitelistalla oli tuttuja asioita julkisesta keskustelusta, kuten Vapo Oy:n investointipäätökset ja kunnan energiayhtiön osakekaupat. Mustasukkaisuus kunnanjohtajan itsenäisestä työskentelystä ja matkustamisesta tuli arviointikertomuksesta myös hyvin ilmi. Raportin laatijaa ei voi ainakaan syyttää mielikuvituksen puutteesta, sen verran kaukaa haettuja olivat useat syytöksistä kuten: ”huonosti hoidetut suhteet seurakuntiin”, ”lehdistön toimintavapauden rajoittamisyrietykset” tai vaikkapa ”luottamushenkilöiden vapaan tiedonhankintaoikeuden kyseenalaistaminen”. Kuntajohdon golfkisa, ylipormestarin illallinen, vierailu Kaustisten musiikkijuhlilla ja monet muut kunnanjohtajan tekemiset

saivat osakseen arvostelua. Vaikka kunnanjohtaja oli toiminut kunnanhallituksen päätösten perusteella tai hyväksynnällä, lautakunta tuntui näkevän mörköjä kaikkialla (Ilomantsin kunnan tarkastuslautakunta, arviointikertomus vuodesta 2003, 27.4.2004, liite: muistio valtuustolle tiedoksi saatetuista asioista).

Tarkastuslautakunta oli pöytäkirjojensa perusteella aloittanut uskomattoman salapoliisityönsä helmikuussa 2004. Yhdelle sen jäsenelle maksettiin jopa erillinen palkkio siitä, että hän käytti aikaansa kunnanjohtajan kuittien ja raporttien penkomiseen. Tilintarkastajan mukaan tarkastuslautakunta olisi halunnut laittaa arviointikertomukseen maininnan myös siitä, että kunnanjohtaja on vastaanottanut lahjuksia Vapo Oy:ltä, mutta hän oli saanut estettyä sen. Tarkastuslautakunnan puheenjohtaja paljasti maakuntalehden haastattelussa, että arviointikertomuksen julkistaminen kunnan verkkosivuilla johtui kunnanjohtajan ulostulosta: ”kunnanjohtajan julkisuudessa luottamushenkilöitä kohtaan käynnistämä arvostelu aiheutti sen, että tarkastuslautakunta päätti julkistaa arviointikertomuksen liitteineen.” (Karjalainen, 29.4.2004).

Kaarina Kuntalainen kävi paikallisella kosmetologilla hieman kunnanjohtajan ulostulon jälkeen. Hänen kanssaan oli asiakkaana henkilö, joka vauhkosi kunnan huonosta taloudellisesta tilasta. ”Hän oli aivan varma, että meillä on rikollinen kunnanjohtaja. Kun kysyin, että mistä hän sen niin varmasti tietää, hän melkein hyökkäsi minun kimppuuni. Tunsin ihmisen entuudestaan ja hän oli minulle aivan vieras siinä roolissa.” Kun tuo asiakas lähti, ryhtyi kosmetologiyrittäjäksi kauhistelemaan Kaarinalle, mihin hänen veronsa oikein menee. Kaarina rauhoitteli yrittäjää ja totesi, että huhujahan tässä on vain liikkeellä.

Eräs taksikuski kertoi Kaarinalle tuosta tarkastuslautakunnan jutusta. Taksarin mielestä koko juttua olisi pitänyt olla selvittämässä ulkopuolinen lautakunta, kun kaikki ovat samassa liemessä, samoissa juhlissa ja kaikissa tapahtumissa. Kaarinaa ihmetytti muutenkin ilomantsilaisten tapa kohdella muualta tulleita. Kun hän tuli aikoinaan Ilomantsiin niin tuntui, ettei hän ollut paikallisille mitään, pelkkää ilmaa. Hän keskusteli taannoin erään hyvässä asemassa olevan henkilön kanssa paikallisesta terveyskeskuksesta ja sen toiminnasta, kun oli saanut siellä huonoa palvelua osakseen. Tämä toinen henkilö taas kehui kuinka häntä hoidettiin erinomaisesti ja ylisti

lääkäreitä ja henkilökuntaa. Kaarinan mielestä tässä on juuri asian pointti. ”Sellainen lakisääteinen palvelu kuin terveydenhuolto pitäisi olla periaatteessa kaikille sama, mutta eipä vaan ole. Vaikka kaikki ovat potilaita, joku menee jonojen ohi ja joku taas istuu jonossa.”

Karjalan Maa pysyi sitkeästi näkemyksessään, kun se otti kantaa Ilomantsin asioiden kulkuun pääkirjoituksessaan: ”Keskustelun sävy ja sisältö eivät välttämättä ole kiistan osapuolille kunniaksi. Siihen on suurin syyllinen kunnanjohtaja..., jonka hyvin harkitsematon ulostulo käynnisti kunnanjohtajan erottamisprosessin ja teki kunnanjohtajan ja luottamushenkilöiden välisen luottamuspuolan käytännössä lopulliseksi...tapa, jolla hän itse keskustelun käynnisti, pakottaa luottamushenkilöorganisaation vastaamaan syytöksiin.” (Karjalan Maa, 30.4.2004).

Myös Helsingin Sanomat kiinnostui aiheesta ja antoi jutulleen otsikon: ”Ilomantsissa käydään johtajuudesta täyttä sotaa” Toimittaja kysyi muun muassa: ”Miltä tuntuisi lähtö kunnallisvaaliehdokkaaksi kuntaan, jossa kunnanjohtaja syyttää luottamusmiehiä kiristyksestä, uhkailusta, lahjonnan yrityksestä ja lillukanvarsiin sotkeentumisesta? Ja jossa kunnanjohtaja arvioi paikkakunnan sosiaalisen pääoman menneen ohueksi muuttotappion myötä.” (Helsingin Sanomat, 6.5.2004).

### ***Paikallinen Tietäjä***

Kaiken mediamylläkin ja kohun keskellä kunnanjohtajan luona kävi paikallinen Tietäjä, joka oli seurannut tilanteen kehittymistä. Tietäjän mielestä kunnanjohtaja on ”päättä pidempi muita” ja kehotti häntä notkistamaan polviensa, koska muutoin korkealla oleva pää pannaan poikki. Ilomantsilainen kansa ajattelee, että institutionaalinen toimija, kuten kunta on lähtökohtaisesti aina oikeassa. Se on ihmisten perusolettamus. Turvallisuus perustuu siihen, ettei meidän kunta tai seurakunta voi olla väärässä. Koko maailmankuva voisi romuttua, jos olisi toisin. Tietäjän mukaan Ilomantsia voi verrata mittasuhteiltaan pienimuotoiseen totalitaariseen valtiosysteemiin, jossa kärsivät eniten toisinajattelevat dissidentit, jotka eivät suostu totalitarismiin. Heidä myös vainotaan ankarimmin, koska he ovat pelottavia ja heidät pitää hiljentää. ”Suuri massa pysyy kyllä aisoissa, mutta nämä dissidentit ovat todistajia ja marttyyreita, joiden päät pitää katkaista.”

Tietäjä rinnasti Ilomantsin ja Neuvostoliiton sekä nykyisen Venäjän toiminnan keskenään. Hänen mielestään ilomantsilaiset eivät kykene riittävän kriittiseen ajatteluun. Tilannetta pahentaa yhden tai kahden hallitsevan median vahva rooli. ”Venäjän kohdalla olen törmännyt siihen, että kun ihmisten koulutustaso on suhteellisen alhainen maaseudulla ja sitten tiedonvälitys on mitä on, niin ihmisillä on hirveän paljon uskomuksia ja luuloja. En tarkoita pelkästään yhteiskunnallisista asioista, mutta esimerkiksi terveydenhoidosta. Mielestäni se ei olisi mahdollista, jos koulutustaso olisi parempi ja jos tiedonvälitys olisi objektiivinen. Jos luottamus tiedonvälitykseen on mennyt, niin ihmiset ei usko muuta kuin sen, minkä itse haluavat ja mikä on itselle sopivaa uskoa.” Ilomantsia voi Tietäjän mielestä arvioida myös koulutustason perusteella. Muualta tulleet ovat pääasiassa koulutettua väkeä ja paikallinen väestö vähemmän koulutettua. Tämän takia ilomantsilainen – ei-ilomantsilainen jako korostuu. ”Monessa asiassa näitä koulutettuja kohtaa kyllästyminen tai heistä tuntuu kuin taistelisi tuulimyllyjä vastaan.”

Jossain vaiheessa kunnanjohtajasta alkoi tuntua siltä, että juuri nuo Tietäjän kuvaamat henkilöt kävivät keskustelua sosiaalisessa mediassa. Karjalaisen keskustelupalsta oli valtoimenaan juttuja Ilomantsin asioista. Asetelma siellä oli usein ilomantsilainen vastaan ei-ilomantsilainen. Tässä muutamia esimerkkejä:

**”Kuntien luottamushenkilöt**

Kunnallisvaalien kautta, eli kuntalaisten äänillä jonkinlaiseen päätöksentekoaasemaan päässeet kuntalaiset ovat ottaneet itselleen varsin kyseenalaisia rooleja, kuten Rääkkylästä ja Ilomantsista kantautuneet uutiset kertovat. Kumma miten joillekin se vähäinkin valta saattaa nousta päähän ja miten kauas alkuperäisestä tarkoituksestaan ja tehtävistään valtuuston ja hallituksen jäsenet kehtaavat itsensä asettaa. Valtuustoihin äänestämämme luottamushenkilöiden tarkoitus lienee hyvässä yhteistyössä virkamiesten kanssa hoitaa kunnan ja kuntalaisten asioita näiden etua ja parasta ajatellen, eikä suinkaan sotkea ja haitata kunnan toimintaa ja päätöksentekoa. Tulee mieleen, että pitäisiköhän ehdokkaiksi pyrkiville järjestää jonkinlainen persoonallisuustesti tai muu koe, jolla varmistutaan ehdokkaan terveestä psyykestä ja kyvystä toimia kunnallisessa päätöksentekokoneistossa. Liian usein valituksi tulee henkilö, jonka ainoa tavoite on vain korostaa omaa egoaan ja tyydyttää omaa pätemisentarvettaan. Näillä eväillä ei valitettavasti saada tyydyttäviä tuloksia valtuustoissa eikä eduskunnassakaan.” Nimimerkki ”Syksyllä vaalit” (16.4.2004).



### **”Paikallismafia jyrää Itäraajalla**

Yksimielisiä tosiaan Ilomantsin päättäjät. Mikähän luuranko lienee kunnanvaltuutetuilla kaapissa kun erottamisesta saadaan noinkin nopeasti tehtyä yksimielinen päätös? Ette te siellä Ilomantsissa sentään niin syrjässä ole että eikö tekemisenne herätä ihmetystä ja hilpeyttä muualla Suomessa.” Nimimerkki ”perunakuopan kaivaja.” (22.4.2004).

### **”Mikä mättää Pogostalla**

Jatkuva turbulenssi pyörittää Ilomantsin keskusjohdossa. Olisi peiliin katsomisen aika kunnanisät ja yksi tompera ”äitee”. Kunnanjohtajissa on ollut erilaisia persoonia, muttei kukaan tunnu kestävän paikallisessa ilmapiirissä. No ei kun uutta ”uhria” hakemaan.” Nimimerkki ”Sympatiat...” (23.4.2004).

### **”Tiijetäämkö myö..**

Mikä on totuus Ilomantsin kunnanjohtaja jupakassa...asiantuntijoita tuntuu piisaavan. Luulisin että ei savua ilman tulta...vai mitä?” Nimimerkki ”Ulkopuolinen” (26.4.2004).

### **”Demokraattinen perinne**

Vuosikymmenet muualla asuneena on kotikunnan tapahtumien seuraaminen ollut enimmäkseen Pogostan Sanomien varassa. Tämän viimeisimmän jupakan taustoista en mitään tiedä, mutta jo kauan olen ollut sitä mieltä että entinenkin Ilomantsilainen saa ”hävetä silmät päästään”. Nimimerkki ”Ilomantsilainen evp” (26.4.2004).

### **”Vain ennakkoluuloton kunnanjohtaja...**

saa pienen kunnan suuret poliitikot puhaltamaan yhteen hiileen.” (Nimimerkki ”Iso-Make” (26.4.2004).

### **”Ilomantsissa etsitään aseita**

Nimittäin johtavat luottamushenkilöt etsivät kaikki mahdolliset ja mahdottomatkin aseet kunnanjohtaja...vastaan, kun ei muuta keksitty niin pistettiin poliisi asialle. Pelin likaisuus ja kierous näkyy maakunnan toiselle laidalle asti ihan kirkkaana ja jos jonkun uskottavuus on koetuksella niin kyllähän se on kieroilevien luottamusmiesten.” Nimimerkki ”Ilomantsi parka” (11.5.2004).

### **”Ilomantsista**

Taitaa...poteroissa viihtyä henkilöt joiden jauhot pussissa ovat rasvaantuneet omien kiväärien ja hirttosilmukoiden huollossa...Kaikkia voi kusettaa jonkun aikaa mutta kaikkia ei kaiken aikaa.” Nimimerkki ”Apupappi” (11.5.2004).

### **”Mitä Ilomantsiin kuuluu?**

Eipä ole Ilomantsista aikoihin kukaan kirjoitellut, miten mahtanee selvitystyö edistyä ja jokos se...on lynkattu? Vai onko johtoluottomiehet julistaneet sinne ulkonaliikkumiskiellon ja radiohiljaisuuden kunnanjohtajan pieksämisen ajaksi? Kirjoitelkaahan asiasta tietävät että naapurikunnissakin tiedettäisiin missä mennään...” Nimimerkki ”Ilomantsi-fani” (1.6.2004).

### **”Poikotti**

Täällä on oikeasti aika tukalaa. Alkostakaan ei myydä enää luotolla jos kirjoittaa omalla nimellään yleisönosastoon. Ja kirjastoautossa saattaa huomata, että eipä enää lainata muuta kuin toissavuotisia Tekniikan Maalimoja. Nimimerkillä voi vielä kirjoittaa, jos ei ole kunnassa töissä. Näin kunnanjohtajan toissapäivänä,

mutta en uskalla kenellekään siitä kertoa.” Nimimerkki ”Parempi katsoa kuin kaatua” (2.6.2004).

**”...ja muut**

Lopettakaa jo helvetissä tuo jauhaminen [kunnanjohtajasta] ja muista mitättömyyksistä, ei juuri jaksa kiinnostaa enempää kuin jotkut iltapäivälehtien sekundajulkikset. Ja tällaisille paikallisille tähdille olisi varmaan parempi foorumi joku Pogostan Sanomat.” Nimimerkki ”Mitkä ihmeen teot?” (6.6.2004).

***Rikosepäilyistä ja noitavainoista***

Äitienpäivän aamuna kunnanjohtaja luki maakuntalehden etusivulta häneen kohdistuvasta poliisitutkinnasta: ”KRP tutkii kunnanjohtajan papereita.” (Karjalainen, 9.5.2004). Yhtä kunnanjohtajan viranhakupapereissa ollutta työtodistusta epäiltiin väärennetyksi. Kunnanjohtaja meni heti seuraavana arkipäivänä Joensuuhun toimittakseen tarvittavat asiakirjat poliisille, että asia saataisiin pois päiväjärjestyksestä. Ensimmäisenä hän toimitti tarvittavat asiakirjat kuitenkin työnantajalleen. Hallintojohtaja faksasi aamulla klo 8.30 poliisitutkintaan liittyvät asiakirjat edelleen kunnanhallituksen puheenjohtajalle ja kunnanvaltuuston puheenjohtajalle. Asiakirjat osoittivat osaltaan epäilyn perättömäksi. Hallintojohtaja kertoi erään toisen kunnanvaltuutetun pyytäneen ko. asiakirjat itselleen jo ennen klo 9 aamulla. Tarkoituksellinen asioiden vuotaminen lehdistölle olikin monin tavoin läpinäkyvää. Kun kunnanjohtajan asiamies tarjosi aamupäivällä puhelimitse sovintoneuvotteluja kunnanhallituksen puheenjohtajalle, osasivat lehdistön edustajat jo iltapäivällä tiedustella hallintojohtajalta sovintoehdotusasiakirjaa.

Karjalan Maa sai rikosepäilyistä lisää tuulta purjeisiinsa. Lehti uutisoi asiasta otsikolla ”Väärinkäytösepäilyjen määrä kasvaa edelleen”. Lehden mukaan ”Kunnanjohtajan... ympärillä pyörivä irtisanomisjupakka tuo joka päivä uutta tietoa [kunnanjohtajaan] kohdistuvista erilaisista väärinkäytösepäilyistä.” (Karjalan Maa, 13.5.2004). Ajoituksellakin voi olla merkitystä. Äitienpäiviäviikonlopun jälkeen, kun kunnanjohtajan rikosepäily oli uutisoitu, kunnanvaltuusto päätti maanantai-iltana kokouksessaan asettaa tilapäisen valiokunnan tutkimaan, onko edellytyksiä irtisanomiselle olemassa. Vihtori oli mukana päättämässä valiokunnan asettamisesta. ”Erikoisen huono kunnanjohtajan kohdalla oli se valiokunnan asettaminen. Oikeustoimitapauksissa sellaiset henkilöt eivät olisi voineet tulla kysymykseen, koska

heidät voidaan jo selvästi ennakkoon määritellä kunnanjohtajalle vihamielisiksi. Se on jo jääviys siltä osin. Mutta näitä ei jääväty. Vaikka olisi ollut toisen kanssa nyrkkitappelussa, niin silti voi olla valiokunnassa kuntalain suojassa päättämässä toisen asioista.”

Vieno joutui usein kuuntelemaan keskusteluja kunnanjohtajaan kohdistuneista epäilyistä. ”Ei tuntunut hirveän hyvältä kuunnella niitä. Siinähan on aika voimaton. Minä sanoin itselleni, että minä en voi tehdä tässä yhtään mitään muuta, kuin niin kuin käsketään. Omassa mielessä aina on semmoisia isoja kysymysmerkkejä peräkkäin, että mitähän tuokin on, mutta ajattelin, että se järjestyy aikanaan siellä kuvioissaan ja menee miksi menee. Ja kunnanjohtajan tapauksessa minä tein sille toiselle osapuolellekin selväksi, että minä en ole käytettävissä. Minä en halua olla kummankaan puolella, enkä ole kumpaakaan vastaan. Minä teen oman työni, enkä yhtään enempää.” Vieno yritti olla puuttumatta mihinkään ja pysyi mahdollisimman paljon vaiti, ettei häneltä olisi kysytty mitään. ”Minä en ollenkaan ymmärtänyt, että oli kysymys tällaisesta kunnanjohtajaan kohdistuvasta epäilystä. En ymmärtänyt, että olisi tuommoinen käsitys. Kaiken kaikkiaan sanoin, että en halua panna lusikkaa tähän soppaan, ettekä te voi minua siihen pakottaa. Minä en ole enää käskettävissä.”

Rikosepäilyjen tultua julkisuuteen paikallinen Tietäjä saapui taas tapaamaan kunnanjohtajaa. Tietäjä yritti kuvata kunnanjohtajalle vallassa olevan ”establishmentin” tietoista toimintaa. ”Uuden tuleminen on uhka ja kaikki uusi halutaan torjua. On huhupuheita ja hyvin populistista toimintaa. Valtaapitävät perustelevat toimintaansa sillä, että kun meillä on tällainen yhtenäinen ryhmä, niin pystymme toimimaan jouhevasti ja mukavasti.” Kun jokin asia alkaa sitten elää omaa elämänsä, niin informaatio suodattuu ja ”establishmentin” eri portaavat suodattavat sitä, mitä ne olettavat oikeaksi. ”Pelottavaa on se, että ihmiset, jotka toimivat täysin rationaalisesti ja hyvinkin objektiivisesti muussa ympäristössä, tultuaan tietyn ryhmän jäseneksi ja ryhmän kokoukseen, alkavat toimia aivan toisella tavalla. Tällainen toiminta pitäisi hajottaa, ettei se pääsisi liian pahaksi.”

Vihtorin ja Leevin mielestä kysymys on sen hetkisestä luottamushenkilörakenteesta. Valittujen ihmisten osaaminen ja ammattitaito tehtävään ratkaisevat. Aikaisempi kokemus ja henkilön luonne ratkaisevat myös paljon. ”Minullekin soitti joku näistä

nykyisistä poliitikoista ja sanoi, ettei koira mihinkään karvoistaan pääse eli ei sitä muuttumista paikallisissa poliitikoissa tapahdu eikä ole mitään toiveitakaan.” Tietäjän mielestä kysymys ei ole pelkästään paikallisesta kulttuurista. ”Minä luulen, että kysymys on ihmisen tietynlaisesta alkupahuudesta.” Hänen tulkintansa mukaan Ilomantsin tilanteessa ei pitäisi pelätä niinkään niitä, jotka ”tappaa tai pettää”, vaan niitä jotka vaikenemalla mahdollistaa sen kaiken.

Melko pian Tietäjän käynnin jälkeen Karjalan Maa ryhtyikin puhumaan noitavainoista. Lehti otti pääkirjoituksessaan kantaa Ilomantsin asioihin otsikolla ”Ilomantsilaisia näpeille” (Karjalan Maa, 22.6.2004). Lehti moitti sanomalehti Karjalaista ja Pohjois-Karjalan maakuntaliittoa asettumisesta kunnanjohtajan tueksi. Sen mukaan toiminta osoittaa huonoa psykologista silmää. Lopuksi pääkirjoituksessa todetaan: ”...kunnanjohtajalle tarkoitettu tuki kääntyy tätä vastaan, kun Ilomantsin luottamushenkilöt pannaan selkään seinää vasten syllistettyjen rivistöön. Se lisää kollektiivisen noitavainon riskiä, vaikka oikeudenmukaisuuden voittoon pitää tässäkin asiassa yhä uskoa.” (Karjalan Maa, 22.6.2004).

Ilomantsin kunnanvaltuusto kokoontui 5.7.2004 käsittelemään kunnanjohtajansa irtisanomista. Kunnanjohtaja yritti vielä muutama päivä ennen kokousta käydä sovintoneuvotteluja kunnanhallituksen ja valtuustoryhmien edustajien kanssa, mutta turhaan. Sovinnolle ei ollut enää sijaa. Eräs keskustalainen kunnanvaltuutettu ilmoitti hieman ennen valtuuston kokousta, että hänen kätensä on sidottu ryhmäpäätöksellä eikä hän siksi pysty äänestämään kunnanjohtajansa puolesta vaikka haluaisikin. Hän kertoi kunnanjohtajalle, ettei pääsisi ehdolle seuraavissa kunnallisvaaleissa, mikäli lipeää ryhmäpäätöksestä. Kaksi kolmasosaa valtuutetuista (= 18 valtuutettua) ilmaisi ennen kokousta kunnanjohtajalle vastustavansa irtisanomista. Puolueiden ryhmäpäätökset kuitenkin sitoivat heidän kätensä äänestystilanteessa. Illalla oli kunnanvaltuuston kokous, jossa irtisanomispäätös tehtiin äänin 22-4 yhden äänestäessä tyhjää.

### ***Ronskia keskustelua mediassa***

Karjalainen kertoi seuraavana päivänä irtisanomispäätöksestä. Lehti kirjoitti erityisesti yhden valtuutetun puheenvuorosta, jonka mukaan hän arvioi ”tilinpäätösesityksen

henkivän vihamielistä ennakkoasennetta kunnanjohtajaa kohtaan, voi kuvitella miten vaikeissa olosuhteissa hän on joutunut työskentelemään, kuten ovat ehkä muutkin osastojen johtajat joutuneet. Kyllä tämä työpaikkakiusaamiskysymys olisi pystyttävä estämään jatkossa.” (Karjalainen, 6.7.2004). Myöhemmin syksyllä kunnanhallituksen puheenjohtaja kirjoitti Karjalaisen yleisönosastokirjoituksessaan, että mikäli valtuutetuille olisi annettu vapaat kädet irtisanomispäätöksessä, olisi lopputulos ollut aivan toisenlainen (Karjalainen, 3.10.2004).

Irtisanomispäätöksen jälkeen perinteinen lehdistö hiljeni ja keskustelu jatkui sosiaalisen median puolella. Ylivoimaisesti vilkkainta pohdinta oli Karjalaisen verkkosivuston keskustelupalstalla:

**”Kunnanjohtajia ei suojele mikään eikä kukaan**

Ilomantsin tapauksessa on nyt tullut todistettua, ettei kunnanjohtajilla ole mitään ihmisoikeuksia (sananvapaus, ihmisen kunnioittaminen, vapaus valita asuinpaikkansa ym.), vaan heihin voidaan soveltaa poliittista mielivaltaa ihan miten vain mieli sattuu tekemään – tänään yhtä, huomenna toista...Vähemmästäkin heitä voi nimittää sätkypelleiksi. Taitaa olla länsimaisen demokratian ideaalit vain haaveita kunnanjohtajilla...” Nimimerkki ”Kuka hullu sellaista kestää – ei kukaan!” (1.7.2004).

**”Taas se alkoi**

Ja taas se alkoi...puolustelu ja Ilomantsin luottamushenkilöiden lyöminen. Asialla ovat samat tahot, jotka jo keväällä totesivat...puhtaaksi pulmuseksi. Ja tälle palstalle ei näytä kelpaavan nytkään muut kuin...puolustavat ja luottamushenkilöitä lyövät mielipiteet. Kylillä kerrotaan että kj. klikki on hoitanut asian jo etukäteen, jotta se siitä riippumattomasta tiedotuksesta.” Nimimerkki ”Ihmettelevä” (2.7.2004).

**”Te potaskan puhujat jatkatte vain...**

Kyllä se näyttää olevan niin, että Ilomantsin kunnan, kunnanjohtaja kysymys mukaan lukien, asioista näyttävät tietävän juuri nuo EX-ilomantsilaiset. Useimmat taitavat olla niitä, joilla ei ole Ilomantsin kanssa ollut muuta tekemistä kuin nykyiset p---puheet. Jättäkää meidät tyhmät ilomantsilaiset omaan rauhaamme ja murehtikaa vaikka naapurinne asioita, sillä omissannehan ei näytä olevan murheen sijaa.” Nimimerkki ”exiin turhautunut” (6.7.2004).

**”...savustajien taustatiimi alkaa paljastua**

Kotiseururakas löpöttelee niin, että paljastaa kohta kaikki, jotka ovat olleet...ajojahdissa mukana. Vanhat partiokaverit, piirakoiden tekijät ja myyjät, saman seurakunnan uskonveljet ja sisaret, kaikki ”lähimmäisten palvelijat” hävetkää ja hankkikaa itsellenne elämä! Kaikki aikanne menee toisten kiusaamiseen ja vikojen etsimiseen!” Nimimerkki ”Rakasta lähimmäistäsi niin kuin itseäsi” (8.10.2004).

Karjalainen julkaisi myös vuonna 2004 jonkun aikaa toimitukseen lähetettyjä tekstiviestejä:

”**Kunnanjohtajan** osuva lause: Miten täällä vierasta kohdellaan, kun minua Ilomantsin omaa poikaa kohdellaan näin? Vierasta kuin koiraa, sitä ei rääkätä.” (17.4.2004)

”**Mikä Ilomantsin** päättäjiä oikein vaivaa? Kunnallispoliitikot ovat Ilomantsissa aikaisemminkin savustaneet yhden kunnanjohtajan sairauslomalle ja ulos.” (21.4.2004).

”**Ilomantsin kunnanjohtajan** ansiokas työpanos on laajalti tunnustettu. Ovatko järki ja konseptit puuroutuneet politikoiden parissa?” (21.4.2004).

”**Kaikki susilaumat** eivät näemmä liiku neljällä jalalla! Vrt. Ilomantsi.” (25.4.2004).

”**Aika törkeästi** on Ilomantsin kunnanjohtaja veromarkkoja käyttänyt, jos lehtikirjoittelussa on perää.” (30.4.2004).

”**Asuin Ilomantsissa** yli 10 vuotta, silti aina ylenkyläläinen. Muutakin maailmaa nähneet pyritään hiljentämään. Siinä yksi syy muiden lisäksi muuttaa pois.” (30.4.2004).

”**Ilomantsi on** iloisia ja ihmeellisiä ihmisiä täynnä. Meinaa aamukaffeet mennä väärään ihan kurkkuun nykyään aamuisin lehtien uutisia lukiessa.” (12.5.2004).

Aiheesta keskusteltiin myös Suomi24 ja Oppivat-kansalaisverkko -nimisillä keskustelupalstoilla. Nimettömänä kansalaiset uskalsivat käydä ronskiakin keskustelua, jossa poliittiset päättäjät joutuivat usein puolustuskannalle.

Kaarina oli murheellinen ja ahdistunut julkisesta keskustelusta. ”Siihen aikaan, kun nämä asiat olivat otsikoissa maakunnassa, Hesarissa ja Iltalehdessä niin kärsin siitä kauheasti. Tavallaan tiesin tai arvasin, ettei niissä ole mitään pohjaa. Olen hieman pettynyt kaikkiin näihin nykyisiin viranhaltijoihin, kun kaikki täällä on pysähtynyt. Sellaisia huikeita tapahtumia, joita aikaisemmin järjestettiin, ei enää toteuteta. Ei löydy ihmisiä, jotka tekisivät.” Hän pohti myös sitä, onko muualla samanlaista? ”Kyllä se taitaa olla samanlaista joka paikassa. Kaikki riippuu tilanteesta ja niistä ihmisistä. Eräs Kaarinan ystävä istuu usein kirkonkylän baareissa kahvilla ja tupakalla. Hän on valanut Kaarinaan näiden vuosien aikana uskoa, että hänkin uskoisi kunnanjohtajalle myönteisiin päätöksiin. Ystävä on sanonut, että sitten hän puhkaisee oman kuplansa. ”Ajattele, että hän on pitänyt koko ajan turpansa kiinni, ettei joutuisi syrjityksi.” Kaarinan mielestä ihmisten pitäisi olla paljon rohkeampia. ”Mutta sitten, kun olet rohkea, niin miten käy? Tulokset tiedetään – pää pannaan poikki.”

Helsingin Sanomat tuntui olevan edelleen kiinnostunut asian yhteiskunnallisista vaikutuksista. Lokakuussa 2004 se laittoi isot otsikot uutiselleen: ”Tyhjenevä Ilomantsi houkuttelee halvoilla asunnoilla” ja jatkoi alaotsikolla: ”Riitainen kunta haluaisi eroon maailmanlopun maineestaan”. Toimittaja kuvasi Ilomantsin kunnantaloa kivilinnaksi, jonka sisällä on ollut paljon eripuraa josta on tullut kunnalle kyseenalaista mainetta. Muuttotappio-ongelmien lisäksi uutisessa kerrottiin, kuinka kunnanjohtaja sai lähteä kesällä repivien riitojen jälkeen. Valtuustoryhmien edustajat suhtautuivat vierailevaan toimittajaan varautuneesti:

”Media ja kunnanjohtaja itse aiheuttivat tämän tilanteen. Eivät ryhmät tällä vaalikaudella ole riidelleet, sanoo kunnanhallituksen puheenjohtaja. Yleisen käsityksen ja tiedotusvälineiden luomien mielikuvien myötä Kuhmon, Suomussalmen ja Ilomantsin kaltaiset kunnat ovat leimautuneet 'maailmanlopun kunniksi', joissa ei ole enää mitään toivoa. Kyllä täällä eletään ihan hyvää elämää, jos sitä ei mittaa suurilla rahamäärillä, sitoutumattomien ryhmään kuuluva valtuutettu toteaa.” (HS, 19.10.2004).

### *Torso kuntalaki*

Vihtorin mielestä kuntalaki antaa erittäin huonon oikeusturvan kunnanjohtajalle. Lainmuutos oli aikanaan keskeneräinen ja siinä mentiin ääri laidasta toiseen. Aikaisemmin kunnanjohtaja oli lähes erottamaton. Vaikka oli tilanteita, joissa voisi kunnan kannalta olla hyvä saada kunnanjohtaja syrjään, se ei ollut mahdollista. ”Nyt ollaan sitten toisessa ääripäässä, eli jos jostain syystä ei pärstä miellytä, niin voidaan ilmoittaa että on luottamuspula eikä ole välttämättä edes siitä asiastakaan kysymys.” Luottamuspula on Vihtorin mielestä kokonaan eri asia. ”Sehän pitää syntyä sellaisesta tilanteesta, että se täyttää sen sanan tarkoituksen eli jossain on petetty kun joku toiminta on ollut luottamuksellista. En minä kunnanjohtajan osalta voinut sellaista havaita.”

Myös Leevi on sitä mieltä, että lainsäätäjien pitäisi ruveta miettimään perusteellisemmin kunnanjohtajan asemaa. ”Minusta sen pitäisi olla vahvempi, ettei pelkkien oikkujen, kateuden ja tällaisten perusteella käynnistettäisi tällaisia prosesseja. Kaiken kokemani jälkeen näkisin, että kyllä kunnanjohtajan aseman pitäisi olla

vahvempi. Minusta pitäisi olla selviä näyttöjä rikkeistä ja virheistä, eikä vaan puhua pelkästä luottamuspulasta.” Luottamuspulatapeuksissa ei yleensä ole pystytty osoittamaan konkreettisia virheitä. Tästä keskustellaan muissakin julkishallinnon piireissä. Esitetään yleisen tason väitteitä ja kaikki on hyvin epämääräistä. Syytetty ei pysty puolustautumaan mitenkään ja kaikki menee henkilökemian puolelle.

Vihtorin näkemyksen mukaan ”Ilomantsissa mentiin siitä, mistä aita on matalin sen kuntalain antaman oikeutuksen kautta.” Määrätyissä olosuhteissa pitääkin saada johtava virkamies pois, mutta nykyinen kuntalaki antaa mielivallalle mahdollisuuden. Mielivaltaa ilmenee Vihtorin mielestä silloin, kun jotkut yksittäiset toimenpiteet eivät ole sellaisia kuin päättäjät haluavat: ”Ja vaikka ne päättäjien omat toimenpiteet olisivat huonompia ratkaisultaan ja tässä tapauksessa kunnanjohtajan ratkaisut parempia, niin kuitenkin he eivät hyväksy niitä, eivätkä jaksaa myöntää, että he ovat väärässä. Henkilökohtaiset antipatiat ja sympatiat ovat vaikuttimina eivätkä itse asiat.” Yhteistyö edellyttää ja vaatii Vihtorin mielestä enemmän kunnanjohtajalta. ”Mutta jos on omasta mielestään vahva luottamushenkilö, muttei sitten kuitenkaan ole, niin se on se kaikista hankalin tilanne. Silloin syntyy ne erittäin suuret ristiriidat.”

Vihtorin mainitsemia henkilökohtaisia antipatioita kuvaa erään kunnanvaltuutetun lähettämä sähköpostiviesti kunnan julkisrahoitteisen kehittämishankkeen valvojalle:

”Kunnanjohtaja antoi julkisuuteen hurjia, valheellisia heittoja tuohtuneena varsin vähäpätöisistä kunnanhallituksen kurinpalautusyrityksistä...Niinkuin kuntamme puheenjohtajisto on monet kerrat vakuuttanut, ongelmat ovat sitä suuruusluokkaa, että kunnan edun nimissä meidän tulisi mitä pikimmin päästä ko. henkilöstä eroon. Ja tässä tilanteessa yhden kehittämishankkeen tuominen julkisuuteen vähän ikävässä valossa oli ymmärtääkseni perusteltu uhraus.”  
(Esitutkintapöytäkirja 2400/R/346/04, loppulausunnon liite).

Yksi kunnan kehittämishanke on siis luottamushenkilöiden toimesta tietoisesti tuotu ”ikävässä valossa” julkisuuteen ja kunta teki myöhemmin itse omasta hankkeestaan tutkintapyynnön poliisille. Tämä valtuutetun viesti on esimerkki siitä luottamuspulan synnyttämisprosessista, jonka ”torso kuntalaki” mahdollistaa. Kunnanjohtajasta näyttikin siltä, että luottamuspulaa synnytettiin tietoisesti ja aktiivisesti.



Ei ole mitenkään poikkeuksellista, että kunnat käyttävät asiantuntijalausuntoja hyväkseen ajaessaan omaa etuansa erilaisissa asioissa. Ilomantsin kunnan tarkastuslautakunta ja kunnanhallitus tilasivat Joensuun yliopiston professorilta kaksi asiantuntijalausuntoa arvioimaan kunnanjohtajan toiminnan laillisuutta ja rikoksen tunnusmerkistön mahdollista täyttymistä (Ilomantsin kunta, vastine Kuopion hallinto-oikeudelle, 22.9.2004, liite). Kunta käytti asiantuntijalausuntoja perustellakseen kunnanjohtajaa kohtaan tuntemaansa luottamuspulaa. Lausunnossa todetaan, että kunnanjohtaja on mahdollisesti syyllistynyt jopa törkeään kunnianloukkaukseen. Tarkastuslautakunnan pyynnöstä annetussa kunnan kehittämishankkeen asiantuntijatoimien valintaa koskevassa lausunnossa professori pohtii sitä, mikä on kunnanjohtajan ja hankkeeseen konsultiksi valitun yhtiön naispuolisen omistajan välinen suhde ja kuinka hyvä ystävä hän on kyseisen naisen kanssa. Professorin mielestä tuo suhde pitäisi selvittää tarkoin, jos asia etenee esitutkintaan saakka. Esitutkinnaissa kunnanjohtajalta kyseltiin sellaisia asioita, jotka seurasivat lausunnoissa esitettyjä ajatuksia.

Tietäjä viittasi siihen, kuinka sokeasti erityisesti Ilomantsin tyyppisessä sosiaalisessa yhteisössä uskotaan instituutioihin ja auktoriteetteihin. Komisarion, syyttäjän tai professorin sanaa kuunnellaan totuutena:

”Jos on arvonimi tai joku vastaava, niin sitä ei sitten aseteta kyseenalaiseksi. Rovasti on vähän toisenlainen juttu kuin pastori, tai professori, tai tutkimusaseman biologi, tai pelkkä tutkija. Usein näissä tapauksissa ajatellaan, että henkilön täytyy lähtökohtaisesti olla viisas, kun sillä on tuollainen nimike tai arvonimi.”

Muutkin valveutuneet ilomantsilaiset havaitsivat kunnanjohtajan olevan ajojahdin kohteena. Julkisuudessa keskusteltiin siitä, että tarkastuslautakunnan, kunnanhallituksen, tilapäisen valiokunnan ja kunnanvaltuuston toimintaa yhdistää ainakin yksi asia. Kaikki nämä tahot ovat toimineet tutkijoina, syyttäjinä ja tuomareina samanaikaisesti. Itse asiassa ne olivat ensin jopa valitsemassa heille sopivan tuomittavan ryhmästä kunnanjohtajaehdokkaista. ”Suomalaisessa oikeusvaltiossa” kaikki on mahdollista. Ilomantsilainen veronmaksaja otti kantaa samaan asiaan:

”...Viisi valtuuston jäsentä muodostivat valiokunnan, joka tutki asiaa. Kunnanjohtaja pyysi kuitenkin, että otettaisiin ulkopuolinen tutkija, muttei siihen suostuttu. Samat tutkijat toimivat syyttäjinä sekä myöhemmin tuomareina. Oikeustajuntani ei tätä hyväksy. Yleisessä oikeusprosessissa poliisi tutkii, yleinen syyttäjä päättää, nostetaanko syytettä vaiko ei. Jos syyte nostetaan, oikeusistuon tuomitsee. Ilomantsin tapauksessa saman valiokunnan jäsenet toimivat tutkijoina, syyttäjinä ja lopuksi myös tuomareina tuomitsemassa 22 muun valtuuston jäsenen kanssa...Mistähän johtuu, että...on jo kolmas kunnanjohtaja Ilomantsissa, joka on joutunut samanlaisen kohtelun kokemaan.” (Karjalainen, 24.7.2004).

#### **4.6. Viranhaltijoiden peloista, mediasta ja muustakin**

Kunnanjohtaja oli siis heinäkuussa 2004 tilanteessa, että hänet oli juuri irtisanottu ja poliisitutkinta hänen tekemisistään vireillä. Koko luottamuspuola-asia muodollisine perusteineen tuntui hänestä aivan absurdilta ja järjettömältä. Kunnanjohtaja ryhtyi kohta kohdalta läpikäymään valtuuston irtisanomispäätöksen perusteluita todistaakseen ne vääriksi hallinto-oikeuden valitusta varten. Useat yhteistyötahot eivät myöskään ymmärtäneet syntyneitä kohua. Rikosepäilyistä huolimatta ministeriöiden, lääninhallitusten, maakuntaliiton, yrittäjien, kauppakamarin ja monien muiden sidosryhmien edustajat antoivat auliisti positiivisia lausuntoja kunnanjohtajan yhteistyökyvystä hallinto-oikeuden käsittelyä varten.

Pian kuitenkin selvisi, ettei niillä ollut mitään merkitystä. Eri tahoilta tihkui tietoja, että poliisi oli lopettanut alkuperäisen tutkintansa, mutta syynäsi nyt kunnanjohtajan matkalaskuja. Myöhemmin syksyllä pidetyssä kuulustelussa kunnanjohtajalle selvisikin, että häntä kohtaan esitettyjen epäilyjen rikosnimikkeistö oli täysin muuttunut. Kunta oli lisäksi elokuussa 2004 tehnyt poliisille tutkintapyynnön, jonka perusteella kunnanjohtajaa epäiltiin joidenkin hankkeiden väärästä kilpailuttamisesta. Todellisuus alkoi pikkuhiljaa valjeta kunnanjohtajalle: yhtäkkiä olikin käynnissä kaksi erillistä poliisitutkintaa ja häntä epäiltiin neljän eri rikosnimikkeen voimin.

Jo keväällä 2004 kunnanjohtaja huomasi, kuinka työskentely johtoryhmän ja muiden työtovereiden kanssa muuttui. Kaikki olivat selvästi varautuneempia. Vaikka

henkilökohtaiset suhteet olivat hyvät, oli luonnollista, että muut viranhaltijat ottivat etäisyyttä kunnanjohtajaan. Moni heistä kertoikin suoraan kunnanjohtajalle kuten Vieno, etteivät he halunneet tuoda julki ajatuksiaan ja mielipiteitään, koska he pelkäsivät joutuvansa samaan myllytykseen, jossa kunnanjohtaja oli. Leevi oli aivan varma, että viranhaltijat pelkäävät. ”Siellähän on näitä tapauksia. Yhdestä tapauksesta, jossa selvästi savustettiin ulos, on puhuttu paljon. Minusta se oli inhottavaa. On myös paljon valintoja, joissa valtavan hyvää työtä tehnyt henkilö ei saanutkaan paikkaa, en tiedä sitten mitkä syyt siihen oli. Se vaan nyt ei ole jotakin keskeistä ihmistä miellyttänyt tämä henkilö. Minusta oli äärettömän inhottavaa, kun paikallislehti vielä julkaisee kaikki tällaiset inhottavat kirjoitukset. Ei niitä ole kovin mukavaa lukea. Ei ole mieli tehnyt enää avata lehteä. Tämä kertoo sen miten pikkusieluista se on sitten, kun se menee tuolle tasolle. Pienissä kunnissa se menee vähän hankalaksi.”

Myös Vihtorilta löytyi ymmärrystä viranhaltijoiden vaikenemiselle ja pelolle: ”Minä ymmärrän, etteivät virassa olevat viranhaltijat suostu vieläkään julkisesti kommentoimaan näitä asioita. Ne keskustelut, mitä on käyty julkisuuden ulkopuolella, ovat vieläkin tukossa ja niin henkilöityneet. Kyllä minä uskon, että kyllä siellä siltoja palaisi. Jos on moitteeton virkaura, niin ei halua mitään, joka vaarantaisi sitä. Jos on historiassa taustalla jotain vähän, niin siitä tulee sellainen peruste, että joku voi sen avulla kostaa.” Vihtori oli myös seurannut kunnanjohtajan työskentelyä aivan loppuaikoina ja totesi sen olosuhteiltaan täysin kestävämmäksi. ”Eihän siinä ilmapiirissä kukaan jaksa. Kiusaaminen on sellaisissa mittasuhteissa, että siellä melkein jokainen hyppii poliisin oikeuksilla, rynnätään sisään ja kuulustellaan.”

Kaarina peräänkuulutti ilomantsilaisten viranhaltijoiden rohkeutta nousta barrikadeille, mutta totesi samaan hengenvetoon, että vaarana on, että pää menee poikki. Tietäjä löysi tästäkin asiasta aasinsillan totalitarismiin. Hänen mielestä viranhaltijat pelkäävät työpaikkojensa puolesta, mutta siihen voi liittyä sellainenkin juttu, että työnantajapuolelta voidaan tarkoitushakuisesti katsoa joitakin asioita läpi sormien, jotka voidaan sitten toisessa yhteydessä aktivoida. ”Periaatteella: there is no such thing as a free lunch. Neuvostoliitossakin totalitarismi toimi siten, että rangaistustoimenpiteet menivät pykälän mukaan, mutta motiivit olivat ihan erilaiset mitä siinä paperissa luki. Viralliset ja todelliset syyt olivat kaksi eri asiaa. Se on jännä että se aina kääntyy juuri tähän totalitarismiin.”

### *Instituutioiden musertava voima*

Kun huhtikuussa 2005 Kuopion hallinto-oikeus vahvisti Ilomantsin kunnanvaltuuston irtisanomispäätöksen, oli kunnanjohtajankin oikeudentaju ja usko suomalaiseen oikeusvaltioon koetuksella. Korkein hallinto-oikeus sai seuraavaksi asian käsiteltäväkseen, mutta sekään ei löytänyt asiassa mitään huomautettavaa.

Kuopion hallinto-oikeuden 20-sivuinen päätösasiakirja käsitteli Ilomantsin kunnan tarkastuslautakunnan laatiman arviointikertomuksen moitelistaa, jolle ei ole kuitenkaan annettu päätöksen perusteluissa ja näytön arvioinnissa merkitystä (Kuopion hallinto-oikeus, dnro 01538/04/2207, 22.4.2005). Toisaalta yksityiskohdille on annettu merkitystä jättämällä kunnanjohtajalle olennaisia kohtia, kuten perheasioilla painostus, pois päätöksen perusteluista. Hallinto-oikeuden mukaan ”asian ratkaiseminen ei edellytä luottamuspuolaan johtaneiden yksittäisten tekojen ja laiminlyöntien esille tuomista ja yksilöintiä” (Kuopion hallinto-oikeus, dnro 01538/04/2207, 22.4.2005, 14). Kunnanjohtajan mielestä huomiotta jättäminenkin on teko ja samalla hän pohti sitä, miksi 22 erillistä kunnan väittämää laiminlyöntiä on kuitenkin kirjattu mukaan päätökseen?

Ilomantsin kunnanhallitus on vielä erikseen todennut hallinto-oikeudelle, että kunnanjohtajan perheen muuttamisen ”toteutumatta jääminen on olennaisesti...vaikuttanut negatiivisesti virkatehtävien hoitoon ja on lisännyt luottamuspuola.” (Ilomantsin kunta, vastine Kuopion hallinto-oikeudelle, 16.12.2004, 5). Kunnanjohtaja alkoi huolestua suomalaisen oikeusvaltion toimivuudesta. Hallinto-oikeus hyväksyi sen, että kunnan luottamushenkilöjohto pyrki rajoittamaan perheen perustuslaillisia oikeuksia käyttämällä muuttovaatimusta painostuskeinona ja perusteli muuttamisen toteutumatta jäämistä luottamuspuolan syntymisen syynä.

Hallinto-oikeus perusteli kunnanjohtajan vaatiman suullisen käsittelyn tarpeettomuutta sillä, että lehdistötiedotteen antamista ja sitä seurannutta uutisointia ei ole kiistetty (Kuopion hallinto-oikeus, dnro 01538/04/2207, 22.4.2005, 14). Kunnanjohtaja ihmetteli, miksi hänen pitäisi kiistää tosiasioita? Todistajien avulla hän olisi halunnut vahvistaa, että se, mitä lehdistötiedotteessa on kerrottu, pitää täysin paikkansa.

Hallinto-oikeus kuitenkin kieltäytyi kuulemasta todistajia. Viranhaltijan näkökulmasta tulkinta näytti siltä, että totuudenmukainen ilmaisu häneen kohdistuvasta painostuksesta ei ilmeisesti ole sallittua ainakaan silloin, kun painostus tapahtuu luottamushenkilöjohdon toimesta.

Kunnanjohtajan kannalta kaikkein ongelmallisimpana kohtana hallinto-oikeuden perusteluissa oli se, että “kirjallisesta selvityksestä ilmenevä näyttö huomioon ottaen suullisen käsittelyn järjestäminen asiassa on ilmeisen tarpeetonta” (Kuopion hallinto-oikeus, dnro 01538/04/2207, 22.4.2005, 14). Ilomantsin kunnan kirjallisesti esittämät väitteet muodostuivat siis kumoamattomaksi näytöksi, vaikka kunnanjohtaja kiisti ne kaikki ja todisti ne kirjallisesti vääriksi. Hallinto-oikeus kielsi häneltä mahdollisuuden esittää suullista henkilötodistelua kunnan lausunnossa esitettyjen väitteiden valheellisuudesta.

Toisella rintamalla Joensuun käräjäoikeus hylkäsi vuonna 2005 joulukuussa kaikki kunnanjohtajaa kohtaan esitetyt syytteet. Syyttäjän ja muutamien muiden mielestä päätös oli kuitenkin väärä. Kunta ja syyttäjä valittivat tuomiosta hovioikeuteen. Lisäksi syyttäjä oli päättänyt kääntää kaikki kivet käynnistämällä uuden tutkinnan heti käräjäoikeuden päätöksen tultua julki. Sen saivat tuta myös kunnanjohtajan läheiset: yhden todistajan työvuoroja synnättiin ja pankkitilejä tutkittiin. Täysin prosessin ulkopuolella olevia henkilöitä joutui tutkinnan kohteeksi sen takia, että kunnanjohtajalla oli tilinkäyttöoikeus tiettyihin pankkitileihin. Tilanne muuttui perinteisen oikeuskäytännön näkökulmasta kummalliseksi. Kunnanjohtajan pitikin ryhtyä todistamaan itseään syyttömäksi. Tuntui siltä, kuin jossain olisi päätetty, että hänestä tehdään syyllinen. Kokonaisuutena operaatio olikin aikamoinen: tutkimukset oikeudenkäynteineen kestivät lähes neljä vuotta. Kuulusteluja ja esitutkintaa toteutettiin eri puolilla Suomea kaikkiaan kahdeksalla eri paikkakunnalla ja kuulusteluissa kävi yhteensä 39 eri henkilöä. Yhtä asiaa kunnanjohtaja ei ole vielä kukaan oikein ymmärtänyt. Häntä vastaan käytettiin massiivista voimaa eri instituutioiden toimesta, mutta hallinto-oikeudellisessa käsittelyssä ei järjestetty edes suullisia kuulemisia eikä hänen yhtäkään todistajaa kuultu pyynnöistä huolimatta.

### *Kantelu eduskunnan oikeusasiamiehelle*

Kokemus työvoimahallinnon kanssa pisti kunnanjohtajan entistä enemmän miettimään instituutioiden roolia hänen asiansa käsittelyssä. Oltuaan irtisanomisen jälkeen työttömänä hänen työttömyysturvan maksatus katkaistiin yllättäen perättömän ilmiannon perusteella. Nimetön ilmiantaja väitti hänen tekevän töitä pimeästi eräälle konsulttiyhtiölle ja nostavan samanaikaisesti työttömyystukea. Kunnanjohtaja teki asiasta kantelun eduskunnan oikeusasiamiehelle.

Eduskunnan oikeusasiamies (EOA) totesi päätöksessään (dnro 3562/4/05, 8.11.2007) Ilomantsin työvoimatoimiston johtajan menetelleen virheellisesti hänen ryhtyessään toimenpiteisiin nimettömän ilmiannon perusteella asiassa, jossa hän ei EOA:n mukaan ollut edes toimivaltainen. Vaikka ilmianto tehtiin Ilomantsin työvoimatoimistoon, olisi työvoimatoimiston johtajan pitänyt ainoastaan siirtää asian käsittely toimivaltaiselle viranomaiselle. Sen sijaan hän ryhtyi itse toimenpiteisiin asiassa. Myös Helsingin Kluuvin työvoimatoimisto sai päätöksessä moitteita menettelytavoistaan. Toimivaltaisena viranomaisena Kluuvin työvoimatoimisto ei tehnyt minkäänlaista alustavaa selvitystä, vaan aloitti nimettömän ilmiannon perusteella välittömästi työvoimapolitiittisen toimenpiteen. Kluuvin työvoimatoimisto oli EOA:n mukaan tehnyt tapahtuman yhteydessä muutoksia asianosaista koskeviin tietoihin puutteellisesti ja epäselvästi.

EOA moittii myös työministeriötä virheellisestä julkisuuslakiin perustuvasta salaamisenmenettelystä yleisesti ja ko. tapauksessa. ”Kun työvoimapolitiittinen järjestelmä toimii asianmukaisesti, ei käsitykseni mukaan pitäisi edes syntyä tilannetta, että ilmiannon nimettömyyttä olisi asian selvittämisen vuoksi tarpeen salata”, toteaa EOA päätöksessään (dnro 3562/4/05, 8.11.2007, 16). EOA:n mukaan ”nimettömät ilmiannot sisältävät mahdollisuuden muun muassa tahalliseen haitantekoon” (dnro 3562/4/05, 8.11.2007, 16). Tästä syystä EOA kehottaa työvoimaviranomaisia selvittämään asiat alustavasti itse, ennen kuin ryhtyvät ilmiantojen johdosta työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin.

Suomalaisten viranomaisten toiminnan laillisuutta valvova taho (EOA) totesi siis Ilomantsin työvoimatoimiston johtajan ylittäneen toimivaltuutensa puuttuessaan

asiaan, joka ei hänelle edes kuulunut. Pohjois-Karjalassa tai paikallisessa mediassa ei puhuttu asiasta sanaakaan. Nimettömäksi väitetty ilmianto tehtiin ajankohtana, jolloin Ilomantsissa ja Pohjois-Karjalassa media käsitteli kunnanjohtajan saamia rikossyytteitä.

Maakuntalehdet seurasivat kunnanjohtajan asioiden rikosoikeudellista käsittelyä aktiivisesti. Myös Helsingin Sanomat uutisoi oikeudenkäyntien vaiheista. Iltalehden verkkolehdestä oli oikeuskäsittelyn alkaessa 29.11.2005 aamupäivällä uutinen, jonka mukaan Iltalehti tietäisi jo iltapäivällä käräjäoikeuden tuomion sisällön. Vapauttava tuomio julkistettiin kuitenkin vasta joulukuun puolella. Pogostan Sanomat julkaisi oman näkemyksensä 18.9.2006 otsikolla ”Syyttäjä murtaa [kunnanjohtajan] kertomukset uusilla todisteilla”. Jutussa oli julkaistu esitutkimamateriaalissa olleet kunnanjohtajan pankkitili-, luottokortti- ja pankkikorttitiedot, vaikka ne oli määritelty salaisiksi. Lehti sai uutisesta Julkisen Sanan Neuvoston langettavan tuomion (JSN, päätös 3710/PL/06, 7.3.2007). Itä-Suomen hovioikeus vapautti myös kunnanjohtajan syytteistä kesällä 2007. Lopulta maaliskuussa 2008 Karjalainen sai kirjoittaa: ”Korkein oikeus löi pisteen Ilomantsin ex-kunnanjohtajan neljän vuoden oikeusprosessille. Ilomantsin entinen kunnanjohtaja ei syyllistynyt petokseen tai virkavelvollisuuden rikkomiseen. Näin totesi Korkein oikeus, joka hylkäsi Joensuun kihlakunnansyyttäjän ja Ilomantsin kunnan anomon valitusluvan kunnanjohtajan vapauttavasta päätöksestä hovioikeudessa. KKO löi päätöksellään pisteen neljä vuotta kestäneelle oikeusprosessille.” (Karjalainen, 28.3.2008).

Vihtori ja Leevi pohtivat vielä tapahtumasarjaa ja totesivat, että kunnanjohtajalta loppui aika kesken. Ilomantsilaisten luottamus kunnanjohtajaansa kasvoi koko ajan ja kaikki eteni myönteisesti. Luottamus ei kuitenkaan ehtinyt kasvaa riittävästi, että se olisi luonut painoarvoltaan riittävän suuren vastavoiman luottamushenkilökoalitiota vastaan ja tilanne olisi ollut tasapuolisempi. ”Silloin nämä äärimmäiset toimenpiteet eivät olisi olleet mahdollisia. Julkisuus olisi hoitanut ja oikaissut sen. Mutta se oli siinä kiikun kaakun, että näin siinä sitten ei käynyt ja ne sitten uskoivat sitä julkisuutta mitä sieltä tuli. Julkisuus oli minun mielestä kovasti virheellinen ja vielä enemmän se oli virheellinen sitten siinä valmistelun vaiheessa, kun ryhmissä keskustelimme asiasta. Siellä se oli tosi yksipuolista, räikeätä ja pelottelun omaista. Mutta se voi olla, että se on sitten tämäntyyppistä vähän kaikkialla. Kyllähän ryhmäkuri toimintana on

ollut olemassa, vaikka en muista, että meillä missään muussa tapauksessa olisi edellytetty niin hirveästi yksimielisyyttä kuin tässä nimenomaisessa tapauksessa.”

Tietäjä näki koko Ilomantsin kunnanjohtajajutun hyvin surullisena episodina. ”Niihin ihmisiin, jotka on se ajatteleva kerrostuma se vaikuttaa turhauttavasti. Ihmiset turhautuvat entisestään ja aktivoituvat entistä vähemmän hoitamaan yhteisiä asioita. Entistä vähemmän on siellä fiksussa porukassa halukkuutta. Ainoa toivo on se, että tulee kuntaliitoksia ja sieltä sitä henkistä pääomaa näihin luottamusjuttuihin. Nykyisessä Pohjois-Karjalassa se voisi tarkoittaa kolmea kuntaa: Pohjois-Pohjoiskarjala, Keski-Pohjoiskarjala ja Etelä-Pohjoiskarjala. Olisi enemmän potentiaalia.”



## 5. LUOTTAMUKSEN PULA-AJAN ANALYYSI

### 5.1. Viralliset ja todelliset syyt

Kunnanjohtajien luottamuspulatapeuksista tehtyjen tutkimusten (Ojala, 1995; Harisalo ja Stenvall, 2002; Torkkeli, 2006) avulla on mahdollista tulkita tutkimusongelmaan liittyviä ilmiöitä. Analyysia tukevat Kuntaliiton tuottamat raportit ja kunnanjohtajien erottamisiin ja uhkailuihin keskittynyt tutkimus (Luotio, 2006; Niemelä, 2003). Sekä Niemelän (2003) että Ojalan (1995) tutkimukset korostavat virallisten ja todellisten syiden välistä eroa.

Mistä johtuu tämä keskustelu virallisista ja todellisista syistä? Miksi ei voida suoraan myöntää todellisia syitä, jos ne kuitenkin löytyvät virallisten syiden taustalta? Tämä on koko luottamuspulakeskustelun ydinasioita. Henkilökohtaisuuksiin menevä julkinen keskustelu ja syyllistäminen ovat täysin tarpeettomia. Viralliset luottamuspuolan syyt näyttävät kumpuavan tarkoituksenmukaisuusajattelusta. Perustelut päätöksille esitetään tilanteeseen sopivasti ja valtaapitävän näkökulmasta tarkoituksenmukaisella tavalla.

Ilomantsin kunnanvaltuuston esittämä virallinen syy kunnanjohtajan luottamuspuolalle on se, että ”hänen näkemyksensä kunnanjohtajan ja luottamushenkilöiden rooleista, vastuista ja yhteistyösuhteista ovat sovittamattomassa ristiriidassa luottamushenkilöiden näkemyksen kanssa.” (Ilomantsin kunnanvaltuusto, 5.7.2004, § 32). Valtuuston mielestä luottamuspuolan perusteet liittyvät kunnanjohtajan taitoon ja käytökseen ja ovat seuraavat:

- Niskoittelu kunnanhallituksen puheenjohtajien ja kunnanhallituksen toivomia toimintatapojen muutoksia vastaan.
- Luottamushenkilöiden julkinen syyttäminen uhkailusta, kiristämisestä sekä lahjonnan yrittämisestä sekä kyvyttömyys ja haluttomuus yksilöidä syytteitä kunnanhallituksen sitä pyytäessä.
- Tarkastuslautakunnan arviointikertomuksessa 2003 selostetut moitittavat menettelytavat siltä osin kuin ne liittyvät säädösten ja hyvän hallintotavan vastaiseen toimintaan.

(Ilomantsin kunnanvaltuusto, 5.7.2004, § 32, liite).

Tarinasta ilmenee, kuinka poliittisessa ryhmässä valtuutetut pakotettiin uhkailun ja painostuksen avulla yksimielisesti virallisten syiden taakse. Myös demareita edustanut kunnanhallituksen puheenjohtaja myönsi myöhemmin yleisönosastokirjoituksessaan, että äänestystulos valtuustossa olisi ollut toisenlainen, mikäli valtuutetuille olisi annettu vapaat kädet. Kunnanjohtajan ennen irtisanomispäätöstä käymät keskustelut valtuutettujen kanssa paljastivat irtisanomispäätökseen liittyviä todellisia syitä, kun puolueiden ryhmäpäätöksillä ”sidottiin” yksittäisten valtuutettujen kädet yhtenäisen äänestyskäyttäytymisen aikaansaamiseksi. Tarinan perusteella esille nousevat irtisanomiseen liittyvät todelliset syyt ovat yhteneviä Niemelän (2003) tutkimuksessa esitettyjen luottamushenkilöiden ja poliittisen eliitin kunnanjohtajiin kohdistuvien erottamismotiivien kanssa. Erityisesti kunnanjohtajan käyttäminen välikappaleena poliittisessa vallantavoittelussa korostuu tarinassa. Median tarinan perusteella kunnanvaltuutetut arvostelivat valtuuston puheenjohtajaa kunnanjohtajan tekemisten kautta. Poliittiset ryhmittymät myös painostivat kunnanjohtajaa tekemään omien intressiensä mukaisia esityksiä esimerkiksi biovoimalahankkeessa. Tarinan perusteella kunnanjohtajan painostus liittyi nimenomaan kunnanhallituksen puheenjohtajiston, valtuuston puheenjohtajan ja viranhaltijajohdon väliseen vallan tasapainoon. Lehdistötiedotteessaan kunnanjohtaja totesikin olevansa kyllästynyt toimimaan ”keskinäisen nahinoinnin ja valtataistelun pelinappulana”.

Virallinen - todellinen -ilmiö voi liittyä myös järjestelmään ja lainsäädäntöön. Niemelä (2003) viittaa tutkimuksessaan Kuntaliittoon ja sen lainopilliseen neuvontaan. Luottamushenkilöt nojautuvat irtisanomispäätöksien perusteluissa pääsääntöisesti Kuntaliiton juristien asiantuntemukseen ja neuvoihin. Niemelän (2003) mukaan tämä on johtanut siihen, että kunnanjohtajien viralliset irtisanomisperusteet ovat kuntatyönantajasta, kunnasta tai kaupungista riippumatta lähes identtisiä. Ilomantsin kunnanjohtaja yritti todistaa kunnan esittämiä asioita vääriksi hallinto-oikeudessa. Laki antaa kuitenkin mahdollisuuden tulkita väljästi luottamuspulan perusteita. Ilomantsin tapauksessa ei järjestetty kunnanjohtajan vaatimaa suullista kuulemistä ja hänen näkökulmastaan todelliset syyt eivät siksi päässeet nousemaan esiin. Luottamuspulan perusteella toteutuneiden irtisanomispäätösten hyväksymisten

perustelut hallinto-oikeuksien päätössiakirjoissa tuovat Ojalankin (1995) mukaan esiin vain asioiden virallisen puolen.

Suomalaisissa kansalaisjärjestöissä on havaittu Ojalan (1995) tutkimuksessa esille nouseva ”virallinen” ja ”todellinen” Suomi ja sen aiheuttamat ongelmat. Eurooppalaisen Oikeusturvan Keskusliitto – EOK ry:n (2007), Sosiaali- ja Terveysturvan Keskusliiton (2008) sekä Terveiden ja Hyvinvoinnin laitoksen (2009) tutkimukset ja raportit kertovat, kuinka lakia tulkitseva viranomainen ei tunne riittävän hyvin lainsäädäntöä, mistä aiheutuu kansalaisille oikeusturvaongelmia. Noiden tutkimusten mukaan asiantuntemuksen puute yhdistettynä laajaan harkintavaltaan ja asenteellisuuteen aiheuttaa hallintokulttuurin ”rapautumista” ja instituutioiden etäännyntä ”todellisesta” kansalaisten arjesta. Tällä on myös vaikutuksensa johtamiseen erityisesti kunnan- ja valtionhallinnossa, jossa normiohjauksella ja lainsäädännöllä sekä niiden tulkinnoilla on vahva rooli. Instituutiot muokkaavat todellisuutta ja antavat toiminnallaan ja tulkinnoillaan merkityksiä asioille. Ne mallintavat ja määrittelevät sitä, mikä on oikein ja mikä väärin, tai mikä on sallittua ja sopivuuden rajoissa, mikä taas ei.

On siis helppo löytää Ilomantsin tapauksista Ojalan (1995) ja Niemelän (2003) tutkimuksissaan määrittelemiä ”todellisia” ja ”virallisia” luottamuspulan taustasyitä. Myös Torkkelin (2006) tutkimuksen mukaan luottamuspulan syy on usein erilainen kuin todelliset ongelmat.

## **5.2. ”Virallinen” ja sosiaalinen media**

Median tarinaa tarkasteltaessa kiinnittyy huomio ensimmäisenä siihen, kuinka tarina alkaa. Kunnanjohtajan lehdistötiedotteen pohjalta on tehty uutinen, jossa kerrotaan, kuinka hän on joutunut epäinhimillisen painostuksen kohteeksi. Lehdistötiedotteesta poiketen media henkilöi kritiikin uutisoinnissaan korostetusti tiettyihin henkilöihin. Kritiikin kohteeksi joutuneet paikallispoliitikot luonnollisesti puolustautuivat voimakkaasti ja syyllistivät haastatteluissa kunnanjohtajaa. Tarinan mukaan vain muutaman päivän päästä tuosta uutisoinnista poliittisia ryhmiä ryhdyttiin painostamaan kunnanjohtajan erottamisprosessin taakse. Parin viikon päästä mediassa keskusteltiin vihjailevasti kunnanjohtajan toimien epäselvyyksistä, jonka jälkeen

tarkastuslautakunta julkisti syytöslistansa. Vain viikko ehti kulua tuosta tapahtumasta, niin ensimmäiset kunnanjohtajaa koskevat rikosepäilyt olivat maakuntalehden etusivulla ja toinen maakunnallinen lehti ryhtyi voimakkaasti syylistämään kunnanjohtajaa. Näin syntyi tilanne, jossa varsinainen kunnanjohtajan ulostulon syy jäi kokonaan pimentoon ja media täyttyi kunnanjohtajan toiminnan oletetuista epäselvyyksistä ja epäilyistä. Mediatoisto oli myös voimakasta. Jotkut tarinassa siteeratut keskustelupalstan kirjoittajat tuntuivat olevan kyllästyneitä ja toivoivat jo muitakin uutisia. Joissakin kirjoituksissa yritettiin aloittaa keskustelua kunnanjohtajan esittämistä epäkohdista, mutta ne hukkuivat ”virallisen” median tarinan alle. Lehdistötiedote ja sen pohjalta tehdyt uutiset eivät ole sama asia. Nyt lehdistötiedotetta on tulkittu siten, että on jätetty huomioimatta tiettyjä asioita, ja toisaalta yhdistelty lauseita ja kappaleita, jolloin asiat saavat toisenlaisia merkityksiä.

Toimittajilla on paljon valtaa. Painettu sana on monelle yhtä kuin totuus. Ja vaikka olisikin eri mieltä, ei muilla ole samanlaista asemaa kirjoittaa ja tuoda esille omaa mielipidettään. Media voi siis olla yksi merkittävä osatekijä ”virallista” tarinaa synnyttäessä tai ”totuuksia” muokattaessa. Kielteinen julkisuus tekee ihmisestä monien mielissä rikollisen ja pelkkä julkisuuteen tuotu epäily muuttuu helposti rikostuomioksi. Tämä tuli tarinassa ilmi esimerkiksi erään asiakkaan purkauksessa kosmetologikäyntinsä yhteydessä. Ihmisillä menevät rikosoikeudelliset, poliittiset ja moraaliset tuomiot huomaamatta ja tahattomasti sekaisin. Maineen palauttaminen ei myöskään onnistu helposti. Kohu jää helposti ihmisten mieliin, eivätkä he välttämättä edes muista oikeusjutun todellista lopputulosta.

Tarinan mukaan median rooli oli Ilomantsin kunnanjohtajan tapauksessa merkittävä, koska sen avulla hänet leimattiin monien silmissä. Sitoutumattomaksi tunnustautuva maakuntalehti Karjalainen yritti pysyä neutraalina ja otti ainakin alussa jopa kantaa kunnanjohtajan puolesta. Jossain vaiheessa prosessia asenne näytti kuitenkin muuttuvan. Lehden paikallistoimittajan ja varsinaisen toimituksen koordinaatio ja tiedonkulku ei aika ajoin toiminut. Kunnanjohtaja keskusteli prosessin aikana sekä päätoimittajan että paikallistoimittajan kanssa. Noista keskusteluista välittyi myös kuva siitä, että lehden toimitukseen kohdistui poliittista painostusta. Tätä näkemystä tukee myös se, että Karjalaisen keskustelupalstalla väitettiin, että kunnanjohtaja olisi vaikuttanut siihen, ettei lehti arvostellut häntä yhtä rankasti kuin jotkut muut tekivät.

Toinen maakunnallinen lehti Karjalan Maa näytti alusta lähtien korttinsa. Lehti tunnustautuu poliittisesti keskustapuolueen kannattajaksi. Lehdessä julkaistut jutut olivat välillä alatyylisiä ja henkilöön meneviä. Selkeä kunnanjohtajan syylistäminen ei jättänyt lehden linjaa millään tavalla epäselväksi.

Paikallislehti Pogostan Sanomat oli tarinan mukaan jo aikaisemminkin herättänyt ristiriitaisia tunteita paikallispolitiikan tapahtumien uutisoinnin suhteen. Tarinasta myös selviää, että lehti tuntui olevan välillä hieman asioiden edellä esittäessään arvioita syyttäjän toiminnan tuloksista. Ei liene myöskään sattumaa, että kunnanvaltuuston kokouspäivänä 5.7.2004 lehti käsitteli laajasti kunnanjohtajaan kohdistuvaa rikosepäilyä ja siihen liittyvää Joensuun yliopiston professorin lausuntoa. Saman päivän iltana lehden vakituiseen lukijakuntaan kuuluvat kunnanvaltuutetut päättivät irtisanomisesta.

### ***Internet ja sosiaalinen media***

Sosiaalisella mediallyä tarkoitetaan verkkopalveluita, joihin niiden käyttäjät tuottavat itse sisältöä. Verkkomaailma pursuaa tarinoita, joilla on valtava yhteiskunnallinen merkitys, jota ei ole vielä kaikilta osin edes tajuttu. Yhteiskunnan kannalta tärkeä on myös se suuri joukko ihmisiä, joka vain seuraa keskusteluja ja omaksuu sitä kautta mielipiteitä. Tekstiviestien julkaiseminen, mielipidepalstat, erilaiset chat-keskustelualueet, facebookit ja blogit ovat sosiaalisen median ilmenemismuotoja, joiden suosio on kasvanut räjähdysmäisesti.

Ilomantsin kunnanjohtajan tarinan uutisointi aiheutti paljon keskustelua sosiaalisessa mediassa. Erityisesti Karjalaisen keskustelupalstalla vaihdettiin tapauksesta vilkkaasti mielipiteitä. Vastakkainasettelu siellä oli voimakasta. Välillä tuntui kuin tarinassa kuvatut ”ei-ilomantsilaiset” ja ”ilomantsilaiset” olisivat vastakkain. Samanaikaisesti syntyi vaikutelma siitä, että ”virallinen” tarina muovautui maakunta- ja paikallislehdissä, joita voidaan pohjoiskarjalaisten ja ilomantsilaisten näkökulmasta kuvata myös perinteiseksi tai ”viralliseksi” mediaksi. Toisenlaista tarinaa syntyi kuitenkin sosiaalisessa mediassa. Noissa tarinoissa on myös mahdollista erotella kansalaisten oma arki ja tuntemukset ”virallisen” median luomista käsityksistä.

Sosiaalisen median materiaalia lukiessa muodostuu näkemys siitä, että kansalaisten mielikuvat ovat vahvasti median aikaansaamia. Kun toistuvasti tuodaan esille epäilyjä ja väitetään, että joku on syypää johonkin, lukija alkaa uskoa tarinoita.

Internetin aikakaudella hakukoneet pitävät huolen siitä, että väärät käsitykset elävät lähes ikuisesti. Virheellinen otsikointi säilyy netissä vaikka kuinka kauan, oli se sitten oikein tai väärin. Oman nimensä ”googlaamalla” voi todeta tämän asian. Vääristävän tiedon levittäminen tällä tavalla ei ole varmaankaan sitä sananvapautta, jota lainsäätäjät on ajatellut perustuslakia säätäessään. Jostain syystä tietyt Ilomantsin kunnanjohtajaan liittyvät Karjalan Maan julkaisemat jutut linkittyvät edelleenkin vuonna 2009 hakukoneisiin hänen nimensä ”googlauksessa”. Hakukoneet eivät kuitenkaan noteeraa kaikkia Karjalan Maan tai muiden lehtien samoista aiheista julkaistuja juttuja.

Internet antaa jokaiselle mahdollisuuden ilmaista itseään ilman perinteisiä portinvartijoita ja toimituksia. Jokainen meistä voi olla samaan aikaan sekä sisältöjen tuottaja että osa yleisöä, kun perinteisen mallin mukaan yhdet tuottavat ja toiset kuluttavat. Sosiaalisessa mediassa ihmiset voivat julkituoda ajatuksensa nimettöminä ilman leimautumisen, painostuksen tai vihamielisten hyökkäysten pelkoa. Toisenlainen Ilomantsi esiintyi sosiaalisessa mediassa verrattuna perinteiseen mediaan, maakunta- ja paikallislehtiin. Karjalaisen keskustelupalstan kommentaattorit osoittavat, että monella ilomantsilaisella tai Ilomantsin ystävällä on vakavassakin asiassa huumorintaju tallella. Keskusteluun osallistui sekä tosikkoja että humoristeja. Useissa kommentteissa Ilomantsin kunnanjohtajaa koskevaa tapahtumasarjaa kuvattiin farssiksi, joitakin se hävetti.

### **5.3. Pelolla johtaminen**

Seuraavaksi analysoidaan tarinaa johtamiskulttuurin näkökulmasta. Johtajuus, valta ja pelko (Leadership, Power and Fear) eli LEAR on Suomen Akatemian Valta Suomessa ohjelman rahoittama tutkimushanke ja se on käynnissä Tampereen yliopiston johtamistieteiden laitoksella vuosina 2007 - 2010. LEAR tutkii pelon ja epävarmuuden tahallista tai tahatonta käyttöä asiantuntijaorganisaatioiden johtamisessa. Tutkimuksen

tavoitteena on pelon ilmapiirin ja pelottelun politiikan eri muotojen tunnistamisen ja niiden vaikutusten analysointi organisaatioissa.

“Pelolla johtaminen on noussut esiin erityisesti huonosti johdettuja yrityksiä ja huonoja johtamistapoja kritisoitaessa. Pelottelun käyttö keinona taivuttaa tai pakottaa työntekijät ponnistelemaan haluttujen tulosten suuntaisesti on yleistä. Kaiken lisäksi pelottelu on osoittautunut tehokkaaksi johtamisen keinoksi. Uhkailun, nöyryyttämisen ja mitätöinnin käyttö johtamisfilosofiana liittyy hierarkkisiin organisaatioihin, joissa johtajilla on lähes rajattomat ja kontrolloimattomat mahdollisuudet käyttää saamaansa arvovaltaa”, toteaa hankkeen johtaja, professori Marja Eriksson (<http://lear.uta.fi/>).

Suomen Akatemian tutkimushanke on kesken, eikä sen tuloksia ole vielä mahdollista verrata tähän tapaustutkimukseen. Se kuitenkin vahvistaa käsitystä siitä, että erityisesti kunnissa pelolla johtaminen on yleistä. Tämän tutkimuksen tarinankertojien haastatteluista löytyvät yhteiset teemat sijoittuvat suurimmaksi osaksi tämän otsikon alle. Niitä voi lajitella seuraavasti:

- pelko ja ahdistus
- vaikeneminen/vaijentaminen
- (kollektiivinen) uhkailu ja painostus
- häpeä
- kieltäminen/pakeneminen/vetäytyminen
- eriarvoisuus
- ristiinnaulitseminen

Kaksi viranhaltijaa kieltäytyi osallistumasta tähän tutkimukseen sen takia, että he pelkäsivät työpaikkojensa puolesta. Tarinassa viitataan siihen, että myös Ilomantsin kunnassa johdetaan pelolla. Kunnanjohtaja toi julki huolensa virkamiesten jaksamisesta ja työrauhaongelmista sekä avainhenkilöiden pysyvyydestä. Lehdistötiedotteessa hän kertoi, että ”työrauhasta ei ole tietoaakaan”. Hän pyysi Itä-Suomen työsuojelupiirin apua kunnan työrauhaongelmien selvittämiseksi. Hän esitti kunnanhallitukselle ”koko virkamieskunnan ja luottamusmiesten välisen työskentelysuhteen” selvittämistä (Ilomantsin kunnanhallitus, 26.4.2004, § 131).

Lisäksi hän ehdotti asiantuntijoiden käyttöä ja työilmapiiritutkimuksen tekemistä toimenpidesuosituksineen.

Kuntien viranhaltijoiden ja luottamushenkilöiden rooleista puhutaan paljon julkisuudessa. Itä-Suomen työsuojelupiiri joutui vuonna 2004 puuttumaan kunnanvaltuutettujen toimintaan kunnan toimipisteissä. Työsuojelupiirin tarkastajan mukaan luottamushenkilöt eivät ole kunnan työntekijöiden työnantajia eivätkä työnjohtajia. Tarkastaja lausui Karjalaisen haastattelussa 16.4.2004: ”Monessa kunnassa on pallo hukassa, vaikeinta on muuttotappiokunnissa.” Viranhaltijat joutuvat tutkimusten mukaan uhkailun ja pelottelun kohteiksi selvästi luottamushenkilöjohtajia useammin.

Kunta on usein suurin yksittäinen työnantaja paikkakunnalla ja erityisesti reuna-alueilla yksi harvoista työnantajista, joka pystyy tarjoamaan työllistymismahdollisuuksia. Työntekijöillä ei useinkaan ole mahdollisuutta tai halua vastustaa valtaa pitävien luottamushenkilöiden toivomuksia tai vaatimuksia. Tästä johtuen kuntaorganisaatio elää pelon, uhkailun ja painostuksen ilmapiirissä, mikä korostuu erityisesti silloin kun käsitellään poliittisesti merkittäviä asioita tai viranhaltijoiden ja poliitikkojen näkemykset poikkeavat toisistaan. Ilomantsissa kunnanjohtajan ulostulon muodostama uhka yhdisti aikaisemmin keskenään riitaiset paikallispoliitikot. Ihmisen taipumus solidaarisesti puolustaa yhteisönsä sekä yhteisön johtajan painostus saivat myös paljon aikaan. Tilanne ahdisti ilomantsilaisia ja monet pakottivatkin itsensä olemaan hiljaa, koska pelkäsivät. Tällainen toimintatapa lisää entisestään työyhteisöön jäävien työntekijöiden pelkoa.

Ilomantsissa julkisuuteen nousi yleinen kuntaorganisaatioiden ongelma, joka liittyy hierarkiajärjestykseen ja työnjakokysymyksiin ja on samalla myös työrauha- ja työsuojelukysymys. On luonnollista, että pelkästään valtopoliittisista syistä luottamushenkilöjohto saattaa nähdä asian eri tavalla kuin viranhaltijajohto. Häirinnästä ja kiusaamisesta pitäisi ottaa yhteys työnantajaan eli käytännössä omaan esimieheen, mikäli kiusaaja ei kehotuksista huolimatta lopeta häirintäänsä. Mikäli kiusaaja on oma esimies, on selvittely yleensä hankalampaa. Lukemattomat ovat ne tarinat, jotka kertovat työpaikkakiusaamisesta, hankalista luottamushenkilöistä, vaikeista sukulaisuussuhteista ja monista muista kunnan työskentelyilmapiiriin vaikuttavista



tekijöistä. Ongelma ei ole pelkästään ilomantsilainen, vaan koskee erityisesti julkista sektoria Suomessa. Ei ole mikään ihme, että viranhaltijat kieltäytyvät osallistumasta tällaisiin tutkimuksiin. He pelkäävät.

#### **5.4. Päätösilluusiot**

Analyysin lopuksi tarinaa tarkastellaan päätösilluusioteorioiden näkökulmasta. Johtamista, luottamuspuolan syntymistä ja päätöksenteon virheriskejä ei Suomessa ole aikaisemmin tutkittu päätösilluusioteorioiden avulla. Päätöksenteon virheriskeistä ja päätösvääristymistä on Helsingin yliopistossa tehty yksi oikeustieteellinen väitöskirjatutkimus (Kavonius, 2003).

Nykyaikainen päätöksenteon tutkimus osoittaa taipumukset suosia omaa sosiaalista ryhmää. Kysymyksessä voi olla esimerkiksi ammatillisesti, koulutuksellisesti, harrastuksellisesti, poliittisesti tai muista syistä syntynyt tai muodostunut ryhmä. Kun päätöksentekoon liittyviä virheriskejä ei tunnisteta eikä tunnusteta, päätöksentekoon johtavaa tilannetta hahmotetaan usein erilaisilla peittämisen ja korostamisen keinoilla oman ryhmän tai ryhmän edustajan eduksi (Gilovich, Griffin, ja Kahneman, 2002). Kunnallispolitiikassa esimerkiksi puolueen valta-asema voi aiheuttaa tällaisen ilmiön. Päätösilluusioiden ja niiden muodostumiseen vaikuttavien ennakoasenteiden (bias) avulla voidaan selittää uskomusten, huhujen ja sosiaalisen ympäristön vaikutuksia päätöksentekoon. Päätösilluusioiden tunnistaminen ja tunnustaminen on haasteellista. Juuri tämän tunnistamis- ja tunnustamisongelman takia päätöksentekijä tai valta-asemassa oleva voikin kokea lähestymistävän myös uhkana perinteiselle johtamiselle ja päätöksentekoprosesseille, koska samalla oma nykyinen toiminta joutuu kriittisen tarkastelun kohteeksi.

Nobelisti Daniel Kahneman ja hänen kollegansa Shane Frederick esittävät empiristä todisteaineistoa siitä, että ihmisen havainnointi aiheuttaa välittömiä ajatteluun vaikuttavia tiedostamattomia ja kontrolloimattomia reaktioita. Tutkijoiden mukaan ne tapahtuvat ratkaisuperusteiden käsittelynä ”assosiatiivisessa rinnakkaisprosessoinnissa”. Tämän päätöksenteon systeemin he nimeävät intuitiiviseksi. Se on välitöntä tietämistä, joka tapahtuu tiedostamattomalla tasolla. Emme siis tiedä, että tiedämme. Toinen vaihtoehtoinen päätöksenteon systeemi on nimeltään harkinnallinen

päätöksenteon systeemi, jolloin ihminen käsittelee ratkaisuperusteita ja niiden loogisia suhteita tietoisessa prosessissa (Kahneman ja Frederick, 2002, 51–59).

Intuitiiviselle systeemille tyypillisiä piirteitä ovat automaattisuus, älyllisten ponnistelujen puute, tunteiden suuri vaikutus, loogisten suhteiden syrjäytyminen epämääräisten assosiaatioiden tieltä sekä premissien nopea ja erittelemätön samanaikainen käsittely ilman tietoista kontrollia. Intuitiiviselle päätöksenteolle on myös ominaista erilaisten virhepäätelmien suuri riski. Ihmisellä on esimerkiksi taipumus suosia alitajuisesti ja tietämättään runsaasti esiintyvää, psykologisesti vaikuttavalla tavalla edustettua ja omalle sosiaaliselle viiteryhmälle tuttua ja hyödyllistä. Taipumus tällaiseen päättelyyn koskee lähtökohtaisesti kaikkia ihmisiä ja kaikkea päätöksentekoa (Kahneman ja Tversky, 1996, 582-591).

Daniel Kahnemanin ja Amos Tverskyn tutkimukset ovat olleet laajan kansainvälisen huomion kohteena jo 1970-luvulta alkaen. Heidän perustamansa empiirisen tutkimustradition (Heuristics and Biases) tulosten kannalta päätöksenteon virheriskit ja päättelyn eriasteinen vääristyminen on todellinen ja vakavasti otettava ilmiö. Kahnemanin, Gilovichin ja Griffinin toimittama teos ”Heuristics and Biases – The Psychology of Intuitive Judgement” (2002) on kokoomateos, jossa alan tutkijat 42 artikkelin voimin todistavat päätöksenteon ilmiöistä ja niiden vaikutuksista johtamiseen. Tutkimukset käsittelevät taipumuksia ja riskejä ajautua päättelyn ja päätöksenteon ideaaleista poikkeavaan päättelyyn. Näitä normatiivisista päätöksenteon ideaaleista poikkeavia päätösstrategioita tai heuristiikkoja kutsutaan suomalaisessa tutkimuksessa päätösilluusioiksi. Kahnemanin ja Tverskyn tutkimuksista on vuosikymmenien kuluessa versonut mittava kansainvälinen päätösillusioiden tutkimussuuntaus (Laarni ym. 2001, 112-113).

Yksilölle negatiiviset seikat saavat päätösillusiotutkimusten mukaan intuitiivisessa tilannearviossa ylikorostetun aseman. Kun ihminen prosessoi informaatiota positiivisella mielellä (happy mood), hänellä on taipumus havaita ensisijaisesti itselleen myönteisiä seikkoja. Itselle kielteinen tieto on vaarassa tulla sivuutetuksi, minkä seurauksena asiasta muodostuu puutteellinen ja liian positiivinen kuva. Negatiivisella mielellä prosessointi (sad mood) taas johtaa itselle kielteisten seikkojen havaitsemiseen. Nyt itselle myönteinenkin tieto on vaarassa tulla sivuutetuksi, mutta

prosessoinnista voi seurata sekä puutteellinen että liian negatiivinen kuva asiasta (Rozin ja Nemeroff, 2002, 207-208).

Päätökset syntyvät siis ihmisen mielen prosessien tuloksena. Ihmisen mieli ei ole mikään totuuskone, vaan hyvin altis ajautumaan päätöksenteon ideaaleista poikkeavaan päättelyyn. Päätöksentekoon ja johtamiseen vaikuttaa myös ihmisen pyrkimys välttää oman tiedon ristiriitaisuudesta syntyvää kiusallista tunnetta (kognitiivinen dissonanssi). Mikäli asiat ovat ristiriidassa oman tarinan tai yleisen mielikuvan kanssa, niitä ei huomioida vaikka ne perustuisivat olemassa olevaan tietoon. Vailla todellisuuspohjaa oleva tietokin otetaan todesta, jos se on osa johdonmukaista ja vakuuttavaa kertomusta. Vastaavasti oman tarinan johdonmukaisuutta uhkaava ”tosi” ja merkityksellinen tieto päätöksenteossa pyritään torjumaan (Helkama, Myllyniemi ja Liebkind, 2001, 68). Monet päätöksenteon virheriskit ovat samanlaisia eri sektoreilla. Tämä tarkoittaa, että esimerkiksi lääkäriellä, kunnanjohtajalla, yrityksen toimitusjohtajalla, luottamushenkilöllä ja tuomarilla on samanlaisia virheriskejä heidän tehdessään työssään päättelyä ja päätöksiä.

Päätösilluusioteorioiden näkökulmasta tarinassa kuvattua poliittisen ryhmän kokousta voidaan luonnehtia tilanteeksi, jossa peittämisen tai korostamisen keinoilla asiaa hahmotetaan ryhmän eduksi. Yksi tällainen vääristymätaipumus on ankkuroinnin (anchoring bias) ja vahvistusillusion (confirmation bias) yhdistelmä. Se tarkoittaa käytännössä sitä, että päätöstä tekevä henkilö valitsee jo hyvin aikaisessa vaiheessa ratkaisunsa, johon hän varsinkin alitajuisesti vahvasti sitoutuu. Tämän jälkeen hän ylipainottaa tätä ratkaisua tukevia seikkoja, ja jättää huomioimatta tai alipainottaa tällaista ratkaisua vastaan puhuvia seikkoja. Hän luo vääristyneen illusion, juuri niin kuin taikuri tekee yleisölleen (Kavonius, 2005).

Vahvistusillusion vallassa oleva henkilö huomioi täysipainoisesti vain sellaista tietoa, joka vahvistaa aiempia käsityksiä asiasta. Sen sijaan päätöksenteossa ei huomioida asiassa merkityksellistä ja totuudenmukaista tietoa, kun se suuntautuu omaa vallitsevaa käsitystä vastaan. Salaamisen ja kätkemisen taustalla on myös oman vallankäytön suojeleminen. Suojelu on tiedostettua tai tiedostamatonta. Paljastamisen ja salaamisen jännite on usein käsin kosketeltavissa (Kavonius, 2003, 85).

### *Perusolettamustila*

Wilfred R. Bion (1979) tutkii ryhmässä esiintyviä tiedostamattomia tapahtumia, alitajuisia prosesseja ja muita lainalaisuuksia. Muutosprosessi nostaa esiin organisaatioissa Bionin määrittelemiä perusolettamustiloja. Tällaiselle tilalle on tyypillistä, että ryhmä ohjaa energiansa pois varsinaisesta perustehtävästään ja suojautuu näin muutoksen tuomalta ahdistukselta. Työyhteisöä ohjaavat tässä tilassa enemmän fantasiat ja huhupuheet kuin faktat. Huhut ja juoruilu luovat hyvän kasvualustan epäluottamukselle.

Bionin (1979) mukaan ryhmät ikään kuin itsestään vajoavat perusolettamustiloihin. Vajoaminen kyseiseen tilaan viittaa siihen, että ryhmät irtaantuessaan todellisuudesta alkavat olettaa enemmän, mikä johtaa siihen, että ne tietävät entistä vähemmän. Perusolettamustiloja on kolme: messiaan odotus, parinmuodostus ja taistelu/pako. Ensin odotetaan täydellistä johtajaa, joka ratkaisee kaikki ongelmat ja päästää muut vastuusta. Kun arki palaa, ryhmän sisällä sen jäsenet etsivät kavereita, joiden kanssa tuskailtaan huonoa kehitystä. Seuraa siirtyminen valtataisteluun, johon kuuluu kuiskuttelu ja panettelu. Johtajan alta kaivetaan maata ja levitetään juoruja vaikkapa taloudellisista epäselvyyksistä. Kaikki kärsivät epämääräisestä tilanteesta eikä ryhmä kykene toteuttamaan perustehtäväänsä. Kolmannessa vaiheessa (taistelu/pako) joku lähtee – usein se on johtaja, joka lähtee omatoimisesti tai hänet laitetaan pois. Tämän vaiheen jälkeen seuraa hiljaisuus, kunnes taas aletaan odottaa uutta messiaista. Kierre jatkuu, ellei johtaja tunne perusolettamustiloja ja pyri muun muassa avoimuudella ja selkeällä tiedotuksella pitämään ryhmänsä kiinni todellisuudessa.

Perusolettamustila-ajattelussa ryhmällä on kaksi puolta: näkyvä ja näkymätön. Näkyvällä puolella ryhmä suuntautuu ulospäin kohti varsinaista tehtäväänsä ja ympäröivää todellisuutta. Näkymättömällä puolella toimintaa ohjaavat tiedostamattomat toiveet, pelot, puolustautumiskeinot ja fantasiat. Johtajan näkökulmasta on olennaista tunnistaa perusolettamustilan erilaiset vaiheet. Aluksi ryhmä odottaa vahvaa johtajaa, joka ratkaisisi kaikki ongelmat ja vapauttaisi kaikista vastuista. Kun nämä messiaaniset odotukset eivät toteudukaan, ryhmä siirtyy seuraavaan vaiheeseen. Tyypillistä tälle vaiheelle on, että haetaan liittolaisia, mustamaalataan ja puhutaan pahaa joistakin ryhmän jäsenistä. Moni ryhmän jäsen

ahdistuu, muttei löydä keinoja tilanteen ratkaisemiseksi. Parinmuodostus-tilassa ryhmä suojautuu riippuvuutta tai aggressiota vastaan luomalla fantasiakuvan pelastajasta, joka poistaa ahdistuksen ja pelon. Edushenkilöiden avulla ja myötävaikutuksella ryhmä uskottelee itselleen olevansa niin hyvä, ettei sen tarvitse edes uudistua. Riippuvassa tilassa oleva ryhmä ei pysty itsenäisiin päätöksiin vaan odottaa ohjeita johtajaltaan. Pako-taistelutilalle on tunnusomaista, että ryhmän todellisuudentaju vääristyy. Ryhmää uhkaa ulkoinen tai sisäinen vihollinen, jolloin johtajaksi usein valikoituu ryhmän paranoidisin ja aggressiivisin jäsen. Vihollisena nähdään myös usein johtaja tai esimies, jota vastaan hyökätään yhdessä (Haveri ja Majoinen, 2002, 37-41).

Bionin (1979) määrittelemän perusolettamustila-ajattelun idea on siis siinä, että tilat ovat keinoja käsitellä tunteita, ahdistusta ja pelkoa siten, että ryhmän puolustukselliset tarpeet tyydyttyvät. Ryhmän jäsenet liittyvät yhteisöön, joka pystyy suojaamaan kaikkia sen passiivisiakin jäseniä. Kolminapainen kuntasektorin johtamismalli (kunnanvaltuusto, kunnanhallitus, viranhaltijajohto) on luottamuksen pitkäjänteisen rakentamisen kannalta haasteellinen, kun Bionin teorioihin perustuva ihmisen käyttäytyminen voi hetkessä vetää maton alta luottamuksen särkyessä.

Bionin perusolettamustila-ajattelun mukaisesti uuteen kunnanjohtajaan tai poliittiseen johtajaan voidaan liittää ”messiaanisia” odotuksia. Ilomantsi on tyypillinen reuna-alueen kunta, jossa tällaiset odotukset voivat olla keskimääräistä kovempia haasteita johtajalle. Kunnanjohtaja pääsi kuitenkin Ilomantsissa hyvään vauhtiin noiden odotusten lunastamisessa. Oliko vauhtia kuitenkin liian paljon ja tapahtuiko kaikki joidenkin tahojen näkökulmasta liian hyvin?

Tarinassa kuvattiin poliittisen ryhmän kokouksen kulkua ja siellä koettua painostusta ja uhkailua. Yhteisöä oli kohdannut ulkopuolinen uhka (kunnanjohtajan ulostulo), jonka takia ryhmä alkoi puolustaa omaa asemaansa. Tällaisissa tilanteissa yhteisön solidaarisuus jäsentensä kesken on selkeästi vahvempaa kuin suhteessa ryhmän ulkopuolisiin yksilöihin (Kavonius, 2003, 79). Ryhmän johtaja laittoi oman arvovaltansa peliin uhkaamalla omalla erollaan, mikäli hänen tahtonsa ei suostuta. Ryhmä luotti johtajaansa, joka loi vääristyneen illuusion poliittisen ryhmän

kokouksessa. Luottamuksen puuttuessa lähestytään myös Harisalón ja Stenvallin kuvauksia keskeisimmistä luottamuksen heikentäjistä (Harisalo ja Stenvall, 2002, 8).

### *Illuusiosta ”viralliseksi” tarinaksi*

Kun hallinto-oikeus kielsi kunnanjohtajalta mahdollisuuden esittää suullista henkilötodistelua kunnan lausunnossa esitetyistä väitteistä ja epäilyistä se antoi samalla kunnan esittämälle tarinalle ratkaisevan merkityksen. Näin erilaisilla peittämisen ja korostamisen keinoilla hahmotettiin tilanne tietyn ryhmän tai sen edustajien eduksi. Luotiin tarina, joka oli sopiva ja tarkoituksenmukainen siinä tilanteessa. Päätösilluusioteorioiden perusteella näyttää siltä, että hallinto-oikeus on perusteluissaan jo alkuvaiheessa ankkuroinut itsensä arviointeihin, jotka johtavat tiettyihin päätelmiin. Ankkuroitumisen ilmiö tarkoittaa päätöksenteossa sitä, että tehtyä ratkaisua perustellaan ylikorostetusti sitä tukevilla seikoilla ja jätetään huomioimatta tai alipainotetaan ratkaisua vastaan puhuvia seikkoja. Tarina on näin muokkautunut tiettyyn suuntaan.

Ilomantsin kunnan tarkastuslautakunnan esittämät epäilyt kunnanjohtajasta uutisoitiin laajasti mediassa ja lautakunnan julkisuuteen tulo oli sen puheenjohtajan ilmoituksen mukaan harkittu teko (Karjalainen, 29.4.2004). Molemmat kunnanjohtajaa koskevat tutkintapyynnöt tehtiin poliisille ajankohtana, jolloin Ilomantsin kunnassa syntyi voimakas kiista sen vuoksi, että hän kertoi julkisuuteen epäkohdista, joita oli työssään Ilomantsin kunnanjohtajana kohdannut. Oikeudenkäyntien, poliisin esitutkimusmateriaalin ja kunnanjohtajien erottamisia koskevan tutkimuksen perusteella prosessin voi kunnanjohtajan näkökulmasta tulkita ajojahdiksi. Sillä luotiin ”virallista” tarinaa, joilla horjutettiin ilomantsilaisten uskoa kunnanjohtajaansa kohtaan ja tavoiteltiin yleistä, poliittista hyväksyntää kunnanvaltuuston tekemälle irtisanomispäätökselle. Käytetyillä menetelmillä kuka tahansa saadaan näyttämään syylliseltä, kun asiat laitetaan tietyllä tavalla rinnakkain ja esitellään erilaisissa yhteyksissä.

Näyttääkin siltä, että epäilyjä synnyttiin systemaattisesti ”virallisen” tarinan aikaansaamiseksi ja luottamuspulan vahvistamiseksi. Tähän prosessiin ilmaantui aika ajoin myös nimettömiä lähteitä. Nimettömillä lähteillä ja asioiden vuotajilla on aina jokin motiivi toimintansa perustana. Joskus ne johtavat tietoisesti harhaan ja

aiheuttavat näin suurta vahinkoa. Nimettömillä lähteilläkin on merkittävä rooli niiden tarinoiden syntymisessä, joilla muokataan todellisuuksia. Luottamuspulaan tarvittava tarina on siis voinut syntyä eri tekijöiden (poliittinen toiminta, epäilyt, nimettömät lähteet, julkinen keskustelu, asiantuntijalausunnat, instituutioiden käsittely) vaikutuksesta syntyneestä illuusiosta (ankkuroitumisen ilmiö). Sitten se on muuttunut pikkuhiljaa ”viralliseksi” tarinaksi. Oli tarkoituksenmukaista luoda tietynlainen tarina, jolla voitiin vahvistaa sitä ”todellisuutta” ja näkökulmaa, josta käsin erottamispäätös oli perusteltua tehdä. Tapaus täyttää samalla kaikki ”klassiset” kunnanjohtajan erottamisprosessin tunnusmerkit (Niemelä, 2003 ja Lauraeus, 2003).

## 6. YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSIÄ

### 6.1. Vallitseva kulttuuri ja luottamuksen ilmapiiri

Ilomantsi on Euroopan Unionin mantereen itäisin kolkka. Se on etelämpänä kuin Kuopio, mutta idempänä kuin Pietari. Paikkakunnan historiikin (Björn, 2006) mukaan se on myös periferiaa, jonka asukkaat ovat aina suhtautuneet epäillen vieraisiin tai ”toiseuteen”, koska paikallisten ylitse on aina kävelty milloin idästä, milloin lännestä. Asenne näyttää siirtyvän ainakin osittain äidinmaidossa sukupolvelta toiselle. Ilomantsi on myös tyypillinen reuna-alueen kunta, jossa kaksi totaalisesti eri ajassa elävää kulttuuria helposti törmäävät toisiinsa. Paikkakunnalla näyttää olevan samanaikaisesti vallalla traditionaalinen hyvin konservatiivinen elämäntyyli, jossa ei helposti hyväksytä muuta tapaa kuin se, mitä itse eletään. Ovatko muuttoliike ja työn perässä lähteminen aiheuttaneet ikärakenteen ja sosiaalisen pääoman muutoksia, jotka näkyvät ikäryhmien väleistä puuttuvina ikäluokkina, mikä taas johtaa eri ajassa ja ”todellisuudessa” elävien kulttuurien törmäämiseen?

Vallitseva kulttuuri ja toimintaympäristö ovat merkittäviä luottamuksen tai epäluottamuksen ilmapiirin luoja. Kunnanjohtajien luottamuspulataustan tutkimus ja tämän tutkimuksen tarina vahvistavat käsitystä, ettei kysymyksessä ole ilomantsilainen ilmiö, vaan johtamiseen, vallankäyttöön ja politiikkaan liittyvä toimintatapa. Ihmisen raadollisuus vallankäytössä voi näkyä siten, että joskus saatetaan toimia tietyllä tavalla, koska kuvitellaan, että muutkin tekevät niin. Tai sitten päätetään toimia tiettyyn suuntaan, koska pelätään, että joku muu ryhtyy toimimaan siihen suuntaan, mikäli ei itse aloita sensuuntaista toimintaa. Tietynlaiseen toimintaan voi yllyttää myös se, että halutaan itse välttyä joutumasta saman toiminnan kohteeksi.

Luottamuspulatauksia tutkittaessa nousee esiin myös kysymys siitä, käytetäänkö suomalaisia instituutioita hyväksi ja heikennetään samalla sitä arvovaltaa, jota niillä olisi hyvä olla? Kansa ajattelee kuitenkin lähtökohtaisesti, että institutionaalinen toimija (valtionhallinto, oikeuslaitos, poliisi, kunta, seurakunta jne.) on aina oikeassa. Kun kansa uskoo vankasti niihin, on niiden muokkaamalla ”todellisuudella” suuri merkitys toimintaympäristömme ja kulttuurin muotoutumisessa. Tässä yhteydessä on



tärkeää huomata, että ”todellisuus” on tarkoituksenmukaisuuskysymys ja riippuvainen siitä, mistä ja keiden näkökulmasta käsin asioita tarkastellaan.

## **6.2. Huhut, illuusiot, ”todellisuudet” ja luottamus**

Tutkimuksen pääongelmaan on selkeä vastaus: tarinoita, jotka perustuvat uskomuksiin, luuloihin, huhupuheisiin tai median luomaan kuvaan käytetään luottamuspulan perusteena ja johtamisen välineenä. Kuntalaissa määritelty kunnanjohtajan irtisanomisen mahdollistava luottamuspula ei aina perustu oikeustapauksissa esitettyihin virallisiin syihin. Virallisia syitä synnytetään ja käytetään hallinto-oikeudellisten prosessien vaatiman lain kirjaimen täyttämiseksi. Huhupuheiden ja tarinoiden avulla rakennetaan toinen ”todellisuus” – se viitekehys, jolla saadaan aikaiseksi siirtymä oikeasta todellisuudesta jotain asiaa tai ilmiötä selittäviin ”virallisiin” syihin. Media on väline tässä prosessissa. Nykyiset suomalaiset instituutiot ja niiden järjestelmät mahdollistavat systeemin hyväksikäytön tällaisissa tilanteissa.

Ihmiset uskovat kärkeästi pahoja puheita toisistaan. Media tiedostaa ja tunnustaakin rehellisesti ihmisten intohimoisen tarpeen osallistua mitä järjettömimpien huhujen levittämiseen. Tuota tarvetta käytetään median toimesta hyväksi, eikä Suomi ole useiden toimittajienkaan mielestä kehittynyt mihinkään ajoista, jolloin tiedonvälityksestä vastasivat kahvin perässä talosta toiseen kulkeneet juoruämmät. Toimintaympäristö on muuttunut ja kehittynyt siten, että tuota tehtävää hoitavat nykyään myös kännykkäviestit, sähköposti ja internetin keskustelupalstat. Ihmisillä pettää harkintakyky niin, että he uskovat sellaista, minkä huomaisi mahdottomaksi, jos vain pysähtyisi ja harkitsisi hetken. Tämän tutkimuksen merkittävä johtopäätös on se, että tutkimuksen sosiaalisen median empiria luo tapauksesta erilaista todellisuutta kuin instituutiot ja perinteinen, ”virallinen” media. Tulkintoja tehtäessä tässäkin on muistettava, ettei absoluuttista totuutta ole olemassa, emmekä koskaan pääse sen lähteille.

Monilla kansalaisilla on käsitys poliittisten johtajiensa todellisesta toiminnasta, mutta siitä huolimatta instituutiot, kuten kunta ovat myyttejä, joista vallitsevat käsitykset ja mielikuvat ovat tiukasti betonoituja tästäkin tarinasta huolimatta. Kun media pitää

poliitikkojen kanssa yllä kauhun tasapainoa, ei sielläkään pääse kuin ”sopivat” äänet kuuluviin. Tarkoituksenmukaisuuskysymykset ratkaisevat otsikoitten sisällön. Syntipukkisyndrooma ja hyvä – paha vastakkainasettelu on tyypillistä median ja poliitikkojen ylläpitämälle tasapainoilulle. Kun joku tulee uusien asioiden tai ”virallisen totuuden” syrjäyttävien näkemysten kanssa esiin, niin yhteisö arvioi asiaa hyvä – paha -asetelman kautta. Kun sitten keksitään, ketkä on hyviksiä ja pahiksiä niin energiat pannaan virallisen pahiksen tai syntipukin mollaamiseen. Tällöin ainoa toivo on kansalaisten kyvyssä lukea ja tulkita mediaa.

Mikä on median vastuu väärästä mielikuvasta, mikäli mediaa seuraamalla ihmisille on jäänyt kuva rikoksesta? Joskus osa mediasta ottaa rikosepäilystä irti kaiken epäolennaisenkin ja asian käsittely paisuu yli äyräiden. Kun sitten syytetä tai tuomiota ei tulekaan, mikään uutinen ei riitä pyyhkimään pois sitä kielteistä mielikuvaa, joka on saatu aikaiseksi. Väärät käsitykset voivat jäädä pitkäksi aikaa ihmisten mieliin.

Median roolia ei voi vähätellä. Asioita sopivasti rinnakkain asettelemalla ja yhdistelemällä saadaan aikaiseksi todentuntuksia ja uskottavia tarinoita ja epäilyjä. Riittäväällä mediatoistolla ja oikein ajoitetuilla, aiheeseen sopivilla haastatteluilla vahvistetaan tarinaa. Rikosepäily on voimakas ja tehokas väline mediassa käytettynä. Ilomantsin kunnanjohtajan tapauksessa korkeinta hallinto-oikeutta myöten päätöksiä perusteltiin median luomalla kuvalla. Media on siis osaltaan ylläpitämässä luottamuksen ja epäluottamuksen ilmapiiriä. Ylläpitääkö se myös eräänlaista kulissia, jonka taakse ”virallinen” Suomi instituutioineen, johtajineen ja vallankäyttäjineen tarvittaessa verhoutuu?

### **6.3. Luottamus, luottamus ja luottamus**

Kunnanjohtajan kannalta johtamisen ongelmana on usein toiminnan arvaamattomuus ja ennakoimattomuus, mikä pääasiassa johtuu kolminapaisesta johtamisjärjestelmästä ja siihen nivoutuvasta politiikanteosta. Julkisella sektorilla johtajuus on monimutkaisempaa sen demokraatullisuuden takia. Demokratia on myös täynnä paradokseja. Yrityksessä toimitusjohtaja voi tehdä ratkaisunsa parhaan vaihtoehdon pohjalta. Julkishallinnossa johtaja joutuu tyytymään aina parhaaseen läpivietävissä olevaan vaihtoehtoon, jolle on olemassa riittävä poliittinen hyväksyntä. Etukysymys

on myös merkittävä kunnallisessa päätöksenteossa. Kunnanjohtajan pitäisi tehdä esityksensä aina kunnan kokonaisedun mukaan. Kunnan edun näkökulmasta laadittu esitys muuttuu kuitenkin helposti siten, että järjestys on päinvastainen: ensin tulee oma henkilökohtainen poliittinen etu; sitten puolueyhymän kanta ja viimeisenä kuntalaisten etu. Tällaisessa toimintaympäristössä eturistiriidat ruokkivat helposti epäluottamuksen ilmapiiriä.

Luottamusta rakentaessa asettaa samalla itsensä alttiiksi sille riskille, että toinen osapuoli puukottaa selkään tai vetää maton alta. Luottamus vaatii pitkäjänteistä työtä, mutta saattaa särkyä hyvinkin helposti. Epäluottamuksen vallitessa salailu, epäily, selän takana puhuminen, juoruilu ja kaikenlainen juonittelu löytävät kasvualustan ja syventävät luottamuspulasta johtuvaa kuilua osapuolten välillä. Kun puhutaan työyhteisön inhimillisten voimavarojen mielekkästä käytöstä, on luottamus yhä keskeisemmässä roolissa. Sen merkitys korostuu yhtenä organisaatiokulttuurin peruspilareista. Ongelmana on, että on niin monia tapoja rakentaa luottamusta, se murenee niin helposti ja epäluottamuksen syntymiseen vaikuttavia voimia ei pysty kukaan täysin hallitsemaan.

Johtajan täytyy osata aistia oma työympäristönsä heikkouksineen ja vahvuuksineen. Valtataistelun tiimellyksessä fokus ja yhteistyöhakuisuus kuitenkin unohtuvat. Luottamuspulatilanteille on myös ominaista, että luottamuksen vallitessa tehdyt sopimukset ja päätökset unohtuvat helposti. Asioita ryhdytään yhtäkkiä tulkitsemaan aivan toisenlaisesta perspektiivistä. Useat tutkimukset (mm. Ojala, 1995; Harisalo ja Stenvall, 2002; Niemelä, 2003; Lauraeus, 2003, Luopio 2006) korostavatkin yhteistyön tärkeyttä, koska sen avulla voidaan rakentaa luottamuksen ilmapiiri. Keskinäinen luottamus on myös paras tapa ennaltaehkäistä päätösilluasioita ja vääristyneitä päätöksiä.

Ehkäpä kysymys ei olekaan luottamuspulasta, vaan ”totuuksien” taistelusta. ”Totuus” on sidottu näkökulmaan. ”Oikeaa totuutta” ei ole olemassa vaan kaikki muodostavat oman ”totuutensa” heille tarkoituksenmukaisesta perspektiivistä. Kysymys on uskottavuudesta ryhmien, yhteisöjen, median ja päätöksentekijöiden edessä. Laintulkitsija, päättävä tai valtaa pitävä taho valitsee, kenen tarina on uskottavin. He määrittelevät mikä on tarkoituksenmukaisin ”totuus” sillä hetkellä ja siinä tilanteessa.

Aikaisemmista tutkimuksista poiketen, tässä tutkimuksessa korostuu luottamuspuolan synnyttämisen mahdollisuus. Se on usein tietoista toimintaa, johon liittyy edellä kuvattu taistelu ”totuuksista”.

Suomalainen julkishallinnon toimintakulttuuri näyttäisi luovan kasvualustaa päätösilluusioteorioissa kuvatulle ankkuroinnin ja vahvistusilluusion yhdistelmälle. Päätöksenteossa ei huomioida merkityksellistä tietoa silloin, kun se suuntautuu vallitsevaa konsensusta vastaan. Tietoisilla tai tiedostamattomilla peittämisen ja korostamisen keinoilla tilanne hahmotetaan valtaapitävän eduksi. Sopiminen tapahtuu pienissä piireissä ja päättäjien varsinaisessa työssään tekemiä virheratkaisuja saatetaan peitellä. Hyvällä argumentoinnilla vahvistetaan syntynyttä mielikuvaa. Jotkut asiat vaietaan kuoliaaksi ja joitakin uutisoidaan, vaikka niillä ei ole mitään uutisarvoa. Valtavirrasta poikkeavia näkemyksiä esittävät tahot leimataan usein häiriköiksi. Aikaisemmissa tutkimuksissa ”virallisen” ja ”todellisen” maailman etäisyys ja sen vaikutukset eivät tule niin voimakkaasti esille kuin tässä tutkimuksessa. Onko se merkki meneillään olevasta yhteiskunnallisesta muutoksesta, jossa viranomaisten ja kansalaisten arki eivät kohtaa ja luottamus järjestelmään alkaa horjua?

Kunnanjohtajien luottamuspuutarinat ja niistä tehdyt tutkimukset, päätösilluusioteoriat ja Ilomantsin vuosisatainen historia siinä rinnalla antavat oikeutuksen tässä tutkimuksessa esitetylle tarinalle. Yksilöillä on pyrkimys tulkita maailmaa ja elämää mahdollisimman mielekkäällä ja yhteisön rohkaisemalla tavalla ja rakentaa myös omaa identiteettiään näiden tulkintojen pohjalta. Tutkijalle on syntynyt vahva käsitys siitä, että nuo tuntemukset ovat ohjanneet myös tämän tutkimuksen tarinaa sen kertojien uskaltautuessa julkituomaan omat ajatuksensa. Tarinoiden jakamisella autetaan luomaan myös uudenlaista yhteisöllisyyttä. Ihmiset jättävät jäljen itsestään ja haluavat, että heidät nähdään oikein tarinoiden kautta. Samalla autamme toisiamme näkemään elämää selvemmin ja toivomme, että meitä ymmärrettäisiin paremmin.

Kiitos kaikille niille ilomantsilaisille, jotka osallistuivat tämän ”totuuden” kertomiseen ja mahdollistivat tutkimuksen toteutumisen. On kunnioitettavaa, että rohkenitte suostua haastateltaviksi tähän tutkimukseen. Tässä tutkimuksessa kuvattu lähes neljä vuotta kestänyt prosessi ei toivottavasti jätä kenellekään epäselväksi niitä syitä ja perusteita, joiden vuoksi kunnanjohtaja tuli julkisuuteen 15.4.2004. Koko tämä tarina

ja kaikki, mitä hänen henkilönsä ympärillä on sen jälkeen tapahtunut, on osoitus juuri siitä, mitä hän tarkoitti ulostulollaan.

## 7. EPILOGI

Tarinassa esiintynyt Vieno Viranhaltija selvisi ehjin nahoin kunnanvaltuuston puheenjohtajan hänelle langettamasta hirttotuomiosta. Ei ole mahdollista tietää narun jatkeeksi katulamppuun roikkumaan päätyneen perulaisen kaupunginjohtajan päässä liikkuneita ajatuksia, kun väkijoukko raastoi häntä hirtettäväksi, eivätkä hänen ja kunnanjohtajan kokemukset liene suoraan vertailukelpoisia. Tuskinpa millään johtamisopeilla tai tutkimuksilla kuitenkaan pystytään poistamaan niitä johtamisen ongelmia, joita tässä tarinassa on käsitelty. On siksi ensiarvoisen tärkeää, että tiedostetaan, tunnistetaan ja tunnustetaan tutkimuksessa kuvattuja ilmiöitä. ”Totuuksissa” on eroja.

Tämän tutkimuksen tarinaa voi pohtia myös kunnanjohtajan tekemisten näkökulmasta. Hänellä ei voinut taustansa takia olla selvää kuvaa kuntajohtamiseen liittyvistä haasteista ja vallankäyttöön liittyvistä toimintatavoista eikä paikallisen toimintakulttuurin vaikutuksista päätöksentekijöiden käyttäytymiseen. Toimintaympäristön muutokset näkyvät pitkällä viiveellä vahvasti kulttuurisidonnoissa ja vuosikymmenien aikana juurtuneissa toimintatavoissa julkisella sektorilla tai reuna-alueen kunnissa. Vai näkyvätkö koskaan? Ei riitä, vaikka uusi kunnanjohtaja olisi kuinka kyvykäs, kokenut ja uusin opein varustettu. Ei myöskään riitä, että viranhaltijoita koulutetaan hyvään johtamiseen, koska sitä pitäisi edellyttää myös luottamushenkilöiltä. Nykyaikainen johtamisen koulutus ei riittävästi ylety paikallishallintoon.

Johtaminen on ongelmallista myös siksi, että on vaikea osoittaa kulloinkin parasta johtamistyyliä. Johtaminen riippuu tilanteista ja olosuhteista, jotka ovat toimialasta, organisaation koosta ja kehitysvaiheesta riippuen erilaisia. Kunnanjohtajan käsitys ja ymmärrys kunnallispolitiikan toimintatavoista ja lainalaisuuksista ei vastannut ilomantsilaisen toiminnan todellisuutta. Sinisilmäisyydelläkin on hintansa. Toisaalta Ilomantsin tapahtumat ovat hyvä esimerkki siitä, ettei suoraviivainen yritysmaailmasta omaksuttu toimintatapa aina sovellu kunnan johtamiseen.

Hallinto-oikeus taas oli sitä mieltä, että kunnanjohtajan lehdistötiedotteen antaminen julkisuuteen oli ratkaisukeinona virheellinen. Hallinto-oikeus on varmasti periaatteessa oikeassa ja vanha sanonta ”kenen leipää syöt, sen lauluja laulat” pitää myös paikkansa. Hyvä johtaja katsoo ja vaalii aina työnantajansa etua. Toisaalta, hallinto-oikeus olisi voinut halutessaan suhteuttaa kunnanjohtajan ulostulon paikallispoliitikkojen vuosien aikana julkisessa mediassa käymiin keskusteluihin ja pohtia sen jälkeen ulostulon merkitystä kunnan todelliselle maineelle. Ja ovathan kunnallispoliitikotkin kuntalaisten – äänestäjiensä – palkkalistoilla. Näkökulmaa muuttamalla voi myös sanoa, että itse asiassa kunnanjohtajan ulostulo oli seurausta hänen havaitsemastaan kunnalle vahingollisesta toiminnasta ja johtui erityisesti siitä, että kunnan toimintaedellytykset olivat uhattuina. Mikä olisi ollut sopiva ratkaisukeino tilanteessa, johon kunnanjohtaja oli joutunut?

Kunnanjohtajalta voi myös kysyä, että miksi et eronnut, kun kerran uhkasit lehdistötiedotteessa eroavasi? Siihen vaikutti ratkaisevasti tarkastuslautakunnan toiminta. Lautakunnan julkaistua arviointikertomuksensa ja pitkän syytöslistan, antoi kunnanjohtaja asiasta lehdistötiedotteen, jossa hän kiisti kaikki lautakunnan syytökset ja epäilyt julkisesti. Hän pyysi tiedotteessa anteeksi aiheuttamaansa kohua, mutta sanoi samalla, että asian saama luonne: käynnistetty erottamishanke sekä tarkastuslautakunnan ylikorostunut rooli päätöksenteon ohjaajana ovat niin voimakas vastareaktio hänen esille nostamaansa keskustelun tarpeeseen, ettei pelkästään yksilön perusoikeuksien turvaamisen näkökulmasta ollut mitään syytä harkita omaehtoista luopumista virasta. Hän päätti pitää oikeuksistaan ja virastaan kiinni. Asian uutisoi ainakin Karjalainen 29.4.2004 otsikolla ”Kunnanjohtaja aikoo pitää virkansa”.

Johtajien koulutuksessa ja valmennuksessa puhutaan paljon siitä, kuinka tärkeää on myös jakaa ajatuksia työyhteisössä ja keskustella avoimesti. Avoimuus on kaksiteräinen miekka, koska sitä käytetään valtataistelutilanteissa myös häikäilemättömästi hyväksi. Olisiko Ilomantsin kärhämän lopputulos ollut toisenlainen, jos sitä ei olisi viety kunnanjohtajan toimesta avoimeen julkiseen keskusteluun? Ei riitä, että kunnanjohtaja hoitaa hommansa mahdollisimman hyvin, vaan kaikkein tärkeintä on tulla toimeen luottamushenkilöiden kanssa. Ajatus on hämmäntävä. Yksi kunnanjohtajan ahaa-elämys onkin varmasti ollut se, ettei poliitikkojen toimintaa pidä ainakaan julkisesti arvostella. Kaikki yhteiskunnan

pelisäännöt määritellään aina poliittisen prosessin kautta. Poliitikka ei siinä mielessä menetä merkitystään, on kysymyksessä mikä tahansa toiminta. Pitää ymmärtää myös muiden arvomaailmaa. Ehkäpä ilomantsilaiset kunnallispoliitikot olisivat voineet luottaa enemmän kunnanjohtajaansa sen sijaan, että lähtivät mustasukkaisesti rajoittamaan hänen toimintatapojaan. Samoin kunnanjohtaja olisi voinut katsoa maailmaa enemmän ilomantsilaisen kuntapäätäjän silmin ennen kuin päätti omista toimintatavoistaan.

Tietämättömyys, pelko, sokea usko auktoriteetteihin ja instituutioihin sekä liika yksinkertaistaminen vievät usein keskustelua tai prosessia ennalta arvaamattomiin ja hallitsemattomiin suuntiin. Monet kuntalaiset ja maakunnalliset tahot olivat hiljaisesti kunnanjohtajan kanssa samaa mieltä Ilomantsin tilanteesta ja tukivat häntä aluksi. Mutta sitten, kun olisi pitänyt nousta oikeasti ylös, tulla julkisuuteen ja sanoa tai tehdä jotain, lähes kaikki kaikkosivat. Ilomantsissa tilanne kehittyi hallitsemattomaksi eikä kukaan osannut lopettaa sitä. Jatkuva kiusaaminen ja mediajulkisuus hävittivät joidenkin ihmisten suhteellisuudentajun. Kun vastavoimaa tällaiselle ajattelulle ja toiminnalle ei yhteisöstä löydy, tilanne pääsee kehittymään huomaamattomasti sellaisiin mittoihin, että asiat menevät niin sanotusti överiksi eikä asioihin voida silloin enää puuttua. Vallanpitäjien ja johtajien jalot pyrkimykset saattavat joskus mennä ihmisen sitä itse tiedostamattakin hakoteille.

Tarina tapahtuu ja todentuu aina kertojan ja kuulijan välillä ja tarinoista parhaat säilyvät vuosisatoja. Tarinoita on yhtä paljon kuin on kertojia ja usein tarina ruokkii uusia tarinoita. Kun joku näkemys toistuu tarinassa riittävän usein, siitä tulee yleispätevä ”totuus”. Ulkopuoliset muokkaavat mielikuvaansa ja käsityksiänsä tarinoiden pohjalta ja asiat saavat uusia merkityksiä. Tarina on myös kertomus, jolla on alku ja loppu. Kunnanjohtajan kokemusta Ilomantsissa voi ajatella perinteisen ”Olipa kerran...” sadunkerronnan kautta. Tuntuu kuin *virallinen tarina* alkaisi sadun ”sen pituinen se” -kohdasta ja siitä puuttuu kokonaan ”Olipa kerran...” -alku ja sen jälkeinen osio. Satua on myös kerrottu koko ajan periaatteella, että vastuu on kuulijalla, mutta kuulijalle ei anneta mahdollisuutta kuulla *toisenlaista tarinaa*. Sitten kun lapset huomaavat, että sadusta puuttuu kokonaan tuo ”Olipa kerran...” -osuus, he ryhtyvät vaatimaan sen kertomista. Huolimatta siitä, että lapset huutavat lisää, tarinankertoja kuitenkin sanoo, että nyt on nukkumaanmenon aika ja lyö kirjan kannet



kiinni. Näin sadusta jää elämään se mielikuva, jonka sen kertoja on halunnutkin jäävän ”viralliseksi todellisuudeksi”.

Tämän tutkimuksen ja sen tarinan avulla on yritetty täydentää Ilomantsin ex-kunnanjohtajan tapauksesta syntynyttä tarinaa tuolla ”Olipa kerran” -osuudella. Jokainen lukija voi muodostaa sitten ”sen pituinen se” -osan siitä todellisuudesta käsin, jonka näkee parhaaksi oman sisäisen rauhansa näkökulmasta.

## LÄHDELUETTELO

- Bion, W. 1979. Kokemuksia ryhmistä. Weilin&Göös. Espoo.
- Björn, I. 1991. Suur-Ilomantsin historia. Sisälähetysseura. Pieksämäki.
- Björn, I. 2006. Ilomantsin historia. Otava. Keuruu.
- Eduskunnan oikeusasiamies, päätös, dnro 3562/4/05, 8.11.2007.
- Eskola, J. Suoranta, J. 2005. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Gummerus. Jyväskylä.
- Gergen, K. 1999. An Invitation to Social Construction. Sage. London.
- Gilovich, T. Griffin, D. Kahneman, D. (toim.). 2002. Heuristics and Biases. Cambridge University Press. New York.
- Harisalo, R. Stenvall, J. 2002. Luottamus ja epäluottamus kunnanhallituksen päätöksenteossa. Acta 151. Suomen Kuntaliitto.
- Haveri, A. Majoinen, K. 2002. Muutosprosessit ja johtajuus – kuinka kunnat yhdistyvät? Acta 123. Suomen Kuntaliitto.
- Hyvärinen, M. Löyttyniemi, V. Kerronnallinen haastattelu. Teoksessa: Ruusuvuori, J. Tiittula, L. (toim.). 2005. Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino.
- Ilomantsin kunnan tarkastuslautakunta. Arviointikertomus vuodesta 2003. 27.4.2004. liite: Muistio valtuustolle tiedoksi saatetuista asioista.
- Ilomantsin kunnan tilapäinen valiokunta, kunnanjohtajan lausuma, 23.6.2004.
- Ilomantsin kunnanhallituksen päätös, 26.4.2004, § 131.
- Ilomantsin kunnanvaltuuston päätös, 5.7.2004, § 32.
- Ilomantsin kunta, vastine Kuopion hallinto-oikeudelle, 22.9.2004.
- Ilomantsin kunta, vastine Kuopion hallinto-oikeudelle, 16.12.2004.
- Itä-Suomen hovioikeus, päätös, dnro R06/169, 19.6.2007.
- Joensuun käräjäoikeus, päätös, dnro R05/1087, 13.12.2005.
- Julkisen sanan neuvosto, päätös 3710/PL/06, 7.3.2007.
- Kahneman, D. Frederick, S. 2002. Representativeness Revised: Attribute Substitution in Intuitive Judgement. Teoksessa: Gilovich, T. Griffin, D. Kahneman, D. (toim.). Heuristics and Biases. The Psychology of Intuitive Judgment. 2002. 49–81. Cambridge. New York.
- Kahneman, D. Tversky, A. 1996 (103). On the Reality of Cognitive Illusions. Psychological Review. 582-591.

- Katila, S. Meriläinen, S. Henkilökohtainen kokemus tiedon lähteenä: toimintatutkimus akateemisessa yhteisössä. Teoksessa: Rolin, K. Kakkuri-Knuuttila, M. Henttonen, E. (toim.). 2006. Soveltava yhteiskuntatiede ja filosofia. Hakapaino. Helsinki.
- Kavonius, P. 2003. Tarpeidenmukainen oikeusperiaateajattelu – Tutkimus oikeusperiaateajattelun viehätysvoiman perusteista. Oikeustieteellinen väitöskirja. Helsingin yliopisto.
- Kavonius, P. 2005. Työllisyyden edistämisen supernormi. 143-196. SAK.
- Keskusrikospoliisi, Joensuun yksikkö. Esitutkintapöytäkirjat 2400/R/492/04 ja 2400/R/346/04 liitteineen.
- Korkein hallinto-oikeus, päätös, dnro 2038/1/97.
- Korkein hallinto-oikeus, päätös, dnro 1489/3/05, 20.2.2006.
- Korkein oikeus, päätös, dnro R2007/822, 20.2.2008.
- Kuntaliitto. 2008. Kuntajohtaminen 2015 – suunta, sisältö ja välineet. Kuntaliiton verkkojulkaisu. Helsinki.
- Kuopion hallinto-oikeus, päätös, dnro 01538/04/2207, 22.4.2005.
- Laarni, J. Kalakoski, V. Saariluoma P. 2001. Ihmisen tiedonkäsittely. Teoksessa: Saariluoma, P. Kamppinen, M. Hautamäki, A. (toim.). 2001. Moderni kognitiotiede. 85-127. Helsinki.
- Laine, N. 2008. Trust in Superior-Subordinate Relationship (Luottamus esimiehen ja alaisen välisessä suhteessa). Kasvatustieteen alan väitöskirja. Tampereen yliopisto.
- Lauraeus, P. 2003. Kuntajohtajien kokema henkinen väkivalta kunnallishallinnollisessa työssä. Turun yliopisto.
- Leväsvirta, L. 2000. Kuntien hallinto muuttuvassa toimintaympäristössä – Kunnallisten luottamushenkilöiden ja viranhaltijoiden roolit sekä niiden yhteensopivuus toimintaympäristön kanssa. Sosiologian alan väitöskirja. Tampereen yliopisto.
- Luotio, S. 2006. Kuntapäätäjät uhattuna – Tutkimus kuntien ylimpien luottamushenkilöiden ja viranhaltijoiden kokemasta uhkailusta ja väkivallasta. Kunnallispolitiikan pro gradu –tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Majoinen, K. et al. 2005. Kuntajohtajien johtajasopimukset – kysely 2005. Suomen Kuntaliitto. Helsinki.
- Metsämuuronen, J. 2003. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. Gummerus. Jyväskylä.

Niemelä, R. 2003. Kuntajohtajien kujanjuoksu – Kuntajohtajien kokemat painostustoimet erottamisprosessien yhteydessä. Tampereen yliopisto.

Ojala, I. 1995. Miksi kunnanjohtaja saa kenkää? – Tutkimus kunnanjohtajan irtisanomisesta kymmenessä luottamuspulakunnassa. Acta 47. Suomen Kuntaliitto.

Polvi, H. 2008. Kuntajohtaja – poliittisten koirien kusitolppa. Mediapinta Oy. Tampere.

Rolin, K. Kakkuri-Knuuttila, M. Henttonen, E. (toim.). 2006. Soveltava yhteiskuntatiede ja filosofia. Hakapaino. Helsinki.

Rozin, P. Nemeroff, C. 2002. Sympathetic Magical Thinking: The Contagion and Similarity “Heuristics”. Teoksessa: Gilovich, T. Griffin, D. Kahneman, D. (toim.). Heuristics and Biases. The Psychology of Intuitive Judgment, 201-216. Cambridge. New York.

Ruusuvuori, J. Tiittula, L. (toim.). 2005. Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Vastapaino. Tampere.

Torkkeli, P. 2006. Kriisejä kuntien johdossa – Kuntajohtajiin liittyneet luottamuspulatapaukset Suomessa 2000-luvulla. Suomen Kuntaliitto.

Wittgenstein, L. 1981. Filosofisia tutkimuksia. WSOY. Helsinki.

[http://eok.fi/eok/index.php?option=com\\_content&task=view&id=27&Itemid=43](http://eok.fi/eok/index.php?option=com_content&task=view&id=27&Itemid=43)

(luettu 22.11.2008)

[http://www.stkl.fi/julkaisut\\_Sosiaalibarometri\\_2009.html](http://www.stkl.fi/julkaisut_Sosiaalibarometri_2009.html) (luettu 19.5.2009)

<http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/d9a59693-1e11-4cd2-b1dc-bf603d817ea6>. Rakenteet avuttomuus ja lainsäädäntö. (luettu 19.5.2009)

[http://en.wikipedia.org/wiki/List\\_of\\_cognitive\\_biases](http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_cognitive_biases) (luettu 22.11.2008)

<http://www.aka.fi/valta> (luettu 31.12.2008)

<http://lear.uta.fi/> (luettu 31.12.2008)

<http://www.youtube.com/watch?v=laCgOcnmLR8> (luettu 28.2.2009)

[http://www.sunpoint.net/~olzu\\_1/yhtyeet/slam.htm](http://www.sunpoint.net/~olzu_1/yhtyeet/slam.htm) (luettu 28.2.2009)

Aamun Koitto

Helsingin Sanomat

Iltalehti

Ilta-Sanomat

Karjalainen

Karjalan Maa

Kuntalehti

Maaseudun Tulevaisuus

Pogostan Sanomat

Talouselämä